E

Ulster County N Y
Ap. 27. 1842..

(Lampe)
ZGZ

INLEYDING
TOT DE
VERBORGENTHEID
VAN HET
GENADE-VERBONDT.

Ten dienste der JEUGDT,

Die begeerig is na de redelyke Melk van Godts Woordt; en in het byzonder strekkende tot een bequame aanleyding voor die gene, die tot het H. Avondtmaal sullen toegelaten worden, opgestelt door

FREDRIK ADOLPH LAMPE,

In zyn Leven, laatst Hoog-leeraar der H. Godtgeleertheid in BREMEN.

Dese laatste Druk, vermeerdert met het uytdrukken van alle de aangehaalde Schriftuur-texten.

Uyt het Hoogduytsch vertaalt door

J. LE LONG.

t'AMSTERDAM,

By J. DE GROOT, in de Kalverstraat.

MDCCLXXIX.

Deſe nieuwe Druk van het tegenwoordige Hand-Boexken, is vermeerdert met de Texten, die in de andere Drukken maar aangehaalt, doch nu volkomen uytgedrukt zyn; zynde het ſelve verders voornamentlyk ſodanig geſchikt, om door Ouders en Huys Vaders, by Kinderen en Onwetenden, met meerder nut te kunnen gebruikt worden. Men kan het in *Drie* Trappen verdeelen. Men begint 1. Eenvoudigen de korte Vraagen te leeren, die achter aan byſonder gedrukt zyn. Wanneer zy deſe konnen, zoo laat men hen 2. de Vraagen leeren, die ſonder dit teeken † in 't Boexken ſelfs gevonden worden. En daar op kan men, ten *derden*, van 't begin af aan beginnen, en de Vragen, met † geteekent, als de ſwaarſte, mede leeren. Noch heeft men daarenboven in deeze nieuwe Druk, enige Schriftuurtexten die door de Eerſtbeginnende zouden konnen overgeſlagen worden, met dit Teken (onderſcheyden, en voor 't overige in alles, de voornaamſte woorden tot de zaak dienende, met een andere Letter gedrukt. *Och, of alle het Volk des Heeren Propheten waren, dat de Heere ſynen Geeſt over hen gave!* Num. XI: 29.

ONTLEEDENDE SCHETS,

Van dit kort begryp der Goddelyke Waarheden.

D*e order, naar welke de waarheden der Heilige Godgeleerdheid in deze* Inleyding tot de Verborgentheid van het Verbond der Genade *voorkomen, is de navolgende.*

I. *Eerst wordt de rechte Springbron geopend, waaruit de Goddelyke waarheden moeten afgeleid worden: deze is de* Heilige Schriftuur, *waarvan in het eerste Hoofdstuk.*

II. *Hier op worden de waarheden zelve uit de Springbron nader afgeleid en ontdekt.*

A. *De eerste waarheid, die de grondslag is van alle andere waarheden, is,* dat 'er een Godt is, *naar de vier eerste Vraagen van het tweede Hoofdstuk.*

B. *Alle andere waarheden, die de H. Schriftuur voorts openbaart, behelzen eene nadere ontdekking van* dat, wat Godt is, *zo in zyn* Wezen, *als in zyne* Werken.

א. *Van Godts* Wezen *bericht ons die Schrift,*

a. *Vooreerst, dat Hy* een Allervolmaakste Geest *is, die zyne deugden en heerlykheden in* alle zyne werken, *maar byzonder in* het gezegend genadewerk, *op de allerluisterrykste wyze ten toon gespreid, en onder* zeer geheimryke eernaamen *heeft voorgesteld, naar het overige van het tweede Hoofdstuk.*

b. *Ten tweeden leert ons het zelfde H. Schrift van Gods* Wezen, *dat hy* Drieëenig *is, volgens het derde Hoofdstuk.*

II. *Na Gods Wezen ontdektze ons Gods* Werken; *die tweezins verdeeld worden, want ze zyn, deels*, innerlyke *of* verborgene; *deels* uytterlyke *of* geopenbaarde.

a. *Gods* innerlyke *of* verborgene *Werken zyn zyne* Raadsbesluyten, *waarvan in het vierde Hoofdstuk.*

b. *De* uytterlyke *of* geopenbaarde *zyn, of werken der* natuure, *of der* genade.

α. *De werken der* natuure *zyn ook tweederleye.*

1. *Het eerste is de* Schepping, *volgens het vyfde Hoofdstuk.*

2. *Het tweede is de* Voorsienigheit, *naar luid van het zesde Hoofdstuk.*

β. *Het werk der* genade *begrypt het* gezegend verlossings-werk, *'t welk in die order vertoond word, dat ons eerst voorkome de persoon, die verlost word; daarna de persoon des Verlossers, en eindelyk de verlossing zelve.*

1. *De* Persoon, *die het onderwerp is van de verlossinge, is de* Mensch, *die in zyne twee staaten beschreeven word,*

† *Eerst, in zynen staat der* rechtheit *voor den val, in het zevende Hoofdstuk.*

†† *Ten tweeden, in zynen staat van* verkeerdheid *en* elende, *na den val, waardoor hy een gepast onderwerp der verlossinge geworden is, volgens het achtste Hoofdstuk.*

2. *Na den Persoon, die verlost word, volgt de* Persoon des Verlossers, *waar toe*

* *Eerst de weg word geopend door aanwysing*

AA. *Zo van de* waarschynelykheid, *dat God toeleg en voorneemen heeft, om dien*

dien Mensch te verlossen, in de eerste Vraage van het negende Hoofdstuk.

BB. *Als van het* vereischte middel, *waardoor God, op eene hem betamende wyze, met ontdekking en opluistering van zyne heerlykheden, zulks doen kan. Dit middel is geen ander als de* genoegdoening aan Gods gerechtigheit, *die*

ℵℵ. *Van haare* noodzakelykheid, *word beschreven in de tweede, en*

ℶℶ. *Naar haare* byzondere deelen *word uitgebreid in de derde Vraage van het negende Hoofdstuk.*

** *Hier op word de* Persoon *aangewezen, die ter uitvoering van dat middel, tot zo een gewenscht oogmerk, de vereischte bekwaamheden heeft:*

AA. *Ontkennender wyze*, geen Mensch, *in de vierde Vraage,*

BB. *Daarna stellender wyze*, een ander voor hem, *in de vyfde Vraage; welke* ander *nader beschreeven word,*

ℵℵ. *Vooreerst, van zyne* eigenschappen,

aa. *Voorgestelt in de zesde Vraage, en*

bb. *Op den Persoon des Heeren Jesus toegepast in het overige van het negende Hoofdstuk.*

ℶℶ. *Ten tweeden, van zyne* Ampten, *in het tiende Hoofdstuk, en*

ℷℷ. *Eindelyk, van zyne* Staaten, *in het elfde Hoofdstuk.*

3. *Op deze ontdekking, zo van den Persoon, die verlost word, als van den Persoon des Verlossers, word, ten derden, vertoond de* verlossing *zelve, zo als die in twee deelen word uitgevoert; want*

Eensdeels, isze door eene lydende en daadelyke gehoorzaamheid, voor en in de plaats van den uitverkorenen zondaar, verworven, naar inhoud van het twaalfde Hoofdstuk.

** Anderdeels, wordze dien zondaar ook toegeëigend, inwendig door den H. Geest, langs den weg van het Verbond der genade, en uitwendig door de beloften van het Euangelie en door de Heilige Bondzegels.

AA. De eerste of inwendige toeëigening word van het dertiende Hoofdstuk tot het twee-entwintigste ingesloten; ten deele vertoond, zo als die gemeen is aan alle geloovigen in alle tyden; ten deele, zo als die, naar zekere omstandigheden, eenigermaate verscheiden is in de byzondere huishoudingen. Dus ziet ge hier

NN. Vooreerst, die inwendige toeëigening, door den Heiligen Geest, langs den weg van het Verbond der Genade, zo alsze gemeen is aan alle geloovigen in alle tyden, van het dertiende tot het een-en-twintigste Hoofdstuk ingesloten: daar die waarheid

aa. En eerst voorgesteld wordt, in de eerste en tweede Vraage van het dertiende Hoofdstuk.

bb. En daarop in 't byzonder verklaard door nadere ontdekking van het evengenoemde Verbond der Genade, dat,

αα. Niet alleen in 't gemeen word beschreven, in de derde Vraage van het dertiende Hoofdstuk;

ββ. Maar ook stukswyze uitgebreid, door aanwyzing van de partyen, gronden, inhoud, en daadelyke oprigting van dat Verbond.

AAA. De

S C H E T S.

AAA. De partyen, *tusschen welke dat Verbond der Genade getroffen wordt, vindt ge in de vyfde Vraage.*

BBB. De gronden, *waarop dat Verbond rust, in de zesde Vraage.*

CCC. *Hierop volgt, ten derden, de* inhoud *van dit Verbond, bestaande in enkele* beloften, *die*

אא. *Eerst in 't gemeen opgeteld en verdeeld worden, in het overige van het dertiende Hoofdstuk.*

בב. *En daarop in 't byzonder verklaard, van het veertiende tot het twintigste Hoofdstuk ingesloten. Hier ziet ge een naauwkeurige uitbreiding.*

aaa. *Van de kragtige* Roeping, *in het veertiende Hoofdstuk.*

bbb. *Van het zaligmakend* Geloof, *in het vyftiende Hoofdstuk.*

ccc. *Van de hemelsche* Wedergeboorte, *in het zestiende Hoofdstuk.*

ddd. *Van de genaderyke* Rechtvaardigmaking, *in het zeventiende Hoofdstuk.*

eee. *Van de reine* Heiligmaaking, *in het achtiende Hoofdstuk.*

fff. *Van de troostvolle* Verzegeling, *in het negentiende Hoofdstuk.*

ggg. *En eindelyk van de ziel en lichaam volmaakende* Verheerlyking, *in 't twintigste Hoofdstuk.*

DDD. *Waarby, na ontdekking van de partyen, gronden en inhoud, ten laatsten gevoegd word de* daadelyke oprigting van dat Verbond, *in het een-en twintigste Hoofdstuk.*

בב. *Hierop word diezelfde* inwendige *toeëigening*, *door den* H. Geest, *langs den weg van* het Verbond der Genade, *vertoond*, *zoo alsze*, *naar zekere omstandigheden*, *eenigermaate* verscheiden *is in de byzondere huishoudingen*, *volgens het twee-en-twintigste Hoofdstuk*.

BB. Op deze inwendige volgt de uitwendige *toeëigening der verworvene zaligheid*, *van het drie-en-twintigste tot het zes-en-twintigste Hoofdstuk. Die* uitwendige *toeëigening geschied van de Leeraaren in de Kerk.*

אא. *Deels*, *door de* beloften van het Euangelie, *in de drie eerste Vraagen van het drie-en-twintigste Hoofdstuk*:

בב. *Deels*, *door de* Heilige Zegeltekens *van het Verbond der Genade*: *van welke*

aa. *In 't* gemeen *wordt gesproken*, *in 't vervolg van het drie-en twintigste Hoofdstuk*:

bb. *Daarna in 't byzonder van de twee gewoone Bondzegelen des Nieuwen Testaments*:

αα. Van den H. Doop, *in het vier-en-twintigste Hoofdstuk.*

ββ. En van het H. Avondmaal, *in het vyf, en zes-en twintigste Hoofdstuk; daar*

AAA. *Eerst het Leerstuk des Avondmaals word uitgebreid*, *in het vyf-en-twintigste Hoofdstuk.*

BBB. *Waarna deszelfs Heilig gebruik word vertoond in het zes-en-twintigste Hoofdstuk.*

IN-

INLEYDING
TOT DE
VERBORGENTHEID
VAN HET
GENADE-VERBONDT.

HET EERSTE HOOFDSTUK.

Van de H. Schriftuur.

1. *Vra.* Wat moet uwe *eerste* en *voornaamste zorge* zyn?

Antw. Om zalig te worden. Matth. VI: 33. Soekt eerst *het Koningryke Godts*, ende *syne Gerechtigheit*, ende alle dese dingen sullen u toegeworpen worden. Phil. II: 12. Werkt *uwes selfs-zaligheit* met vreese ende beven. Matth. XVI: 26. Wat batet het een mensche, so hy de geheele weerelt gewint, ende lydt *schade syner ziele*? ofte wat sal een mensche geven tot *lossinge van syne ziele*? Luc. X: 42. Maar *een ding* is *nodig*, doch Maria heeft *het goede deel* uytgekoren, het welke van haar niet sal weggenomen worden. Matth. VII: 13, 14. Gaat in *door de enge poorte*, want wydt is de poorte, ende breedt is de weg, die tot het verderf leydt, ende vele zynder, die door deselve ingaan. Want *de poorte* is *enge* ende *de weg* is *nauw*, die *tot het leven* leydt, ende

weynige zyn, der die denselven vinden. Luc. XIII: 24. Strydt om in te gaan *door de enge poorte*, want vele (segge ik u) sullen soeken in te gaan, ende en sullen niet konnen.

2. *Vra.* Waar in bestaat *de zaligheit* des sondaars?

Antw. In de verlossinge van het hoogste quaadt, en 't genieten van het hoogste goedt.

3. *Vra.* Hoe leert de arme sondaar *den weg der zaligheit* kennen?

Antw. Niet anders dan door een Goddelijke Openbaring Ps. XXV: 8, 9. *De Heere* is goedt ende recht, daarom sal hy de sondaars *onderwysen in den weg*. Hy sal de sachtmoedige *leyden in 't recht*, ende hy sal de sachtmoedige *syne weg leeren*. Ps. IV: 7. Vele seggen; wie sal ons het goede doen sien? verheft gy over ons het licht uwes aanschyns O HEERE. Mich. VI: 8. Hy heeft u *bekend gemaakt* ô mensche wat goed is: ende wat eyscht de Heere van u, als recht te doen, ende weldadigheyd lief te hebben, ende oodmoediglyk te wandelen met uwen Godt.

4. *Vra.* Waar wordt eene soodanige Goddelyke Openbaring gevonden?

Antw. Alleen in de H. Schriftuur, zynde het Oude en Nieuwe Testament. 2 Tim. III: 15, 16, 17. Gy hebt van Kindts af *de heylige Schriften* geweten, die u wys konnen maken tot zaligheit, door het geloove, 't welk in Christo Jesu is. Alle de Schrift is *van Godt ingegeven*, ende is nuttig tot leeringe, tot wederlegginge, tot verbeteringe, tot onderwysinge die in de rechtveerdigheit is: Op dat de Mensche Godts volmaakt zy, tot alle goedt werk volmaaktelyk toege-

geruſt. 2 Petr. 1: 20, 21. Dit eerſt weetende, dat geen prophetie der ſchrift en is van eygener uitlegginge. Want de prophetie en is voortydts niet voortgebracht door den wille eens menſchen, maar de heylige menſchen Godts, *van den heyligen Geeſt gedreven zynde*, hebbenſe geſproken.

† 5. *Vra*. Waar uit kan men bewyſen, dat de Heylige Schriftuur *door Godt geopenbaart* is?

Antw. Voornamentlyk door deſe vyf bewyſen:

1. Uyt den voortreffelyken Inhoudt harer leere, die in hoogheit en heyligheit alle Menſchen-leere verre overtreft.
2. Uyt de Voorſeggingen, die daarin gevonden worden.
3. Uyt de Wonderwerken; waar mede deſelve is beveſtigt.
4. Uyt de ontwyffelbaare Oprechtigheit en Waarheit der getuygen, die deſelve hebben geſchreven, en
5. Uyt derſelver Goddelyke Werkingen.

† 6. *Vra*. Kan men dan *den weg der zaligheid* uit deſe H. Schriftuur genoegſaam leeren kennen?

Antw. Ja.

1. Dewylſe Volmaakt, en
2. Dewylſe Klaar is.

† 7. *Vra*. Waar in beſtaat haare *Volmaaktheit*?

Antw. Datſe alles in zich bevat, het gene de Sondaar noodig heeft te weten tot ſyne Zaligheit; waarom er ook niets af, nog by mag gedaan worden. Pſ. xix: 8. De Wet des Heeren is *volmaakt*, bekeerende de Ziele: de getuigeniſſe des Heeren is gewis, den ſlechten wys-

wysheit gevende. Openb. XXII: 18, 19. Want ik betuyge aan een yegelyk, die de woorden der prophetie deses boeks hoort, indien yemant tot dese dingen *toedoet*, Godt sal over hem toedoen de plagen, die in dit boek geschreven zyn. Ende indien yemant *afdoet* van de woorden des boeks deser prophetie, Godt sal syn deel afdoen uyt het boek des levens, ende uyt de heylige stadt, ende uyt het geene in dit boek geschreven is. Gal. I: 8, 9. Doch, al waar 't ook, dat wy ofte een Engel uyt den hemel u *een Euangelium* verkondigden, *buyten 't gene wy u verkondigt hebben*, die zy vervloekt. Gelyk wy te vooren gesegt hebben, soo segge ik ook nu wederom, indien u yemant *een Euangelium* verkondigt *buyten 't gene gy ontfangen hebt*, die zy vervloekt.

†. 8. *Vra.* Waar in bestaat *de klaarheit der H. Schriftuur*?

Antw. Datse zoo duidelyk is/ dat selfs eenvoudigen den weg der Zaligheit daar uit konnen leeren. Ps. XIX: 9. Het gebod des Heeren is suiver, *verligtende de oogen*. Ps. CXIX: 105. Uw Woordt is *een lampe* voor mynen voet, ende *een licht* voor mynen padt.

9. *Vra.* Doch wat is 'er nodig om den Weg der Zaligheit uit de H. Schriftuur te leeren kennen?

Antw. Een iegelyk heylbegeerige moet deselve behoorlyk leezen en hooren. Openb. I: 3. Zalig is hy die *leest*, ende zyn zy die *hooren* de woorden deser Prophetie, en die bewaren 't geene in deselve geschreven is. Joh. V: 39. *Ondersoekt de schriften*, want gy meynt in deselve het eeuwige leven te hebben, en die zyn het, die

die van my getuygen. Hand. XVII: 11. Ende die van Bereen waren edelder dan die te Thessalonica waren, als die het woordt ontfingen met alle toegenegentheit, *ondersoekende dagelyks de schriften*, of dese dingen alsso waren (2 Petr. I: 19. Ende wy hebben het prophetische woordt dat seer vast is: ende *gy doet wel dat gy daar op acht hebt*, als op een licht, schynende in een duystere plaatse, tot dat de dag aanlichte, ende de morgensterre opgaa in uwe herten.

10. *Vra.* Wat behoort 'er tot *het behoorlyk leesen* van de H. Schriftuur?

Antw. 1. Daar moet voorafgaan de vreese des Heeren, en een ernstig gebed om de verlichtinge des H. Geestes.

2. Onder het leesen moet men hebben eene oplettende aandachtigheit. en een vergelyking der Schriften.

3. Na het leesen moet volgen een herkauwing, ende een ondersoek des herten volgens de H. Schriftuur.

Het Tweede Hoofdstuk.

Van het Wesen Godts.

1. *Vrag.* Welke waarheit dient *het eerste geweten* tot de zaligheit?

Antw. Dat 'er een Godt is. Hebr. XI: 6. Die tot *Godt* komt, moet gelooven *dat hy is*, ende een belooner is der geener die hem soeken.

2. *Vra.* Waar uit leeren wy dese Waarheit?

Antw.

Jerem. x: 10. Maar de HEERE Godt is de waarheyd, hy is *de levendige Godt*, ende een eeuwig Koning.

† 12. *Vra.* Hoe kan men *de Volmaaktheden Godts* verdeelen?

Antw. In drie deelen: Want eenige behooren tot syn verstandt, eenige tot synen wille, en eenige tot syn gantsche wesen.

† 13. *Vra.* Welke volmaaktheden behooren tot *Godts verstand*?

Antw. Syne Alwetenheit. Hebr. IV: 13. Ende daar en is *geen schepsel onsichtbaar* voor (Godt), maar *alle dingen* zyn *naakt* en *geopent* voor de oogen des geenen, met welken wy te doen hebben, en

Syne Wysheit. Rom xi: 33. O *diepte des rykdoms*, beyde *der wysheit* ende *der kennisse Godts*! hoe ondoorsoekelyk zyn syne oordeelen, ende onnaspeurlyk syne wegen.

† 14. *Vra.* Welke Volmaaktheden behooren tot *Godts Wille*?

Syne Vryheit. Dan. IV: 35. Alle de inwoonders der aarde zyn als niet geacht, ende hy doet *na synen wille* met het heyr des Hemels ende de inwoonders der aarde, ende daar is niemandt die syn hand afslaan, of *tot hem seggen* kan, *wat doet gy*.

Syne Heyligheit. Jes. VI: 3. Ende de eene riep tot den andere, ende seyde: *Heylig, Heylig, Heylig* is de Heere der heyrscharen: de gantsche aarde is zyner heerlykheid vol.

Syne Gerechtigheit. Ps. xi: 7. Want de Heere is *rechtveerdig*, hy *heeft gerechtigheden lief*; syn aangesicht aanschouwt de oprechten.

Syne

Syne Goedheit. Ps. CXLV: 9. De Heere is *aan allen goed*, ende *syne barmhertigheden* zyn *over alle syne werken*.

Andersins genaamt syne Genade, Barmhertigheit, Liefde, Lankmoedigheit, en Verdraagsaamheit.

Syne Waarheit. Num. XXIII: 19 Godt en is geen man dat hy *liegen* soude, nochte eenes menschen kindt, dat het *Hem berouwen* soude, soude hy het *seggen ende niet doen*, ofte *spreeken ende niet bestendig maken?*

Syne Stantvastigheit. Mal. III:6 Want ik de Heere en worde *niet verandert*: daarom en zyt gy, ô kinderen Jacobs niet verteert, en

Syne Almachtigheit. 2 Chron. XX: 6. Ende hy zeide: ô Heere, Godt onser vaderen, zyt gy niet die Godt in den Hemel? ja gy zyt de heerscher over alle koninkryken der Heydenen; ende *in uwe hand is kracht ende sterkte*, so dat *niemant sich tegen u stellen en kan*.

Andersins genaamt syne Overaltegenwoordigheit. Ps. CXXXIX: 7 tot 11. Waar soude ik *heenen gaan voor uwen geest*? ende waar soude *ik heenen vlieden voor uw aangesichte*? So ik opvoere *ten Hemel*, gy zyt daar, of bedde ik my *in de helle*, siet gy zyt daar. Name ik *de vleugelen des dageraats*: woonde ik *aan het uytterste der zee*; ook daar soude uw hand my geleyden, ende uwe rechterhand soude my houden. Indien ik seyde, *de duysternisse* sal my immers bedekken: dan is de nacht een licht om my.

15. *Vra.* Welke volmaaktheden behooren tot *het gantsche wesen Godts?*

Antw. Hy is:

Een. Deut. VI: 4. Hoort Israël: de HEERE onse Godt is *een eenig HEERE*.

Oneyndig. Jerem. X: 6, 7. Om dat *niemant u gelyk is* ô HEERE, so zyt gy *groot*, ende *groot* is uwen naam *in mogentheit*. Wie soude u niet vreesen, gy Koning der Heydenen? want het komt u toe: om dat doch onder alle wyse der heydenen, ende in haar gantsche Koninkryk, *niemant u gelyk* en is.

Onbegrypelyk. Jes. XL: 12, 13, 14. Wie heeft *de wateren met syne vuyst gemeten?* ende *van de Hemelen met de spanne de maate genomen?* ende heeft *met een drieling het stof der aarde begreepen?* ende *de bergen gewogen in een wage; ende de heuvelen in een weegschale?* Wie heeft den Geest des HEEREN bestiert, ende wie heeft hem als zyn Raatsman onderwesen? Met wien heeft hy raat gehouden, die hem verstant soude geven, hem soude leeren van het padt des rechts? ende hem wetenschap soude leeren, ende hem soude bekent maken den weg des veelvuldigen verstants?

Eeuwig. Rom. I: 20. Want zyne onsienlyke dingen worden van de scheppinge der weerelt aan uyt de schepselen verstaan ende doorsien, beyde *zyn eeuwige kracht en Goddelykheit*, op dat zy niet te verontschuldigen en zouden zyn.

Onveranderlyk. Ps. CII: 27, 28. Die sullen vergaan; maar *gy sult staande blyven*, ende zy alle sullen als een kleedt verouden, gy sultse veranderen als een gewaat, ende zy sullen verandert zyn: maar *gy zyt deselve*, ende uwe Jaaren en zullen niet geëindigt worden.

Van

Van zich zelfs, of onafhankelyk, Jes. XLVIII: 12. Hoort na my ô Jacob, ende gy Israël myn geroepene: Ik ben deselve; ik ben *de eerste*, ook ben ik *de laatste*.

Algenoegzaam. Jes. XL: 26, 27, 28. Heft uwe oogen op om hooge, ende ziet wie dese dingen geschapen heeft, die in getale haar heyr voortbrengt: diese alle by naame roept, *van wegen de grootheit zyner kragten, ende om dat hy sterk van vermogen is*, daar en *wordt 'er niet een gemist*. Waarom segt gy dan ô Jacob, ende spreekt ô Israël: myn weg is voor den HEERE verborgen, ende myn recht gaat van mynen Godt voorby? en weet gy 't niet, en hebt gy niet gehoort, dat de eeuwige Godt, de HEERE, de schepper der eynden der aarde, *noch moede noch mat en wort*? daar en is *geen doorgrondinge van zyn verstant*.

Zalig. 1 Tim. 1: 11. Na het Euangelium der heerlykheit *des saligen Godts*, dat my toebetrouwt is.

En Heerlyk. Ps. CIV: 1. Looft den HEERE myne ziele; ô HEERE myn Godt, gy zyt zeer groot, gy zyt *bekleet met majesteyt en heerlykheit*.

16. *Vra*. Waarin heeft Godt syne deugden allermeest geopenbaart?

Antw. In het werk der Genade, Exod. XXXIV: 6, 7. Als de Heere voor syn aangesichte voorby ging, soo riep hy: Heere, Heere, Godt, barmhertig ende genadig, lankmoedig, ende groot van weldadigheit ende waarheit, die de weldadigheit bewaart aan veel duysenden; die *de ongerechtigheit ende overtredinge, ende sonde vergeeft*.

17. *Vra.* Welke *Deugden* openbaart Godt allermeest *in het werk der Genade?*

Antw. Syne Goetheit.
Algenoegsaamheit.
Almachtigheit.
Wysheit.
Heyligheit.
Gerechtigheit.
Waarheit, en
Stantvastigheit.

† 18. *Vra.* Onder welke *naamen* heeft hy dese Deugden voorgestelt?

Antw. Onder de naamen: Jehova, Jah, Elohim, El, Elschaddai, Adonai, en Zebaoth.

† 19. *Vra.* Tot welke *pligten* worden wy door de Overdenking der Deugden Godts verpligt?

Antw. 1. Wy moeten daar door tot vreese en liefde van sulk een heerlyk Wesen aangespoort worden.
2. Wy moeten ons in desselfs verheerlyking oeffenen.
3. Wy moeten daarna tragten/ dat die Godt onse Godt mag worden.
En 4. Wy moeten daarna staan, om hem in syne Deugden, en voornamentlyk in syne Wysheit/ Heiligheit/ Goetheit en Waarheit/ gelykformig te worden.

Het Derde Hoofdstuk.

Van de Drie-Eenigheit Godts.

1. *Vrag.* Waarom moeten wy gelooven dat Godt *Drie-Eenig* zy?

Antw.

Antw. Welcke wy anderzins niet konnen weten / hoedanig Godt / een Godt des armen Sondaars wilde zyn. Col. II: 2, 3. Op dat hare herten vertrooft mogen worden, ende sy te samen gevoegt zyn in de liefde, ende dat tot allen rykdom der volle verseekertheit des verstandts, tot *de kennisse der verborgentheit Godts ende des Vaders ende Christi*: In den welken *alle de schatten der wysheit en der kennisse* verborgen zyn.

2. *Vra*. Is de Leere der Drie-Eenigheit niet *een groote Verborgentheit?*

Antw. Ja. Prov. xxx: 4. Hoe is *syn Naam*, ende hoe is *de Naam synes Soons? soo gy het weet.*

3. *Vra* Wat moeten wy van de Verborgentheit der Drie-Eenigheit gelooven?

Antw. 1. Dat 'er een meerderheit van Persoonen in Godts wesen zy.
2. Dat zy Drie in getalle zyn.
3. Datse van malkanderen onderscheiden zyn.
4. Datse maar een Wesen uitmaaken.
5. Datse alle Drie Waarachtig Godt zyn.
En 6. Datse een vastgeraamde Order onder malkander hebben om te werken.

† 4. *Vra*. Waar mede kan men bewysen, dat 'er *een meerderheit van Persoonen* in Godts wesen is?

Antw. 1. Vermits aan Godt verscheyde naamen gegeven worden / welcke een meerder getal uitdrucken: als

Levendige ELOHIM. Jerem. x: 10. Maar de Heere Godt is de waarheit, hy is *de levendige Godt*, ende een eeuwig Koning.

Heeren. Mal. I: 6. Een soon sal den Vader eeren, ende een knecht synen Heere, ben ik

dan een Vader, waar is myne eere, ende ben ik *een Heere*, waar is myne vreese? seyt de HEERE der heyrschaaren.

Scheppers en Mannen. Jes. LIV: 5. Want *uwe Maaker* is *uw Man*, HEERE der heyrschaaren is zyn naam, ende de Heylige Israëls is uw verlosser.

2. Vermits Godt van zich zelfs dikwils in het meervoudige spreekt. Gen. I: 26. *Laat ons* menschen maken. Gen. III: 22. Doe seyde de HEERE Godt: siet de mensche is geworden *als onser een*, kennende het goed ende het kwaad. Gen. XI: 7. Komt aan, *laat ons* nedervaren, ende *laat ons* haare spraake aldaar verwerren. Jes. VI: 8. (Daar na hoorde ik de stemme des Heeren, (dewelke seyde: wien sal ik senden? ende wie (sal *ons* henen gaan?

3. En vermits Godt dikwils wel uytdrukkelyk van Godt wordt onderscheiden. Gen. XIX: 24. Doe dede *de Heere* swevel ende vuur over Sodom, ende over Gomorra regenen, *van den Heere* uyt den Hemel. Ps. XLV: 8. Gy hebt gerechtigheit lief, ende haatet Godloosheit: daarom heeft U *o Godt*, *uwe Godt* gesalft met vreugden-olie boven uwe medegenooten. Ps. CX: 1. *De HEERE* heeft tot *mynen Heere* gesproken: sit tot myner rechterhandt, tot dat ik uwe vyanden gesett zal hebben tot een voetbank uwer voeten. Joh. I: 1. In den beginne was het woort, ende *het woort was by Godt*, ende *het woort was Godt*.

5. *Vra.* Waar mede kan men bewyzen, dat 'er *drie* deser Persoonen zyn?

Antw. 1. Uit het Oude Testament. Jes. XLVIII: 12, 13, 16. *Ik* ben de eerste, ook ben ik

ik de laatste: ook heeft myne handt de aarde gegrondet: van dien tydt af dat het geschiedt is, ben ik daar: ende nu *de Heere*. *Heere*, ende *syn Geest* heeft my gesonden. (Ps xxxiii: 6. (Door *het woort des HEEREN* zyn de Hemelen (gemaakt, ende door *den Geest syns monds* al (haar heyr. Jes. LXI: 1, 2. *de Geest des Heeren* (*HEEREN* is op *my*, om dat *de HEERE* my (gesalft heeft, om een blyde boodschap te bren-(gen den sachtmoedigen: hy heeft my gesonden (om te verbinden de gebrokene van herten, om (den gevangenen vryheit uyt te roepen, ende (den gebondenen openinge der gevangenisse, (om uyt te roepen het jaar van het welbehagen (des HEEREN, ende den dag der wrake onses (Godts, om alle treurige te troosten.) Jes. LXIII: 9, 10. In alle hare benauwtheit was *hy* benauwt, ende *de Engel synes aangesichtes* heeftse behouden, door syne liefde, ende door syne genade heeft hyse verlost: ende hy namse op, ende hy droegse alle de dagen van outs. Maar sy zyn wederspannig geworden, ende sy hebben *synen Heiligen Geest* smerte aangedaan: daarom is hy haar in eenen vyandt verkeerdt, hy selfs heeft tegen haar gestreden.

2. Uit het Nieuwe Testament. Matth. XXVIII: 19. Gaat henen, onderwyst alle de Volkeren, deselve doopende in den Naame *des Vaders*, ende *des Soons*, ende *des Heyligen Geestes*. 2 Cor. XIII: 13. De genade *des Heeren Jesu Christi*, ende de liefde *Godts*, ende de gemeinschap *des Heiligen Geests*, zy met u allen, Amen. 1 Joh. v: 7. *Drie* zynder die getuigen in den Hemel, *de Vader*, *het Woordt*, ende *de Heyligen Geest*: ende dese *drie* zyn *een*.

† 6. *Vra.* Waarmede kan men bewysen, dat dit niet drie enkele Naamen, maar *drie onderscheidene Personen* zyn?

Antw. 1. Overmits zy volgens de spreekwyse der H. Schriftuur, een ander, een ander, en een ander zyn. Joh. XIV: 16. Ik zal den Vader bidden, ende hy sal u *eenen anderen Trooster* geven, op dat hy by u blyve in der eeuwigheit.
2. Uyt derselver Persoonlyke Eygenschappen.
3. Uyt derselver Persoonlyke Verschyningen.
4. Uyt derselver Persoonlyke Werkingen, en
5. Uyt derselver Persoonlyke Naamen.

7. *Vra.* Welke zyn de voornaamste *Naamen* die hen gegeven worden?

Antw. Vader, Soon, en Heilige Geest.

8. *Vra.* Waarom wordt de eene Persoon de *Vader* genoemt?

Antw. Dewyle deselve van Eeuwigheit eenen Soon, op een Gode-betaamlyke wyse, gegenereert heeft. Prov. VIII: 23, 24, 25. Ik ben van eeuwigheit af gesalft geweest, van den aanvang, van de oudheden der aarde aan. Ik was *gebooren* als de afgronden noch niet en waren: als noch geen fonteynen en waren swaar van water: Al eer de bergen ingevestet waren: voor de heuvelen was ik *gebooren*.

9. *Vra.* Waarom wordt de eene Persoon de *Soon* genoemt?

Antw. Dewyle hy van den Vader gegenereert is.

10. *Vra.* Waarom wordt de eene Persoon de *Heylige Geest* genoemt?

Antw. Dewyle deszelfs werkingen Geestelyk zyn; of, om dat hy gelyk een Adem des mondts, van den Vader en Soon, op eene geestelyke wyze uytgaat.

11. *Vra.*

11. *Vra.* Waarmede kan men bewysen, dat dese drie nogtans niet meer dan *een Eenig Goddelyk wesen* uytmaken?

Antw. Joh. x: 30. Ik ende de Vader zyn *Een*.

† 12. *Vra.* Waarmede kan men de *Godtheit van den Soone* in het byzonder bewysen?

Antw. Dermits hem worden toegeschreeven

1. Goddelyke Naamen; als de Naame Jehova, Jerem. xxiii: 6. In zyne dagen zal Juda verlost worden, en Israël seker woonen, ende dit sal *zyn naam* zyn, daar mede men hem zal noemen. De Heere onze gerechtigheit.

2. Goddelyke Volmaaktheden. Jes. ix: 6. Der grootheid deser heerschappye ende des vredes en zal *geen einde* zyn, op den throon Davids ende in syn koninkryke, om dat te bevestigen en dat te sterken, met gerichte ende met gerechtigheit *van nu aan tot in eeuwigheid toe*, den yver des Heeren der heyrscharen sal zulks doen.

3. Goddelyke Werken. Joh. i: 3. Ende *alle dingen* zyn *door 't selve gemaakt*, ende *sonder 't selve en is geen ding gemaakt*, dat gemaakt is; En

4. Goddelyke Eere. Joh. v: 23. Opdat zy alle *den Soone eeren*, *gelyk sy den Vader eeren*. Die *den Soone* niet en eert, en eert *den Vader* niet, die hem gesonden heeft.

† 13. *Vra.* Waarmede kan men *de Godtheit des Heiligen Geests* bewysen?

Antw. Met deselfde bewysen / namentlyk: dermits aan hem mede gegeven worden:

1. Goddelyke Naamen. Jes. vi: 8. Daar na hoorde ik *de stemme des Heeren*, dewelke seyde: wien sal ik senden? ende wie sal ons heenen

nen gaan? doe seide ik, siet hier ben ik, sendt my henen. vergeleeken met Hand. XXVIII: 25, 26. Ende tegen malkanderen oneens zynde, scheiden zy: als Paulus (dit) een woord gesegt hadde, (namelyk) wel heeft *de Heilige Geest gesprooken* door Esaiam den Propheet tot onse Vaderen: seggende, Gaat henen tot dat volk, ende segt: Met het gehoor sult gy hooren; ende geensins verstaan: ende siende sult gy sien, en geensins bemerken.

2. Goddelyke Volmaaktheden. 1 Cor. II: 10, 11. Doch Godt heeft het ons geopenbaart door synen Geest. Want *de Geest onderzoekt alle dingen*, ook *de diepten Godts*. Want wie van de menschen weet het geene des menschen is, dan de Geest des menschen die in hem is? Also en *weet* ook *niemandt het geene Godts is*, *dan de Geest Godts*, en Cap. XII: 11. Doch *dese dingen alle* werkt een en deselve *Geest*, deelende een iegelyk in 't bysonder *gelykerwys hy wil*.

3. Goddelyke Werken. Job XXXIII: 4. *De Geest Godts* heeft *my gemaakt*, ende *de Adem des Almachtigen* heeft *my levendig gemaakt*; en

4. Goddelyke Eere. Openb. I: 4. Joannes den seven gemeinten, die in Asien zyn: *Genade* zy u *ende Vreede*, van hem Die is, ende die was, ende die komen sal: ende *van de seven geesten*, die voor zynen throon zyn. 1 Cor. VI: 19. Of en weet gy niet, dat u lieder lichaam *een Tempel* is *des Heiligen Geestes*, die in u is, dien gy van Godt hebt, ende (dat) gy uwes selfs niet en zyt?

14. *Vra.* Welke *order* houden dese drie Goddelyke Persoonen in hunne werkingen?

Antw. De Vader wordt altydt aangemerkt/

als de eerste, de Soon als de tweede, en de H. Geest als de derde Persoon.

HET VIERDE HOOFDSTUK.

Van de Raadtsbesluiten Godts.

1. *Vrag.* Hoe meenigerleye *werken Godts* zyn 'er?

Antw. Tweederhande; namentlyk innerlyke, en uitterlyke werken/ of verborgene, en geopenbaarde werken.

2. *Vra.* Welke zyn *de verborgene werken Godts?*

Antw. Zyne Raadtsbesluiten.

3. *Vra.* Wat wordt 'er door *de Raadtsbesluiten Godts* verstaan?

Antw. Zyn heillig voorneemen om iets buiten zich voort te brengen.

† 4. *Vra.* Waarom spreekt gy in 't meervoudige van *Raadtsbesluiten?*

Antw. Niet als of het voornemen Godts verdeelt geweest was; maar dewyle het verscheydene voorwerpen heeft/ die wy ons niet anders dan in een sekere order verdeelt/ konnen voorstellen.

5. *Vra.* Hoe *meenigerley* Raadtsbesluiten Godts zyn 'er?

Antw. Tweederhande: namentlyk een algemeen, en een bysonder Raadtsbesluit.

6. *Vra.* Welk is het *algemeen Raadtsbesluit Godts?*

Antw. Het eeuwige en onveranderlyk voornemen Godts/ waar in hy/ volgens syne wysheid en vrye welbehagen/ heeft bepaald alles wat in

het tydt soude geschieden en niet geschieden/ ook alles wat hy wilde werken en toelaaten/ tot bevorderinge syner Eere. Hand. xv: 18. Gode zyn *alle zyne werken* van eeuwigheit bekent.

† 7. *Vra.* Wat is het *bysonder Raadsbesluit Godts*?

Antw. Het Voornemen/ waardoor Godt van eeuwigheit bepaalt heeft/ welke onder de redelyke schepselen, en voornamentlyk onder de menschen, souden zalig worden/ of verlooren gaan. Rom. ix: 11, 12, 13. Want als (de kinderen) noch niet geboren en waren, nochte iets goedts, of kwaats gedaan hadden, op dat *het voornemen Godts, dat na de verkiesinge is,* (vast) bleve, niet uyt de werken, maar uyt den roependen, soo wierd tot haar gesegt. De meerder sal den minderen dienen. Gelyk geschreeven is, *Jacob hebbe ik liefgehad, ende Esau hebbe ik gehaat.*

8. *Vra.* Hoe veel *deelen* heeft het bysondere Raadtsbesluit Godts?

Antw. Twee deelen/ namentlyk: De verkiesinge, en de verwerpinge.

9. *Vra.* Wat is *de verkiesinge*?

Antw. Het onveranderlyke voornemen Godts/ waardoor hy heeft vast gestelt/ om uit de meenigte der verloorene Sondaaren eenige te verlossen.

† 10. *Vra.* Welke zyn de voornaamste *Naamen*, waarmede de H. Schriftuur gewoon is de verkiesinge uyt te drukken?

Antw. Zy wordt genoemt:

1. Een Raadt des Vredes. Zach. vi: 13. Hy (de Man Zemach of Spruyte) sal den Tempel des Heeren bouwen, ende hy sal den cieraat dragen, ende hy sal sitten, ende heerschen

schen op synen Throon: ende hy sal Priester zyn op synen Throon: ende de *Raadt des Vredes* sal tusschen die beyde wesen.

2. **Een Testament.** Heb. XIII: 20. De Godt des vreedes heeft den grooten Herder der Schapen door het bloedt des eeuwigen *Testaments* uyt den dooden wedergebragt, (namelyk) onsen Heere Jesus Christus.

† 11. *Vra.* Waarom wordt de verkiesing *een Raad des Vredes* genoemt?

Antw. **Dewyle alle de drie Persoonen van het Goddelyke Wesen dies aangaande met malkander zyn overeengekomen / en dewyl 'er voornamentlyk tusschen den Vader en den Soon een** Verdrag **is gesloten.**

† 12. *Vra.* Waarin *bestondt* dit Verdrag?

Antw. **Dat de** Vader **aan den** Soon **den voorslag deed / om in de plaatse van den Sondaar de Goddelyke Gerechtigheit te voldoen / onder belofte van de geene / welke hy verlossen soude / in eygendom te besitten: Het welke de** Soon **aannam / en alsoo het regt ontfing / van om de uitvoering van dit Verdrag by den Vader aan te houden.** Jes. LIII: 10, 11. Als *syne Ziele* haar *tot een Schult-offer* gestelt sal hebben, soo sal hy *zaat sien*, hy sal de dagen verlengen; ende *het welbehagen des Heeren* sal door syne handt gelukkig voortgaan. (Ps. XL: 7, 8, 9. Gy en hebt geenen lust gehad aan slagtoffer ende spysoffer, gy hebt my de ooren doorboort: brandoffer noch sondoffer en hebt gy niet geëyscht. Doe seide ik, *siet ik kome:* in de rolle des boeks is van my geschreven. *Ik hebbe lust, ó myn God, om uw welbehaagen te doen*, ende uw' wet is in 't midden myns ingewants.)

Jer.

Jer. xxx: 21. Ende syn Heerlyke sal uyt hem syn, ende syn heerscher uyt het midden van hem Voortkomen: ende *ik zal hem doen naderen*, ende *hy zal tot my genaken*: Want wie is hy die *met syn herte borge werde*, *om tot my te genaken*? spreekt de HEERE. (Job xxxiii: 23, 24. Is 'er dan by hem *een gesante*, (*een uytlegger*, een uit duisend; om den menschen synen rechten plicht te verkondigen; soo (sal hy hem genadig zyn, ende seggen, *verlost* (*hem dat hy in 't verderf niet neder en daale*, (*ik hebbe versoeninge gevonden*.

† 13. *Vra.* Waarom wordt de verkiesing *een Testament* genoemt?

Antw. 1. Wylse onveranderlyk is. Jes. liv: 10. Want bergen zullen wyken, ende heuvelen wankelen, maar *myne goedertierentheit en sal van u niet wyken*, ende *het verbond mynes vredes en sal niet wankelen*, seyt de HEERE uwe ontfermer.

2. Wylse op den Doodt van den Borge gegrondt is. Heb. ix: 16, 17. Want waar *een Testament* is, daar is het noodsake, dat de *doodt des Testamentmakers* (tusschen) kome. Want *een Testament* is *vast in den dooden*: dewyle het *noch geene kracht en heeft* wanneer *de Testamentmaker leeft*.

3. Wyl 'er sekere Persoonen in benoemt zyn. Luc. x: 20. Doch en verblydt u daar in niet, dat de geesten u onderworpen zyn: maar verblydt u veel meer dat *uwe naamen geschreeven zyn in de Hemelen*.

4. Wyl 'er sekere Goederen in worden gemaakt: die daar door een Erffenisse genoemt worden. 1 Pet. 1: 4. Tot een onverderflyke

en

en onbevleklyke, ende onverwelklyke *erffenisse*, die in de hemelen bewaart is voor u.

5. Wyl alles van Godts vrye welbehagen afhangt. Rom. IX: 16. Soo (en is 't) dan niet des geenen die wil, noch des genen die loopt, maar *des ontfermenden Godts*, en

6. Wyl Godt daar in niets geniet; maar alles voor niet uytdeelt. Job XXII: 3. Is 't *voor den Almachtigen nuttigheid*, dat gy rechtveerdig zyt? ofte *gewin*, dat gy uwe wegen volmaakt?

† 14. *Vra.* Kan nu dit Testament der verkiesinge niet nader worden *afgedeelt*?

Antw. Ja: daar is een tweevoudig Testament; namentlyk:

1. Een Testament des Vaders, waar in Christus tot een Erfgenaam is aangestelt van alle die verlost souden worden; en

2. Een Testament des Drie-Eenigen Godts, waar in de Uitverkoorenen om Christi wille tot Erfgenaamen gestelt zyn. Luc. XXII: 29. *Ik* verordineere *u* het Koninkryk, gelykerwys *myn Vader my* (dat) verordineert (of Testamentswyse gemaakt) heeft. Rom. VIII: 17. Indien wy Kinderen zyn, soo zyn wy ook Erfgenamen: *Erfgenamen Godts*, ende *Mede-erfgenamen Christi*: soo wy anders met hem lyden, op dat wy ook met hem verheerlykt worden.

† 15. *Vra.* Heeft dit laatste Testament ook wederom syne *deelen*?

Antw. Ja: vooreerst het Testament selfs: en verder twee Aanhangselen of Clausulen, die anders het Oude en het Nieuwe Testament genoemt worden.

† 16. *Vra.* Welke *Persoonen* staan 'er in het Testament selfs aangeteekent?

Antw.

Antw. Alle uitverkoorenen. 1 Petr. II: 9. Gy zyt een *uytverkooren* geslachte.

† 17. *Vra.* Welke zyn *de Goederen?*

Antw. De Zaligheit/ en alle middelen/ die haar toe leyden. 2 Thess. II: 13. Wy zyn schuldig altyd Godt te danken over u, Broeders, die van den Heere bemint zyt, dat u Godt van den beginne *verkooren* heeft *tot zaligheid*, in *heyligmakinge des Geestes*, ende *geloove der waarheit.* (Rom. VIII: 29. Want die hy te voren gekent heeft, die heeft hy ook te *voren verordineert den beelde syns zoons gelykformig te zyn*, op dat hy de eerstgeboren zy onder veele broederen. Eph. I: 4, 5, 6. Gelyk hy ons *uytverkooren* heeft in hem voor de grondlegginge der werelt, *op dat wy souden heylig ende onberispelyk zyn voor hem in de liefde*: die ons *te voren verordineert* heeft *tot aanneminge tot kinderen*, door Jesum Christum in hemselven, na het welbehagen syns willens, tot prys der heerlykheit syner genade, door welke hy ons begenadigt heeft in den geliefden.

† 18. *Vra.* Welke *Erfgenaamen* staan 'er *in het Oude Testament* aangeteekent?

Antw. De kinderen Israels.

† 19. *Vra.* Welke zyn *de goederen des Ouden Testaments?*

Antw. Het landt Canaan/ en een lang leven in het selve/ tot een onderpandt van de eeuwige Heerlykheit.

† 20. *Vra.* Waarom wordt sulks *het Oude Testament* genoemt?

Antw. 1. Dewyle het selve voor het Nieuwe Testament ter uytvoeringe gekomen is.

2. De

2. Dewyle het als Oudt afgeschaft is. Hebr. VIII: 13. Als hy segt *een nieuw (verbond)* so heeft hy het eerste *oudt* gemaakt: dat nu *oudt* gemaakt is ende *verouwdert*, is *na by de verdwyninge*.

† 21. *Vra.* Wat voor *Erfgenamen* staan 'er *in het nieuwe Testament* aangetekent?

Antw. Alle Gelovigen / uyt Jooden en Heydenen / die na Christus souden leven.

† 22. *Vra.* Welke zyn *de Goederen des Nieuwen Testaments*?

Antw. Alle Goederen van het Nieuwe Verbondt.

23. *Vra.* Wat is *de Verwerping*?

Antw. De onveranderlyke wille Godts / waar door hy van eeuwigheit heeft besloten / alle die niet in het Testament zyn aangeteekent / in hun verderf te laten liggen / en aan deselve syne Gerechtigheit te openbaren. Rom. IX: 17, 18. De Schrift zegt tot Pharao: *Tot dit selve hebbe ik u verwekt*, op dat ik u myne kracht bewysen soude, ende op dat myn naam verkondigt worde op de gantsche aarde. Soo *ontfermt hy hem* dan *diens hy wil*, ende *verhard dien hy wil*. Rom. XI: 8, 9, 10. Gelyk geschreven is, *Godt heeft haar gegeven eenen geest des diepen slaaps: oogen om niet te sien*, ende *ooren om niet te hooren*, tot op den huidigen dag. Ende David segt, Haare tafel worde tot eenen strik, ende tot een valle, en tot eenen aanstoot, ende tot een vergeldinge voor haar; Dat *haare oogen verduystert worden om niet te sien*, ende *verkromt hare rugge alle tyds*.

† 24. *Vra.* Is de leere van *de Verkiesing* en *Verwerping* niet *een seer troostlose leere*?

Antw. Geensins; maar daar van hangt veel

meer de sekerheit aller vertroostinge af: dewyle sonder een eeuwige Verkiesing niemandt op aarde volkomen van syne Zaligheit soude konnen verseekert zyn.

† 25. *Vra.* Wat voor *pligten* moeten wy dan daar by waarnemen.

Antw. Wy moeten

1. Ons verstandt daarby gevangen nemen/ en zeggen uit Rom. xi: 33. O diepte des Rykdoms, beyde der wysheit, en der kennisseGodts! *Hoe ondoorsoekelyk zyn syne oordeelen*, ende *onnaspeurlyk zyne wegen!*
2. Daar na trachten / dat wy de Kenteekens der Verkiesinge in ons bevinden 2 Petr. i: 10. Daarom Broeders, beneerstigd u te meer, om *uwe roepinge, ende Verkiesinge vast te maaken.* Want dat doende zult gy nimmermeer struykelen.

Het Vyfde Hoofdstuk.

Van de scheppinge Godts.

1. *Vraag.* Hoe meenigerley *geopenbaarde werken Godts* zyn 'er?

Antw. Tweederley: de werken der Natuure, en het werk der Genade.

2. *Vra.* Welke zyn *de Werken der Natuure*?

Antw. De Scheppinge, en de Voorsienigheit.

† 3. *Vra.* Wat is *de Scheppinge*?

Antw. Soodanig een werk Godts / waardoor hy Hemel ende Aarde / als mede de Zee/ en alles daar

wat daarin is / uyt niets / door een enkele wenk synes willens / tot syne Eere heeft voortgebragt.

4. *Vra.* Wie is *de Schepper*?

Antw. De gantsche hooggepreesene Drie-Eenigheit. Ps. XXXIII: 6. Door *het Woord des Heeren* zyn de Hemelen gemaakt, ende door *den Geest synes mondts* al haar heyr.

5. *Vra Wat* heeft hy geschapen?

Antw. Den Hemel / ende de Aarde / de Zee / ende alles wat daar in is. Exod. XX: 11. Want in ses dagen heeft de Heere *den Hemel en de Aarde* gemaakt, *de Zee* en *al wat daar in is*.

6. *Vra.* Waar uyt?

Antw. Uyt niets. Rom. IV: 17. God maakt de dooden levendig, ende roept *de dingen, die niet en zyn*, als offe waren. Hebr. XI: 3. Door het gelove verstaan wy, dat de wereldt door het woordt Godts is toebereid, alsso dat de dingen, die men siet, *niet geworden zyn uyt dingen die gesien worden.*

7. *Vra* Waar door?

Antw: Door den enkelen Wenk syns willens. Ps. XXXIII: 9. Hy *spreekt*, ende het is 'er; Hy *gebied*, ende het staat 'er.

8. *Vra. Wanneer* heeft Godt de Wereldt geschapen?

Antw. In den beginne des tyds / byna voor ses duysent Jaaren. Gen. I: 1. *In den beginne* schiep Godt den Hemel ende de Aarde.

9. *Vra.* In hoe veele *dagen*?

Antw. In ses dagen.

Op den eersten dag, de Fondament-stoffe van den Hemel en van de Aarde / als mede het Licht en de Engelen. Job XXXVIII: 4, 7. Waar waart gy doe ik de aarde grondede? geeft het te

kennen indien gy kloek van verstand zyt. Doe *de morgensterren* t'samen vrolyk songen, ende *alle de kinderen Godts* juichten.

Op den tweeden dag, de Lugt.

Op den derden dag, de afscheidinge tusschen de Aarde en de Zee, benevens de Kruyden en Planten.

Op den vierden dag, de Sonne, Maan en Sterren.

Op den vyfden dag, de Vogelen en Visschen, en

Op den sesden dag, de Dieren en Menschen.

10. *Vra.* Waar uyt heeft Godt *'s Menschen Lichaam* geschapen?

Antw. Uit een klupt Aarde.

11. *Vra.* Hoe heeft Godt *de Ziele des Menschen* geschapen?

Antw. Hy blies den adem des levens in syne Neusgaten.

† 12. *Vra.* Waarom heeft Godt de wereldt niet *in een oogenblik* geschapen?

Antw. 1. Om den Mensche soo veel te meer aanleiding te geven, dat hy de Werken Godts stuksgewyse in een bequame ordre mag beschouwen en opmerken.

2. Om een Voorbeeld te geven van het werk der Verlossinge. 2 Cor. IV: 6. Godt, die gesegt heeft, dat *het licht uyt de duysternisse* soude *schynen*, is de geene die *in onse herten gescheenen* heeft.

13. *Vra. Met wat insigt* heeft Godt de Wereldt geschapen?

Antw. Tot syne Eere. Prov. XVI: 4. De Heere heeft alles gewrocht *om syns selfs wille:* ja ook den Godtloosen tot den dag des quaadts. Ps. XIX: 2. De Hemelen vertellen *Godts eere*,

en-

ende het uytspansel verkondigt zyner handen werk.

† 14. *Vra.* Welke *volmaaktheden Godts* stralen 'er meest door in het werk der Scheppinge?

Antw. 1. Syne Almachtigheit, in den oorspronk daar van.

2. Syne Wysheit, in derselven order; en

3. Syne Goetheid, in haar oogmerk. Ps. CIV: 24. Hoe *groot* zyn uwe werken, ô Heere? Gy hebtse alle *met wysheit* gemaakt, het Aardryk is *vol van uwe goederen.* (Jes. XL: 26 Heft uwe oogen op om hooge ende siet wie dese dingen geschapen heeft, die in getalle haar heyr voortbrengt: diese alle by name roept: van wegen *de grootheit* (*syner*) *krachten*, ende (om dat) hy *sterk van vermogen* is, daar en wort 'er niet een gemist. Jerem. X: 12. Die de aarde gemaakt heeft *door syne kracht*, die de werelt bereyt heeft *door syne wysheit*; ende den hemel uytgebreyd *door syn verstand.* Ps. CXLV: 9. De HEERE is aan allen *goed*, ende *syne barmhertigheden* zyn over alle syne werken.

HET SESDE HOOFDSTUK.

Van de Voorsienigheit Godts.

1. *Vraag.* WElk is *het tweede Werk der Nature?*

Antw. De voorsienigheit Godts.

2. *Vra.* Wat is *de Voorsienigheit Godts?*

Antw. Een soodanig werk Godts / waardoor hy alles / wat 'er geschapen is / onderhoudt en regeert.

3. *Vra.* Hoe veele *deelen* heeft de Voorsienigheit Godts?

Antw. Twee. Namentlyk: de onderhouding en de regeering. Rom. XI: 36. Want *uyt hem*, ende *door hem*, ende *tot hem* zyn alle dingen Hem zy de heerlykheit in der eeuwigheit. Amen. Hebr. II: 10. Want het betaamde hem, *om welken* alle dingen zyn, ende *door welken* alle dingen zyn, dat hy veele kinderen tot de heerlykheit leydende, den overften Leydtsman harer zaligheit door lyden foude heiligen.

4 *Vra. Hoe verre* ftrekt zich de Voorfienigheit Godts uyt?

Antw. Over alles Hebr. I: 3. Hy draagt *alle dingen* door het woordt fyner kracht.

5. *Vra.* Strekt zich de Voorfienigheit Godts ook *over de minfte dingen* uyt?

Antw. Ja. Matth. X: 30. *Uwe hairen des hoofts* zyn alle geteIt. Joel II: 25. Alfo fal ik u lieden de jaaren vergelden, die *de fprinkhaan, de kever* ende *de kruytworm*, ende *de rupfe* heeft afgegeten: *myn groot heyr* dat ik onder u gefonden hebbe.

6. *Vra.* Strekt zich dezelve ook over zulke faaken uyt, welke *by geval* fchynen te gefchieden?

Antw. Ja al mede. Prov. XVI: 33. *Het Lot* word in den fchoot geworpen, maar *het geheele beleydt daar van* is *van den Heere.*

7. *Vra.* Strekt zich dezelve ook mede uyt over *de vrye wille des Menfchen*?

Antw. Ja nootfakelyk; want anderfins foude de mensch onafhankelyk zyn. Prov. XXI: 1, 2. *Des Konings herte* is *in de hand des Heeren*, als waterbeeken: hy neygt het tot al dat hy wil. Alle weg des menfchen is recht in fyne oogen: maar *de Heere weegt de herten* (regeert de herten.)

8.

8. *Vra.* Maar hoedanig strekt zich de Voorsienigheit Gods uyt over *den quaden Wille des Menschen*, of over *de Sonden*?

Antw. Hy is wel een Veroorsaker van de Daadt des Willens/ maar niet van het quade in de daadt: Doch

1. Hy laat het quade toe. 2 Sam. XVI: 10. Doe zeyde de Koning David: Wat heb ik met u te doen, gy Soonen van Zerujah? Ja laat hem vloeken, want *de Heere* doch *tot hem gezeydt heeft: Vloekt David.*

2. Hy bepaalt het quaade. Jes. XXXVII: 29. Om u woeden tegen my, ende dat uwe woelinge voor myne ooren opgekomen is: soo sal ik *mynen haak in uwe neuse leggen*, ende *myn gebit in uwe lippen*, ende ik sal u *doen wederkeeren* door dien weg, door den welken gy gekomen zyt.

3. Hy bestiert het quade tot een goedt einde. Gen. L: 20. Gy lieden hebt *quaat* tegen my *gedacht*: (doch) Godt heeft dat *ten goede gedacht*; op dat hy dede, gelyk het te desen dage is, om een groot Volk in 't leven te behouden.

9. *Vra.* Waar over strekt zich *de naauwste Voorsienigheit Godts* uyt?

Antw. Over syne Kerke/ en over syne Kinderen. (Deut. XXXII: 9. 10, 11, 12. Want des (Heeren deel is *syn volk: Jacob* is het snoer (syner erve. Hy vond hem in een land der Woe(styne, ende in een woeste huylende wildernisse: (hy voerde hem rontomme, hy onderwees hem, (hy *bewaarde hem als synen oogen appel.* Gelyk (een Arent syn nest opwekt, over synen jon(gen sweeft, syne vleugelen uytbreyt, neemtse, (en draagtse op syne vlerken: so *leydde hem de*

(HEERE alleen: ende daar en was geen vreemt (Godt met hem.) Ps. CXXI: 3 tot 6. Hy en sal uwen voet niet laten wankelen: *uw bewaarder* en sal niet sluymeren. Siet *de bewaarder Israëls* is *uw bewaarder*, de HEERE is *uwe schaduwe aan uwe rechterhand.* De sonne en sal u des daags niet steeken, noch de maane des nachts.

HET SEVENDE HOOFDSTUK.

Van den Mensche voor den Val.

1. *Vraag.* WElk is *het werk der Genade?*
Antw. De Verlossing.

2. *Vra.* Op *hoe veele saken* moeten wy in het betrachten van dit werk acht geven?

Antw. Op drie saken:
1. Op de Persoonen/ die verlost worden.
2. Op de Persoon van den Verlosser, en
3. Op de verlossing selfs.

3. *Vra.* Wie wordt 'er verlost?

Antw. De Mensch. Hebr. II: 16. Want, waarlyk hy neemt de Engelen niet aan, maar hy neemt *het zaad Abrahams* aan.

4. *Vra.* Hoedanig is de Mensch geschapen?

Antw. Goedt, dat is; Naar Godts Evenbeeldt. Pred. VII. 29, Siet, dit hebbe ik gevonden, dat Godt den Mensche *recht* gemaakt heeft. Gen. I: 27. Godt schiep den Mensche *na synen beelde*, *na den beelde Godts* schiep hy hem.

5. *Vra.* Waar in bestond *het Evenbeeldt Godts?*

Antw. In de Wysheit van het verstandt,

en

en in de heiligheit van den wille. Col. III: 10. Gy hebt aangedaan *den nieuwe* (*Mensche*) die vernieuwt wordt tot *Kennisse*, na *het Evenbeeldt* des genen, die hem geschapen heeft. Eph. IV: 24. Doet aan *den nieuwen Mensche*, die *na Godt geschapen* is, in waare *rechtveerdigheit* ende *heyligheit*.

6. *Vra.* Moest de Mensch nootsakelyk *na Godts beeldt* geschapen worden?

Antw. Ja: andersins hadde hy Godt niet konnen verheerlyken.

7. *Vra.* Waar door soude de Mensch in soodanigen staat tot de Gemeynschap Godts geraken?

Antw. Door middel van het Werkverbondt.

†8. *Vra.* Wat was *het Werkverbondt*?

Antw. Een verdrag Godts met den Mensche / waar in God aan den Mensche / onder voorwaarde van een volkoomen gehoorsaamheit der wet / het leven beloofde / en by overtredinge daar van de doodt dreygde.

9. *Vra.* Welk was *de Wet van het Werkverbondt*?

Antw. 1. In 't algemeen; de wet der Liefde van God en van den Evennaasten.

2. In 't bysonder; de Wet der beproevinge, om niet te eeten van den boom der Kennisse des goedts en des quaadts.

10. *Vra.* Waarom wierdt den Mensche *de Wet der beproevinge* gegeven?

Antw. 1. Om hem syne afhankelykheit van Godt te leeren.

2. Om hem aan te spooren / dat hy God het voorrecht voor alle schepselen geven mogte.

11. *Vra.* Wat was *de Belofte* van het Werkverbondt?

Antw. Het eeuwige Leven in Godts gemeenschap / indien hy de proef hadde doorgestaan.

† 12. *Vra* Waar uit leerde de Mensch dit?

Antw. Voornamentlyk uyt de Sacramenten van het Werkverbondt / naamentlyk: het Paradys en de boom des Levens.

13. *Vra.* Wat was *de bedreyging* van het Werkverbondt?

Antw. Het eeuwige verderf. Gen. II: 17. Ten dage, als gy daar van eet, sult gy *den doodt sterven.*

14. *Vra.* Wat *ontbrak* den Mensche in sulk een heerlyken staat?

Antw. De bestendigheit.

† 15. *Vra.* Waarom heeft Godt den mensche niet *bestendig* geschapen?

Antw. Dewyle hy den selven / door de gehoorsaamheit der Wet, tot de besitting van de hoogste gelukzaligheit wilde voorbereyden.

Het Achtste Hoofdstuk.

Van den Mensch na den Val.

1. *Vraag.* Hoedanig heeft *zich* nu *de Mensch gedragen* onder het Werkverbondt?

Antw. Hy heeft het selve overtreden. Hos. VI: 7. Zy hebben *het verbondt overgetreden, als Adam:* Daar hebben zy trouweloosselyk tegen my gehandelt.

2. *Vra.* Waar door?

Antw. Vermits hy door het bedrog des Duyvels van den verboden Boom heeft gegeten. Gen. III: 6 De Vrouwe zag, dat die boom goedt

was tot spyse, ende dat hy een lust was voor de oogen, ja een boom die begeerlyk was om verstandig te maken; ende zy *nam van syne Vrucht*, ende *at*: ende zy gaf ook haren Man met haar, ende hy *at*.

3. *Vra*. Wat is daar op *gevolgt*?

Antw. Hy heeft 1. zich selfs, en 2. alle syne Nakomelingen elendig gemaakt.

4. *Vra*. Was dit dan soo een *groote Sonde*?

Antw. Ja/ seekerlyk:

1. Wyl het een proefwet was/

2. Wyl daar in de gantsche Natuurlyke Wet was geschonden/ en

3. Wyl de saak door alle omstandigheden verswaart wierdt.

5. *Vra*. In hoe veele *deelen* bestaat de Elendigheit des Menschen, die hier uyt ontstaan is?

Antw. In twee deelen; Namentlyk

1. In de Sonde, en

2. In de straffe der Sonde.

6. *Vra*. Wat is *de Sonde*?

Antw. Een Overtredinge der Wet.

7. *Vra*. Hoe *menigerley* Sonden zyn 'er?

Antw. Tweederhande/ namentlyk:

Erf-sonden, en

Dadelyke sonden.

8. *Vra*. Wat is *de Erf-sonde*?

Antw. De aangeboorene verdorventheit des Menschen/ waar door hy onbequaam is tot eenig goedt/ en tot alle quaadt genegen. Ps. LI: 7. Siet, ik ben *in ongerechtigheit gebooren*: ende *in sonden* heeft my myne Moeder *ontfangen*. Job XIV: 4. Wie sal *eenen reynen* geven *uyt den onreynen*? niet een. Joh III: 6. Het geene *uyt het vleesch* gebooren is, (dat) is *vleesch*.

† 9. *Vra.* *Hoe verre* strekt zich de Erf-sonde uyt?

Antw. **Over het gantsche Menschelyk geslachte.** **Rom.** III: 10, 11, 12. Daar en is *niemandt rechtveerdig*, ook *niet een*: Daar is *niemandt* die *verstandig* is, daar is *niemandt die Godt soekt. Alle* zyn zy *afgeweeken*, *te samen* zyn zy *onnut* geworden: Daar en is *niemandt die goedt doet*, daar en is (ook) *niet tot een toe.*

† 10. *Vra.* Hoe *groot* is dese Verdorventheit?

Antw. **Zy strekt zich uyt over den gantschen Mensche.**

1. **Het** Verstandt **is** verduystert. 1 **Cor.** II: 14. Maar *de natuurlyke mensche en begrypt niet de dingen die des Geests Godts zyn* want sy zyn hem *dwaasheit*, ende hy en *kanse niet verstaan*, om datse geestelyk onderschyden worden.

2. **De** wille is tegenstrevig. **Job.** XXI: 14, 15. Nochtans seggen sy tot Godt *wykt van ons*; want *aan de kennisse uwer wegen en hebben wy geenen lust*. Wat is de Almachtige dat wy hem souden dienen? ende wat bate sullen wy hebben, dat wy hem aanloopen souden?

3. **De** Herts-togten **zyn in** wanorder **gebragt.** **Jes.** LVII: 20. Doch de Godtloose zyn *als eene voortgedrevene zee*, want die en *kan niet rusten*, ende hare wateren werpen slyk ende modder op, en

4. **Het gantsche** Lichaam **is een** Werktuyg **der ongerechtigheit.** **Rom.** VI: 13. Noch en stelt uwe leden niet der sonden, tot *wapenen der ongerechtigheit.*

11. *Vra.* Wat is *de dadelyke Sonde?*

Antw. Waar aan men zich dagelyks door byzondere bedryven schuldig maakt.

12. *Vra.* Hoe groot is derselver *getal?*

Antw. Zy zyn ontelbaar. Pf. XL: 13. Zy zyn *menigvuldiger* dan de hairen mynes hoofts.

† 13. *Vra.* Hoe konnen deselve *verdeelt* worden?

Antw. In zonden die men dadelyk bedryft, en in zonden door nalatigheit. Rom. VII: 19. Want *het goede* dat ik wil, en *doe ik niet*, maar *het quade*, dat ik niet en wil, dat *doe ik*.

2. In bekende en onbekende Sonden. Pf. XIX: 13. Wie soude de afdwalingen verstaan? reynigt my van *de verborgene (afdwalingen.)*

3. In zonden door gedachten, woorden en werken, en

4. In heerschende sonden en zwakheden.

† 14. *Vra.* Hoe *meenigerley quaat* is 'er in yder sonde?

Antw. Voornamentlyk tweederley: 1. Het quaat der schult, en 2. het quaat der besmetting.

15. *Vra.* Wat *volgt* 'er *op de Sonde?*

Antw. De straffe. Rom. I: 32. Dewelke, daar zy het recht Godts weten, (namelyk) dat de geene die sulke dingen doen, *des doodts weerdig* zyn.

16. *Vra.* Hoe *meenigerly straffe* is 'er?

Antw. Tweederley / namentlyk:

Tydelyke en Eeuwige straffe.

17. *Vra.* Hoe *meenigerley tydelyke straffe* is 'er?

Antw. Tweederley / namentlyk:

Na Ziele en na Lichaam.

18. *Vra.* Welke zyn *de tydelyke straffen van het Lichaam?*

Antw.

Antw. Alle gemeene Land-plagen en bysondere smerten/ siektens/ bekommernissen en eyndelyk de doodt. Deut. XXVIII: 22. De Heere sal u slaan met *teeringe*, ende met *koortse*, ende met *vyerigheit*, ende met *hitte*, ende met *droogte*, ende met *brandtkoorn*, ende met *honingdauw*; die u vervolgen sullen, *tot dat gy omkomt*.

19. *Vra.* Welke zyn *de tydelyke straffen der Ziele*?

Antw. Een knagent of een verstokt geweeten.

20. *Vra.* Wil Godt ook *eeuwig straffen*?

Antw. Ja/ sekerlyk. Jes. LXVI: 24. *Haren worm* en sal *niet sterven*, en *haar vuur* en sal *niet uitgebluscht worden*, en zy sullen allen vleesche een afgrysinge wesen. Openb. XIV: 11. De rook van hare pyniginge gaat op *in alle eeuwigheit*. Matth. XXV: 46. Ende dese sullen gaan *in de eeuwige pyne*.

21. *Vra.* Hoe *menigerley eeuwige straffen* sullen 'er zyn?

Antw. Ederom tweederhande: namentlyk na Ziele en na Lichaam. Matth. X: 28. Vreest u niet voor de geene die het Lichaam dooden, ende de Ziele niet konnen dooden: Maar vreest veel meer hem, die *beyde Ziel en Lichaam* kan verderven in de Helle.

22. *Vra.* Welke zyn *de verschrikkelykste* onder de eeuwige straffen?

Antw. De straffen/ de Ziele aangaande.

23. *Vra.* Waar in sullen deselve bestaan?

Antw. 1. In de afscheidinge van Godts gemeynschap.

2. In het ondervinden van Godts toorn,

3. In de pyniging van het geweeten/ en

4. In de uyterste wanhoop.

24. *Vra.* Maar sullen 'er in de straffen der verdoemde geene *Trappen* zyn?

Antw. Ja: Matth. xi: 21, 22 Wee u Chorazin, wee u Bethsaida; want so in Tyrus ende Sidon de krachten waren geschiedt, die in u geschiedt zyn, sy souden haar eertyds in sak ende assche bekeert hebben. Doch ik segge u, Het zal Tyro ende Sidon *verdraaglyker* zyn *in den dag des oordeels*, dan ulieden.

25. *Vra.* Welke sullen *de swaarste verdoemenis* hebben?

Antw. De geene / die de meeste middelen der Genade gehadt / maar deselve misbruykt hebben. Luc. xii: 47, 48. Ende die dienstknecht, welke *geweeten* heeft *den wille syns Heeren*, ende (sich) niet bereydt, noch na syne wille gedaan en heeft, die sal *met veele (slagen) geslagen* worden. Maar die (deselve) *niet geweeten* en heeft, ende gedaan heeft (dingen) die slagen weerdig zyn, die sal *met weinige (slagen) geslagen* worden. Ende een ygelyk, dien *veel gegeven* is, van dien sal *veel ge-eyscht* worden: ende dien men *veel vertrouwt* heeft van dien sal men *overvloediger eyschen*.

HET NEGENDE HOOFDSTUK.

Van de Persoon des Verlossers.

1. *Vraag.* HEeft de Mensche ook noch eenige hoope, om uyt desen staat *verlost* te worden?

Antw. Ja: anders soude Godt het Menschelyke geslagte al lang uytgeroeyt hebben.

2. *Vra.* Door welken weg dan?

Antw. De Gerechtigheit Godts moet voldaan zyn. Jes. I: 27. Zion zal *door recht* verlost worden, ende hare wederkeerende *door Gerechtigheit.*

3. *Vra.* Waarmeede kan *de Gerechtigheit Godts voldaan* worden?

Antw. Door een volmaakste gehoorsaamheit der Wet/ en

2. Door een genoegsaam Lyden.

4. *Vra.* Kan de mensch dese voldoening *selfs* doen?

Antw. Geensins. Niet door een volmaakte gehoorsaamheit. Rom. VIII: 7. Het bedenken des Vleesches is *vyandschap tegen Godt:* want het en *onderwerpt zich de Wet Godts niet:* want het en *kan ook niet.* Noch door een genoegsaam lyden. Jes. XXXIII: 14. De sondaaren te Zion zyn verschrokken, beevinge heeft de huychelaaren aangegrepen: (zy seggen:) wie isser onder ons die by *een verteerend vuur* woonen kan? wie isser onder ons die by *eenen eeuwigen gloed* wonen kan?

5. *Vra.* Wat raadt is 'er nu overig?

Antw. Een ander moet voor hem voldoen.

6. *Vra.* Wat eygenschappen worden 'er dan aan eenen anderen in desen vereyscht?

Antw. 1. Hy moet waarachtig Godt,

2. Een waarachtig Mensch,

3. Een Rechtveerdig Mensch,

4. Godt en Mensch in een Persoon/

5. Daar toe willig, en

6. Van Godt daar toe aangestelt zyn.

7. *Vra. In welke Persoon* vind men dese eygenschappen by malkander?

Antw.

Antw. In de Persoon onses Heeren Jesu Christi.

1. Hy is waarachtig Godt. 1 Joh. v: 20. Dese is *de waarachtige Godt*, ende het eeuwige leven.

2. Hy is waarachtig Mensch. 1 Tim. II: 5. Daar is een Godt, daar is ook een Middelaar Godts ende der Menschen, *de mensche Christus Jesus.*

3. Hy is een rechtveerdig Mensch. 1 Petr. II: 22. Die *geen sonde gedaan* en heeft, noch daar is *geen bedrog* in synen mondt gevonden.

4. Hy is Godt ende Mensch in een Persoon Math. I: 23. Siet de Maget sal swanger worden, ende eenen Soone baaren, ende gy sult synen Name heeten *Emmanuel*, 't welk is overgezet zynde: *Godt met ons.*

5. Hy is daar toe willig. Ps. XL: 7, 8, 9. Gy en hebt geenen lust gehad aan slagt-offer ende spys-offer: gy hebt my de ooren doorboort: brandt-offer; noch sond-offer en hebt gy niet ge-eyscht. Doe zeyde ik: *Siet ik kome:* in de rolle des Boeks is van my geschreven. *Ik hebbe lust*, ô myn Godt! *om uw welbehagen te doen:* ende uwe Wet is in 't midden myns ingewants.

6. Hy is daar toe van Godt aangestelt of geworden: 1 Cor. I: 30. Christus Jesus is ons *geworden* wysheit *van Godt*, ende rechtveerdigheit, ende heyligmakinge, ende verlossinge.

8. *Vra.* Welke *Naam* wordt onsen Verlosser om deser Eygenschappen wille gegeven?

Antw. De Naame JESUS.

9. *Vra.* Wat *beteekent* deselve in 't Nederduytsch?

Antw. Jehova de Zaligmaker.

10. *Vra.* Waardoor wordt de kragt deses Naams *verloochent*?

Antw. Wanneer men noch iets by zich zelfs, of in eenig ander schepsel tot syne zaligheit soekt.

HET TIENDE HOOFDSTUK.

Van de Ampten des Verlossers.

1. *Vraag.* IN hoe veele *Ampten* heeft zich dese Verlosser geopenbaart?

Antw. In drie Ampten / namentlyk: als Propheet / Hooge-Priester / en Koning. Als Propheet Deut. XVIII: 18. Eenen *Propheet* sal ik hen verwekken uyt het midden harer broederen, als u: ende ik sal myne woorden in synen mondt geven, ende hy sal tot hen spreecken alles wat ik hem gebieden sal. Als Hooge-Priester Ps. CX: 4. De Heere heeft geswooren, ende 't en sal hem niet berouwen: Gy zyt *Priester* in eeuwigheit, na de ordeninge Melchizedeks. Als Koning Ps. II: 6. Ik hebbe *mynen Koning* gesalft, over Zion den berg myner heiligheit.

2. *Vra.* Waarin bestaat *syn Prophetisch Ampt*?

Antw. 1. Dat hy den gantschen Raadt Godts heeft geopenbaart / betreffende onse Zaligheit Joh. I: 18. Niemand heeft oyt Godt gesien, *de eenig-gebooren Soon*, die in den schoot des Vaders is, *heeft (hem ons) verklaart.*

2. Dat hy toekomstige dingen heeft voorsegt. Matth. XXIV: 25. Siet ik hebbe (het) u *voorsegt.*

3. Dat hy syne Leere met Wonderwerken heeft bevestigt. Math. XI: 5. De *blinden* worden siende, ende *de kreupelen wandelen*, *de melaat-*

laatsche worden gereynigt, ende *de doeven* hooren, *de dooden* worden opgewekt, ende den armen wordt het Evangelium verkondigt. (Joh. ix: 32. Van alle eeuwe en is het niet gehoort, dat ymand *eens blind geboorenen oogen geopent* heeft.)

3. *Vra.* Waarin bestaat *syn Hooge-Priesterlyk Ampt*?

Antw. In drie deelen.

1. Hy heeft zich selfs voor zyn Volk opgeoffert. (Dat is, zich voor hen aan de Gerechtigheit Godts ter betalinge daargestelt.) Hebr. ix: 14. Hoe veel te meer sal het bloedt Christi, die door den eeuwigen Geest *hem selven Gode onstraffelyk opgeoffert heeft*, uwe conscientie reynigen van de doode werken, om den levendigen Godt te dienen.

2. Hy bid voor syn volk. 1. Joh. ii: 1, 2. Indien ymand gesondigt heeft, wy hebben *een voorspraak by den Vader*, Jesum Christum den rechtveerdigen. Ende hy is een versoeninge voor onse sonden: ende niet alleen voor de onse, maar ook voor (de sonde) der geheeler Werelt. Rom. viii: 34. Wie is 't die verdoemt? Christus is het die gestorven is, ja dat meer is: die ook opgewekt is: die ook ter rechterhandt Godts is: die ook *voor ons bidt.*

3. Hy zegent syn volk. Luc. xxiv: 50. Hy leyde haar buyten tot aan Bethanien, ende zyne handen opheffende, *zegende hy haar.*

4. *Vra.* Waarin bestaat *zyn Koninklyk Ampt*?

Antw. Mede in drie deelen.

1. Hy schryst Wetten voor. Matth. xi: 29, 30. Neemt *myn jok* op u, ende leert van my, dat ik sachtmoedig ben, ende nedrig van her-

ten: ende gy sult ruste vinden voor uwe zielen. Want *myn jok* is sacht, ende *myn last* is licht.

2. Hy regeert/ en vonnist volgens de Wetten. Jes. XXXIII: 22. De Heere is *onse Richter*, de Heere is onse Wetgever, de Heere is onse Koning.

3. Hy beschermt zyn volk tegens alle hunne vyanden. 1 Cor. XV: 25. Hy moet als Koning heerschen, tot dat hy *alle de vyanden onder zyne voeten* sal *gelegt* hebben.

5. *Vra.* Welke zyn *de Wetten* Christi?

Antw. De Wet der Bekeering, en des Geloofs. Marc. I: 15. *Bekeert* u, ende *gelooft* den Evangelio.

6. *Vra.* Door welken *naam* worden alle dese drie Ampten uytgedrukt?

Antw. Door den naame Christus.

7. *Vra.* Wat beteekent den naam *Christus*?

Antw. Een Gesalfde.

8. *Vra.* Waar in bestaat *de salvinge Christi* tot dese Ampten?

Antw. Wederom in drie saken:

1. Dat hy van den Vader tot dese Ampten is verordineert. Prov. VIII: 23. Ik ben *van eeuwigheit af gesalft* geweest, van den aanvang, van de oudheden der aarde aan. Hebr. V: 5. Alsoo ook Christus en heeft *hem selven niet verheerlykt* om Hooge-priester te worden, maar *die tot hem gesproken heeft, Gy zyt myn Soone, heden heb ik u gegenereert.*

2. Dat hy door den H. Geest daartoe is bequaam gemaakt. Jes. LXI: 1. *De Geest des Heeren HEEREN* is *op my:* om dat de HEERE my *gesalft* heeft, om een blyde boodschap te brengen den sachtmoedigen.

3.

3. Dat hy door den Vader als een soodanige is geopenbaart. Matth. III: 17. Ende siet: *een stemme uyt de hemelen*, seggende, *dese is myn Soon, myne geliefde, in den welken ik myn welbehagen hebbe.*

† 9. *Vra.* Wat maakt ons dese Naame *Christus* aanmerkenswaardig?

Antw. Dat wy na den zelven Christenen genoemt worden.

† 10. *Vra.* Waarom?

Antw. Dewyle wy ook door den Heiligen Geest gesalft moeten zyn tot Geestelyke Propheten, Priesters en Koningen.

Het Elfde Hoofdstuk.

Van de Staaten des Verlossers.

1. *Vraag.* IN hoe veele *staaten* heeft onse Verlosser syne Ampten bekleed?

Antw. In twee staaten: namentlyk in den staat der vernederinge, en in den staat der verhooginge. Phil. II: 7, 9. Maar heeft *hem selven vernietigt*, de gestaltenisse eens dienstknechts aangenomen hebbende, ende is den menschen gelyk geworden. Daarom heeft hem ook Godt *uytermaten verhoogt*, ende heeft hem *enen naam* gegeven, welke *boven allen naam* is. Luc. XXIV: 26. En moeste de Christus niet dese dingen *lyden*, ende alsoo *in syne heerlykheit ingaan*?

2. *Vra.* Waarom is onse Verlosser *vernedert?*

Antw. Om de Zaligheit te verwerven.

3. *Vra.* Waarom is hy *verhoogt*?

Antw. Om ons de Zaligheit toe te eygenen.

4. *Vra.* Hoe veele *trappen* heeft *de staat syner vernederinge?*

Antw. Drie; namentlijk / syne Geboorte, syn Lyden, en syn Begraving.

5. *Vra.* Door wiens *werking* is Christus gebooren?

Antw. Door de werking des Heiligen Geestes. Luc. I: 35. Ende de Engel antwoordende seyde tot haar, *De Heilige Geest* sal over u komen, ende de kracht des Allerhoogsten sal u overschaduwen. Daarom ook dat Heilige, dat uyt u gebooren sal worden, sal Godts Soone genaamt worden.

6. *Vra.* Uyt wien?

Antw. Uyt de Maget Maria.

7. *Vra.* Wanneer?

Antw. In de volheit des Tyds. Gal. IV: 4. Maar wanneer *de volheit des tyds* gekomen is, heeft Godt synen Soone uytgesonden, geworden uyt een vrouwe, geworden onder de wet.

8. *Vra.* Wat is *de grootste Verborgentheit* der Geboorte Christi?

Antw. Dat in deselve syne Goddelyke, en Menschelyke Natuure tot een Persoon vereenigt zyn Joh. I: 14. Ende *het Woord* is *Vleesch* geworden, ende heeft onder ons gewoont (ende wy hebben syne heerlykheit aanschouwt, eene heerlykheit als des eenig-geboren van den Vader) vol van genade ende waarheit. I Tim. III: 16. Ende buyten allen twyffel, de verborgentheit der Godtsaligheit is groot: *Godt* is geopenbaart *in den vleesche.*

9. *Vra.* Waardoor is hy in zyne Geboorte *vernedert?*

Antw. Wyl hy de gestalte van een Dienst- knecht

knecht heeft aangenomen. Matth. xx: 28. De Soone des Menschen en is niet gekomen om gedient te worden, maar om te *dienen*, en syne Ziele te geven (tot) een rantsoen voor veele.

10. *Vra*. Hoe meenigerley is syn *Lyden*?

Antw. Tweederley; van het Lichaam en van de Ziele.

11. *Vra*. Welke is *het swaarste Lyden* synes Lichaams geweest?

Antw. De vervloekte doodt des Kruyces. Phil. II: 8. Hy heeft zich zelven vernedert, gehoorsaam geworden zynde tot *den doodt*, ja tot *den doodt des Kruyces*.

12. *Vra*. Waarin bestondt *het Lyden syner Ziele*?

Antw. In drie deelen; als

1. In een geduurige bedroeftheid over de sonden der uytverkoorenen. Matth. XXVI: 37, 38. Ende met hem neemende Petrum, ende de twee Soonen Zebedeï, begon hy *droevig* ende *seer beangst* te worden. Doe seyde hy tot haar, *Myn Ziele* is *geheel bedroeft tot der doodt toe*: blyft hier ende waakt met my.

2. In de menigvuldige versoekingen des Satans/ Luc. XXII: 44. Ende *in swaren stryd* zynde bad hy te ernstiger. Ende syn sweet wierd gelyk groote droppelen bloeds, die op de aarde afliepen. ℣. 53. Als ik dagelyks met u was in den Tempel, so en hebt gy de handen tegen my niet uytgesteeken: maar dit is uwe uure, ende *de macht der duysternisse*.

3. In het ondervinden van den toorn Godts. Matth. XXVII: 46. Ende omtrent de negende uure riep Jesus met een groote stemme, seggende, ELI, ELI, LAMA SABACHTANI! dat

is, *myn Godt*, *myn Godt*, waarom hebt gy *my verlaaten*.

13. *Vra.* Waar door is hy in syne begravinge *vernedert*?

Antw. Wyl syn Lichaam in de macht des doodts was.

14. *Vra.* Hoe veele *trappen* heeft *de staat der verbooginge* van Christus?

Antw. Vier; Syn Opstandinge, Hemelvaart, Sitten ter rechterhand Gods, en syne wederkomst ten Oordeel.

15. *Vra.* Waarom is hy *van den dooden opgestaan*?

Antw. Om te openbaaren/ dat hy de eeuwige Gerechtigheid heeft te weeg gebragt. Rom. iv: 25. Hy is overgelevert om onse sonden, ende *opgewekt om onse Rechtveerdigmakinge.*

16. *Vra.* Waarom is hy *ten Hemel gevaaren*?

Antw. Om van daar zynen Geest na beneden te senden. Joh. xvi 7. Ik segge u de Waarheit, het is u nut dat ik wech-gaa: want indien ik niet wech en gaa, soo en sal *de Trooster* tot u niet komen: maar indien ik *heenen gaa*, soo sal ik *hem tot u senden.*

17. *Vra.* Wat wordt 'er door *zyn sitten ter rechterhand Godts* verstaan?

Antw. De gelyke Koninklyke Majesteit/ welke hy met zynen Vader heeft ontfangen/ en in de regeering der Kerke betoont. Hebr. i: 3, 4. Na dat hy de Reynigmakinge onser sonden door hem selven te wege gebracht heeft, is hy *geseeten aan de rechter* (*handt*) *der Majesteit* in de hoogste (Hemelen:) *soo veel treffelyker geworden dan de Engelen*, als hy *uytnemender naam* boven haar geërft heeft.

18.

18. *Vra* Waarom *sit* Christus *ter rechter hand Godts*?

Antw. Om de verworvene Goederen der Genade aan syn Volk mede te deelen.

19. *Vra.* Wanneer sal hy *wederkomen ten Oordeel*?

Antw. Ten jongsten dage.

20. *Vra.* Wanneer sal *de jongste dag* zyn?

Antw. Sulks is Godt bekent. Marc. XIII: 32. Maar van die dag ende die uure en *weet niemandt*, noch de Engelen die in den Hemel zyn, noch de Soone, *dan de Vader*. Hand. XVII: 31. Daarom dat hy *eenen dag gestelt* heeft, op welken hy den aardt-bodem rechtveerdelyk sal oordeelen, door een man, dien hy (daar toe) geordineert heeft, verseekeringe (daar van) doende aan allen, dewyle hy hem uyt den dooden opgewekt heeft.

21. *Vra. Waar over* sal dit Oordeel zich uytstrekken?

Antw. Voor eerst over alle quade Engelen / Jud. vs. 6. *De Engelen*, die haar beginsel niet bewaart en hebben, maar haar eygen woonstede verlaten hebben, heeft hy *tot het Oordeel des grooten dags* met eeuwige banden onder de duysternisse bewaart. Ten 2. over alle menschen. 2 Cor. V: 10. *Wy alle* moeten *geopenbaart* worden *voor den Rechter-Stoel Christi*, op dat een ygelyk wech-drage 't geene door het Lichaam (geschiet,) na dat hy gedaan heeft, het zy goed, het zy quaadt.

22. *Vra. Wat* sal geoordeelt worden?

Antw. 1. Alle gedagten. 1 Cor IV: 5. Oordeelt niets voor den tydt, tot dat de Heere sal gekomen zyn, welke ook in 't licht sal brengen

't geene in de duysterniffe verborgen is, ende openbaren *de raadslagen des herten.*

2. **Alle woorden.** Matth. XII: 36. Ik segge u, dat *van elk ydel woordt*, 't welk de menschen fullen gesprooken hebben, zy van 't selve sullen rekenschap geven in den dag des Oordeels.

3. **Alle werken.** Pred. XII: 14. Godt sal *yder werk* in 't Gerichte brengen, met al dat verborgen is, 't zy goed, of 't zy quaadt.

23. *Vra.* Hoe konnen wy versekert zyn, dat de Soone Godts *voor ons vernedert* en *verhoogt* is?

Antw. **Wanneer wy door de waarachtige** Bekeering en Heyligmaking **met hem vernedert en verhoogt worden.** Gal. II: 19, 20. Want ik ben door de wet der wet gestorven, op dat ik Gode leven soude. Ik ben *met Christo gekruyst*, ende ik *leve*, (doch) niet meer ik, maar *Christus leeft in my:* ende het gene ik nu in het vleesch leve, dat leve ik door het gelove des Soons Godts, die my lief gehad heeft, ende hem selven voor my overgegeven heeft. Col. III: 3. Want gy zyt *gestorven*, ende *uw leven* is *met Christo verborgen in Gode.*

Het Twaalfde Hoofdstuk.

Van het verwerven der Verlossinge.

1. *Vraag.* HOedanig heeft nu onse Verlosser *het werk der verlossing uytgewrocht?*

Antw: **In twee deelen.**

1. **Hy heeft** de Zaligheit verworven, **en**

2. Hy eygentse den geenen toe, welke deel daaraan hebben.

2. *Vra. Waar door* heeft hy de Zaligheit verworven?

Antw. Door syne Gehoorsaamheit. Hebr. v: 8, 9. Hoewel hy de Soone was, heeft hy nogtans *gehoorsaamheit* geleert, uyt het geene hy heeft geleden: ende geheyligt zynde, is hy allen, die hem gehoorsaam zyn, een oorsaake der eeuwige Zaligheit geworden.

3. *Vra*. Hoe *meenigerley* is syne *gehoorsaamheit*?

Antw. Tweederhande; namentlyk/een lydende en daadelyke gehoorsaamheit.

4. *Vra*. Waarin bestaat syne *lydende gehoorsaamheit*?

Antw. Dat Hy in des Sondaars plaatse heeft geleden/ wat de Sondaar hadde behooren te lyden.

† 5. *Vra*. Waarmede kan men bewysen, dat Christus *in de plaatse van den Sondaar* heeft geleden?

Antw. 1. Dewyl de Schriftuur klaar getuygt/ dat hy voor, en in de plaats van anderen heeft geleden. Rom. v: 8. Godt bevestigt syne liefde tegen ons, dat Christus *voor ons* gestorven is, als wy nog Sondaars waren.

2. Dewyl hy een Borge genoemt wordt: Hebr. vii: 22. Van een soo veel beter Verbondt is Jesus *borge* geworden. Jerem. xxx: 21. Ende syn heerlyke sal uyt hem zyn, ende syn Heerscher uyt het midden van hem voortkomen; ende ik sal hem doen naderen ende hy sal tot my genaken: Want wie is hy die met zyn herte *borge* worde, om tot my te genaken, spreekt de Heere.

3.

3. Dewyl hy, als de Goël of Losser, en syn Lyden als een Losgeldt voorkomt.

4. Dewyl hy door syn Lyden tot een Offerhande geworden is, en

5. Dewyle hy sonder schult geleden heeft, waarvan hem syn eygen Rechter getuygenis gaf. Jes. LIII: 4, 5. Waarlyk hy heeft *onse krankheden op zich genomen*, ende *onse smerten* die heeft hy *gedragen*; doch wy achteden hem, dat hy geplaagt, van Godt geslagen, ende verdrukt was. Maar hy is *om onse overtredingen verwondet*, *om onse ongerechtigheden* is hy *verbryselt*: de straffe die ons den vreede aanbrengt, was op hem, ende door syne striemen is ons genesinge geworden.

6. *Vra. In wiens plaatse* heeft Christus geleden?

Antw. Alleen in de plaats van de Uytverkoorenen. Joh. X: 15. Ik stelle myn leven *voor* de *Schapen*. Joh. XVII: 9. Ik bidde *voor haar*: ik en bidde *niet voor de werelt*, maar *voor de geene die gy my gegeven hebt*, want sy zyn uwe, verg. ℣. 16. Sy en zyn *niet van de werelt*, gelykerwys ik van de werelt niet en ben. Ps. XVI: 3, 4. (Maar) *tot de heylige*, die op der aarde zyn, ende *tot de heerlyke*, in dewelke al myn lust is. De smerten der gener, die eenen anderen (Godt) begiften, sullen vermenigvuldigt worden: ik sal *hare drank-offeren van bloedt niet offeren*, ende *hare namen op myn lippen niet nemen*.

7. *Vra.* Wat heeft hy *door syn lydende gehoorsaamheit verworven*?

Antw. Een volmaakte versoeninge met Godt. Rom. V: 10, 11. Indien wy vyanden zynde *met Godt versoent* zyn door den doodt syns Soons,

Soons, veel meer sullen wy *versoent zynde* behouden worden door zyn leven: Ende niet alleenlyk (dit,) maar wy roemen ook in Godt door onsen Heere Jesus Christus: door welken wy nu *de versoeninge* verkregen hebben. (Col. (1: 19, 20. Want het is des (Vaders) welbehagen geweest, dat in hem alle de volheit woonen soude: ende dat hy door hem vreede gemaakt hebbende door het bloed synes kruyces, (door hem (segge ik) *alle dingen versoenen* soude tot hem selven, het zy de dingen die op de aarde, het zy de dingen, die in de hemelen zyn.) 2 Cor. v: 19. Want Godt was in Christus *de werelt met hem selve versoenende*: haar sonden haar niet toereekenende: ende heeft *het woord der versoeninge* in ons gelegt.

8. *Vra.* Waar in bestaat *de volmaaktheit* deser *Versoeninge*?

Antw. 1. Datse voor alle sonden is. 1 Joh. 1: 7. Het bloedt Jesu Christi, syns Soons, reynigt ons *van alle sonden*.

2. Datse voor eeuwig is. Hebr. ix: 12. Christus is door zyn eygen bloedt eenmaal ingegaan in het Heiligdom, *een eeuwige verlossinge* te wege gebragt hebbende. Hebr. x: 12, 14. Maar dese, een slagt-offer voor de sonde geoffert hebbende, is *in eeuwigheit* geseten aan de rechter (hand) Godts: want met een offerhande heeft hy *in eeuwigheit* volmaakt de geene die geheyligt worden.

9. *Vra.* Waar in bestaat *de dadelyke gehoorsaamheit* Christi?

Antw. Dat hy alles in des Sondaars plaatse heeft gedaan / het geene de Sondaar gehouden was geweest te doen. Rom. v: 19. Gelyk door de

de ongehoorsaamheit van dien eenen Mensche veele (tot) Sondaars gestelt zyn geworden, alsoo sullen ook, door *de gehoorsaamheit van eenen* veele (tot) *rechtveerdigen* gestelt worden. Gal. IV: 4. Wanneer de volheit des tyds gekomen is, heeft Godt synen Soone uytgesonden, geworden uyt een Vrouwe, geworden *onder de Wet:* Op dat hy de geene, die onder de Wet waren, *verlossen* soude, ende op dat wy de aanneeminge tot kinderen verkrygen souden.

10. *Vra.* Wat heeft hy *door syne dadelyke gehoorsaamheit verworven*?

Antw. De aanneeminge tot kinderen, en het recht tot het eeuwige leven, daar uit voortvloeijende. Joh. I: 12. Soo veele hem aangenomen hebben, dien heeft hy ook *macht gegeven kinderen Godts te worden*, namentlyk die in synen naame geloven. (Jes. LIV: 17. Alle instrument (dat tegen u bereyt word, en sal *niet gelukken*, (ende alle tonge, die in het gerichte tegen u (opstaat, sult gy *verdoemen*; dit is de Erve der (knechten des HEEREN, ende *hare gerechtigheit* (*is uit my*, spreekt de HEERE.)

HET DERTIENDE HOOFDSTUK.

Van het Genade-Verbondt.

1. *Vraag.* HOe wordt de verkregene verlossinge aan den Sondaar *toegeeygent?*

Antw. Door den Heyligen Geest. Rom. VIII: 9, 14. Soo ymandt *den Geest Christi* niet en heeft, die en komt hem niet toe. Want soo veele als 'er *door den Geest Godts geleydet* worden, die

die zyn kinderen Godts. (1 Cor. XII: 3. Daarom maak ik u bekent, dat niemandt die *door den Geest Godts* spreekt, Jesus een vervloekinge en noemt: ende niemant en kan seggen Jesum den Heere (te zyn) dan *door den Heiligen Geest*. 1 Joh. III: 24. Ende die syne geboden bewaart, blyft in hem, en hy in den selven. Ende hier aan kennen wy dat hy in ons blyft, (namelyk) *uyt den Geest*, dien hy ons gegeven heeft.)

2. *Vra.* Welke is *de weg*, waar door dese toeeygening geschiedt?

Antw. De weg van het Genade-Verbondt. Ps. L: 5. Versamelt my myne Gunstgenooten, die *myn verbondt* maken met Offerhande.

Vra. Wat is *het Genade-Verbondt?*

Antw. Het verdrag tusschen den Drie-eenigen Godt, en den uytverkooren Sondaar, waarby Godt aan den Sondaar belooft, om Christus wille, alles wat hy tot zyne Saligheit noodig heeft; alle welke beloften de Sondaar toestaat, en daar door een recht ontfangt om te eyssichen.

Vra. Op hoe veele saaken moet men acht geven in de betrachting van het Genade-Verbondt?

Antw. Op vier saaken, namentlyk

1. Op de Partyen.
2. Op de Gronden.
3. Op den Inhoudt, en
4. Op de dadelyke Oprechting van het Genade-Verbondt.

5. *Vra.* Wie zyn *de Partyen?*

Antw. De Drie-eenige Godt, en de gevallene Sondaar.

6. *Vra.* Welke zyn *de gronden?*

Antw. Het voornemen der Genade, en de voldoeninge Christi.

Antw. De krachtige Roeping. Rom. VIII: 30. Die hy te vooren verordineert heeft, dese heeft hy ook *geroepen*.

2. *Vra*. Van hoe veelderhande *Roepingen* maakt de Schriftuur gewag?

Antw. Van Tweederhande: te weeten van een algemeene, en van een bysondere Roepinge.

3. *Vra*. Welke is *de algemeene Roepinge*?

Antw. De uyterlyke noodiging/ welke alleen door het woordt geschiedt/ aan alle die het selve hooren. Matth. XXII: 14. Veele zyn *geroepen*: maar weynige Uytverkooren. (Prov. I: 20. tot (26. De opperste wysheit *roept* overluyd daar (buyten; sy verheft hare stemme op de straten, (sy *roept* in 't voorste der woelingen; aan de (deuren der poorten spreekt sy hare redenen (inder Stadt. Gy slechte, hoe lange sult gy de (slechtigheit beminnen? ende de spotters voor (sich de spotterye begeeren? ende de sotten de (weetenschap haaten. Keert u tot myne bestraf- (singe: siet ik sal mynen Geest u lieden over- (vloediglyk uytstorten, ik sal myne woorden u (bekent maken. Dewyle ik *geroepen hebbe*, en- (de gy lieden geweygert hebt; myne hand uyt- (gestrekt hebbe, daar niemant en was, die op- (merkte: Ende hebt alle mynen raadt verworpen, (ende myne bestraffinge niet gewilt: Soo sal ik (ook in u lieder verderf lagchen; ik sal spotten, (wanneer uw vreese komt.)

† 4. *Vra*. Waarom geschiedt dese *algemeene Roepinge*, daarse nogtans in allen geen kragt heeft?

Antw. 1. Om daar door de oneyndige kragt van de verdiensten Christi te openbaren.

2. Om den Sondaar alle verschooning te benemen; en

3.

3. Om aan te toonen, de onmacht des Vleesches, en den Rykdom van de Genade Godts aan de uytverkoorenen.

5. *Vra.* Wat is *de krachtige Roepinge?*

Antw. Het eerste Genade werk van den H. Geest, waar door de uytverkoorene Sondaar, onder de Bedieninge des Woordts, bewogen wordt, om niet ernst op de veranderinge van zyn staat te denken. 1 Petr. II: 9. Die u uyt de Duysternisse *geroepen* heeft tot syn wonderbaar licht. Luc. XV: 17, 18. *Tot hem selven gekomen zynde*, zeyde hy: Hoe veele Huurlingen myns Vaders hebben overvloedt van Broodt, ende ik vergaâ van honger? *ik sal opstaan*, ende tot mynen Vader gaan.)

6. *Vra. Waardoor* geschiedt de krachtige Roepinge?

Antw. Door het Woordt, en den Geest gesamentlyk.

† 7. *Vra.* Waarom niet door *het Woordt* alleen?

Antw. Dewyl het woordt sonder den Geest, een doode letter is Jes. LIII: 1. *Wie* heeft onse predikinge gelooft? ende *aan wien* is den Arm des Heeren geopenbaart?

† 8. *Vra.* Waarom niet door *den Geest* alleen?

Antw. Dewyl de Geest niet anders dan door het woordt werkt. Jes. LIX: 21. Dit is myn Verbondt met haar, zeydt de Heere: *Myn Geest*, die op u is, ende *myne woorden*, die ik in uwen mondt geleydt hebbe, die en sullen van uwen monde niet wyken, noch van den monde uwes Zaats, noch van den monde des Zaats uwes Zaats, zeydt de Heere,

van nu aan tot in eeuwigheit toe. (Hebr. IV:
(12. Want *het woordt Godts* is *levendig* ende
(*krachtig*, ende *scherpsnydender*, *dan eenig twee-*
(*snydend sweert*, ende gaat door tot de ver-
(deelinge der Zielen ende des Geestes, ende
(der t'samenvoegselen, ende des mergs, ende
(is een oordeeler der gedachten, ende der
(overleggingen des herten. Jerem. XXIII: 29.
(Is *myn woordt* niet alsso, *als een vyer*, spreekt
(de HEERE? ende *als een hamer*, die (een)
(steenrotse te morsel slaat?)

† 9. *Vra.* Hoe veel *Trappen* konnen 'er in de krachtige Roepinge onderscheyden worden?

Antw. Vier: namentlijk:

1. Het Gehoor; of het gebruyk van de uytterlijke middelen der Genade. Rom. X: 14. Hoe sullen zy (in hem) gelooven, van welken zy niet *gehoort* en hebben? Ende hoe sullen zy *hooren*, sonder die (haar) prediken?

2. De Opmerksaamheit; die gemeenlijk met veele overtuygingen verselt gaat. Handel. XVI: 14. Een seekere Vrouwe met name Lydia, een Purper-verkoopster, van de Stadt Thyatiren, die Godt diende, hoorde (ons;) *welker herte de Heere heeft geopent*, dat zy acht name op het geene van Paulo gesprooken wierdt.

3. De Verligtinge; wanneer het verstandt een ander Gesigt der Waarheden bekomt / dan het tot noch toe gehad heeft. Eph. I: 17, 18. De Godt onzes Heeren Jesu Christi, de Vader der Heerlykheit geve u den Geest der Wysheit, ende der openbaringe in syne Kennisse (namentlyk) *verlichtede oogen uwes verstandts*,

standts, op dat gy moogt weeten, welke zy de hoope van syne roepinge.

4. De Trekkinge; of de eerste neyging van den wille tot de liefde der waarheit. Joh. VI: 44. Niemant en kan tot my komen, 't en zy dat de Vader, die my gesonden heeft, hem *trekke*.

† 10. *Vra*. Wat *onderscheit* is 'er tusschen dese Trappen?

Antw. De twee eerste behooren tot de algemeene Roepinge/ en zyn nootsakelyke voorbereydingen tot de krachtige Roepinge; maar de twee laatsten begrypen eigentlyk de krachtige Roepinge/ en also het eerste Beginsel van het werk der Genade.

Het Vyftiende Hoofdstuk.

Van het Geloove.

1. *Vraag*. WElk is het *tweede* goedt van het Genade-Verbondt?

Antw. Het Gelove. Eph. II: 8. Uyt genade zyt gy Zalig geworden door *het geloove*; ende dat niet uyt u: het is Godts gave. (Jes. XLV: 23. Ik hebbe geswooren by my selven, daar is een woordt der gerechtigheit uyt mynen monde gegaan, ende het en sal niet weederkeeren; dat my alle knije sal gebogen worden, *alle tonge* (*my*) *sal sweeren*.)

2. *Vra*. Wat is *het geloove*?

Antw. Het is een werk van Gods Geest in de Ziele/ waardoor de wille van den geroepenen Zondaar kragtiglyk bewogen wordt/ om

gy moogt weeten, welke zy de
e roepinge.
kinge; of de eerste neyging van
de liefde der waarheit. Joh. VI:
n kan tot my komen, 't en zy
die my gesonden heeft, hem.

Vat *onderscheit* is 'er tusschen de-

wee eerste behooren tot de alge-
ge/ en zyn nootsakelyke voorbe-
de krachtige Roepinge; maar de
begrypen eigentlyk de krachtige
also het eerste Beginsel van het
de.

FTIENDE HOOFDSTUK.

Van het Geloove.

WElk is het *tweede* goedt van
het Genade-Verbondt?
elove. Eph. II: 8. Uyt gena-
lig geworden door *het geloove*;
yt u: het is Godts gave. (Jes.
hebbe gesworen by my selven,
oordt der gerechtigheit uyt my-
gaan, ende het en sal niet wee-
t my alle knije sal gebogen wor-
e (*my*) *sal sweeren.*)
is *het geloove*?
s een werk van Gods Geest in
door de wille van den geroepe-
kragtiglyk bewogen wordt/ om

Antw. Wanneer men daarna tracht, om door syne Offerhande voor God gerechtveerdigt te worden.

13. *Vra.* Hoedanig als *Koning*?

Antw. Wanneer men zich aan Hem overgeeft, om van Hem geregeert te worden.

14. *Vra.* Wat is 'er dan met een sulke *aanneminge* van Christus altyd verknogt?

Antw. Een gantschelyke overgevinge aan Hem.

15. *Vra.* Heeft het Geloove niet syne *Trappen*?

Antw. Ja: In 't begin is het een swak geloove, vervolgens word het een sterk geloove. Rom. I: 17. De rechtveerdigheit Godts word in 't selve geopenbaart, uyt *geloove* tot *geloove*: Gelyk geschreeven is: Maar de rechtveerdige sal uyt den geloove leven.

† 16. *Vra.* Wat behoort 'er tot *een swak Geloove*?

Antw. Twee saken, namentlyk:

1. Een ernstig verlangen, naar het Heyl in Godt door Christus. Ps. LXIII: 2. O Godt! gy zyt myn Godt, ik soeke u in den dageraadt, myne Ziele *dorstet na u*, myn Vleesch *verlangt na u*, in een landt, dor, ende mat, sonder water. Ps. XLII: 2, 3. Gelyk een hert schreeuwt na de waterstroomen; Also *schreeuwt* myne Ziele *tot u o Godt!* myne ziele *dorstet na Godt*, na de levendigen Godt: wanneer sal ik ingaan, ende voor Godts aangesichte verschynen? Matth. V: 6. Salig (zyn) die *hongeren*, ende *dorsten* (*na*) *de gerechtigheit*: want sy zullen versadigt worden.

2. Een toevlucht nemen tot Christus. Prov. XVIII: 10. De Naam des Heeren is een sterke

too-

tooren: De rechtveerdige sal *daar beenen loopen*, ende in een hoog vertrek gestelt worden.

† 17. *Vra.* Is dit swakke Geloove *genoegsaam tot de Zaligheit*?

Antw. Ja: wanneer men sn het selve maar gedurig na de versterking van het geloove tracht. Jes. XLII: 3. *Het gekrookte riet* en sal hy *niet verbreken*, ende *de rookende Vlaswieke* die en sal hy *niet uytblusschen* Marc. IX: 24. Terstondt de Vader des Kinds roepende met traanen, zeyde: Ik *geloove* Heere, komt *myne ongelovigheit* te hulpe.

† 18. *Vra.* Wat behoort 'er tot *een sterk Geloove*?

Antw. Weederom twee saaken:

1. Een aangrypen van den Heere Christus/ waardoor men zich/ alles wat hy verworven heeft/ met een volkomene seekerheit toe-eygent. Jes. XXVII: 5. Hy moeste myne sterkte *aangrypen*, hy sal vrede met my maken, vrede sal hy met my maken. Job XIX: 25. Want ik weet *myn Verlosser* leeft, ende hy sal de laatste over het stof opstaan. 2 Tim. I: 12. Om welke oorsaake ik ook dese dingen lyde, maar en worde niet beschaamt. Want *ik weet*, *wien ik geloofs hebbe*, ende ik ben verseekert, dat hy machtig is, myn pand, by (hem) weggelegt, te bewaren tot dien dag. Hebr. XI: 1. *Het geloove* nu is *een vaste grond* der dingen, die men hoopt, (ende) *een bewys* der saken, die men niet en siet.

2. Een kinderlyk vertrouwen, en gelatenheit in Godt. Hebr. X: 35. Werpt dan uwe *vrymoedigheit* niet wech, welke een groote vergeldinge des loons heeft.

goedt doen, soekt het recht. Ps. xxxiv. 15. *Wykt af van het kwade*, ende *doet het goede*; soekt de vrede ende jaagtse na. Hand. xxvi: 18. Om hare oogen te openen, ende (haar) te *bekeeren* van *de duysterniſſe* tot *het licht*, ende van *de macht des Sathans* tot *Godt*, op dat sy vergeevinge der sonden ontfangen, ende een erfdeel onder de geheiligde, door het geloove in my.

7. *Vra.* Hoe worden dese twee stukken anders gewoonlyk genoemt?

Antw. Het afsterven van den ouden, en de opstandinge van den nieuwen Mensche.

8. *Vra.* Waarin bestaat *het afsterven van den ouden Mensche*?

Antw. 1. In een innere droefheit over de Sonden. 2 Cor. vii: 10. *De droefheit na Godt* werkt een onberouwelyke bekeering tot Zaligheit: maar de droefheit der Wereldt werkt de dood. Jerem. xxxi: 19. Sekerlyk na dat ik bekeert ben, heb ik *berouw* gehad, ende na dat ik my zelven ben bekent gemaakt, heb ik *op de heupe geklopt*: ik ben *beschaamt*, ja ook *schaamroot* geworden, om dat ik de smaatheit myner jeugt gedragen hebbe. Joel ii: 13. *Scheuret uw herte*, ende niet uwe klederen, ende *bekeert u* tot den HEERE uwen Godt: want hy is genadig ende barmhertig, lankmoedig ende groot van goedertierentheit, ende berouw hebbende over het kwade.

2. In een ernstigen haat tegen alle sonden. Amos v: 14. *Hatet het boose*, ende hebbet lief het goede, ende bestellet het recht in der poorte: Misschien zal de Heere, de Godt der Heyrscharen, met u lieden zyn. Rom. xii: 9.

De liefde zy ongeveynst. *Hebt eenen afkeer van het boose:* ende hangt het goede aan.

9. *Vra.* Waarin bestaat *de opstandinge van den nieuwen Mensche?*

Antw. 1. In een vermaak in de Wet Godts. Rom. VII: 22. Ik hebbe *een vermaken in de Wet Godts* na den inwendigen Mensche.

2. In een begeerte om naar zyne geboden te leven. Ps. CXIX: 4, 5. (Heere) gy hebt geboden, dat men uwe bevelen zeer bewaren sal. *Och dat myne wegen gerichtet werden*, om uwe insettingen te bewaren!

10. *Vra.* Hoe verre *strekt zich* dese verandering *uyt*?

Antw. Over den gantschen Mensche. 1 Thess. V: 23. Ende de Godt des Vredes selve *heylige u geheel ende al:* ende uwe geheel oprechte geest, ende ziele, ende lichaam worde onberispelyk bewaart in de toekomste van onsen Heere Jesus Christus.

Het Verstandt wordt verlicht.
De Wille geheiligt,
De Hertstogten in order gebracht, en
De Leden van het Lichaam, tot Wapenen der Gerechtigheit bequaam gemaakt.

† 11. *Vra.* Waarom wordt nu dese verandering *een Wedergeboorte* genoemt?

Antw. Dewylse een groote over-eenkomst heeft met de natuurlyke geboorte.

1. De Sondaar bevindt zich daar in op eene Lydende wyse: Hy kan alsoo weynig daar toe doen, als een Kindt tot syne geboorte. Eph. II. 5. Doe wy *dood* waren *door de misdaden*, heeft Godt (ons) levendig gemaakt met Christo.

2. Zy wordt niet sonder smerten gewrocht.

(Jes.

(Jes. XLIII: 24. Gy hebt my *arbeyd* gemaakt (met uwe sonden, gy hebt my *vermoeyt* met (uwe ongerechtigheden.) Matth. XVIII: 8, 9. Indien dan uwe *hand* of uwe *voet* u ergert, *houwtse af*, en werptse van u. Het is u beter tot den leven in te gaan, kreupel ofte verminkt (zynde,) dan twee handen of twee voeten hebbende in 't eeuwige vyer geworpen te worden. Ende indien uwe *ooge* u ergert, *trekse uyt*, ende werptse van u. Het is u beter, maar een ooge hebbende tot het leven in te gaan, dan twee oogen hebbende in 't helsche vyer geworpen te worden.

3. Hier door wordt een nieuw leven in de Ziele voortgebracht. Gal. II: 20. Ik ben met Christo gekruyst, ende *ik leve*, (doch) niet meer ik, maar Christus leeft in my: ende 't geene ik nu in het vleesch *leve*, dat *leve* ik door 't geloove des Soons Godts, die my lief gehad heeft, ende hem selven voor my overgegeven heeft.

12. *Vra.* Hoedanig geschied dese verandering?

Antw. Schielyk / ofte / op eenmaal.

† 13. *Vra. Weet* men dit ook altyd *aanstonds?*

Antw. Niet altydt: Godt handelt hier in op verscheyderhande wysen / welke men hier niet wel kan bepaalen.

† 14. *Vra.* Wanneer is *het begin der Wedergeboorte* gemeenlyk het *alleronbekendst*?

Antw. Wanneer men van der Jeugd af aan tot Godt getrokken is.

† 15. *Vra.* Wanneer wordt men dezelve *gemakkelykst* gewaar?

Antw. Wanneer men eerst een tydt lang in blindheit en ondeugden geleeft heeft / en seer schie-

schielyk daar uyt wordt getroffen. Hand. IX: 3 tot 6. Als hy reysde, is 't geschiedt, dat hy naby Damascum quam, ende hem omscheen *snellyk* een licht van den Hemel: Ende ter aarde gevallen zynde, hoorde hy een stemme die tot hem zeyde: Saul! Saul! wat vervolgt gy my? Ende hy zeyde: Wie zyt gy Heere? Ende de Heere zeyde: Ik ben Jesus dien gy vervolgt. Het is u hardt de versenen tegen de prikkels te slaan. Ende hy beevende ende verbaast zynde, zeyde: *Heere wat wilt gy dat ik doen sal?*

† 16. *Vra.* Kan een Sondaar niet *wedergebooren* zyn, *sonder dat hy het selfs weet?*

Antw. Ja: Het zy, dat het hem aan genoegsame Kennisse ontbreekt, of in swaare versoekinge, of wanneer hy ontrouw en sorgeloos geworden is.

† 17. *Vra.* Hoe *nootsaaklyk* is de Wedergeboorte?

Antw. Dat men sonder dezelve het Koninkryke Godts niet zien kan. Joh. III: 3. Voorwaar, voorwaar segge ik u, 't en zy dat ymandt *wederom geboren* worde, hy en *kan het Koninkryke Godts niet sien.*

† 18. *Vra.* Door wat *middelen* moet de Sondaar het werk der Wedergeboorte in zich bevorderen?

Antw. 1. Hy moet zich zelfs dikwils synen deernis-waardigen staat voorstellen, soo lang hy noch niet wedergebooren is.

2. Godt dikwils aanroepen.

3. De middelen der genade neerstig gebruyken.

4.

4. Zich van grove Heydensche ondeugden wachten/ en

5. Met Wedergeboorene soeken te verkeeren.

HET SEVENTIENDE HOOFDSTUK.

Van de Rechtveerdigmakinge.

1. *Vraag.* WElk is het *vierde* Goedt van het Genade-Verbondt?

Antw. De Rechtveerdigmakinge. Jerem. XXXI: 34. Ik sal *haare ongerechtigheit vergeven*, ende harer sonden niet meer gedenken.

2. *Vra.* Wat is *de Rechtveerdigmakinge*?

Antw. Het is dat Genaden-werk Godts/ waardoor de Sondaar voor het Gerichte Godts/ van alle syne Sonden vrygesproken/ en in het verloorene recht tot het leven/ wederom herstelt wordt/ om der Gerechtigheit Christi wille.

3. *Vra. Wie* doet dese Vryspreekinge?

Antw. Godt de Vader.

† 4. *Vra.* Waarom juyst *de Vader.*

Antw. Dewyl hy zich/ in het werk der Genade/ als opperste Richter openbaart. (Dan. VII: 9, 10. Dit sag ik, tot dat 'er throonen geset wierden, ende *de oude van dagen* sich settede, wiens kleed wit was als de sneeuw, ende het hayr syns hoofts als suyvere wolle: syn throon was vyervonken, des selven raderen een brandende vyer. Een vyerige riviere vloeyde ende ging van voor hem uyt; duysendmaal duysenden dienden hem, ende tien duysendmaal tien duysenden stonden voor hem: *het gerichte sette sich*, ende de Boeken wierden geopent.) 2 Cor. V: 19. Want *Godt* was in Christo

sto de werelt met hem selve versoenende: hare sonden haar niet toereekenende: ende heeft het woord der versoeninge in ons gelegt.

5. *Vra.* Hoe wordt *de Mensch*, welke vrygesprooken wordt, in het Gerichte Godts aangemerkt?

Antw. **Als een** Sondaar. **Rom.** IV: 5. Den geenen die niet en werkt, maar gelooft in hem, die *den Godtloosen* rechtveerdigt, wordt syn geloove gerekent tot rechtveerdigheit. (**Matth.** (IX: 12, 13. Maar Jesus (sulks) hoorende, (seyde tot haar, die gesont zyn en hebben den (Medicynmeester niet van nooden, maar die (*siek* zyn. Doch gaat heenen ende leert, wat (het zy, Ik wil barmhertigheit, ende niet of-(ferhande. Want ik ben niet gekomen om te (roepen rechtveerdigen, maar *sondaars* tot be-(keering.)

6. *Vra.* Maar als hoedanig een Sondaar?

Antw. **Als een uytverkooren / geroepen / en boetveerdig Sondaar. 1. Als een** uytverkooren **sondaar. Rom.** VIII: 33. Wie sal beschuldiginge inbrengen tegen *de uytverkoorenen Godts*? Godt is 't die rechtveerdig maakt. **2. Als een** geroepen **sondaar. Rom.** VIII: 30. Die hy *geroepen* heeft, dese heeft hy ook gerechtveerdigt. 3. **Als een** boetveerdig **sondaar. Luc.** XVIII: 13, 14. De Tollenaar van verre staande, en wilde ook selfs de oogen niet opheffen na den hemel, maar *sloeg op syne borst*, seggende: *ô Godt zyt my Sondaar genadig.* Ik segge u lieden, dese ging af gerechtveerdigt in syn huys, (meer) dan die. Want een yder, die sich selven verhoogt, sal vernedert worden, en die *sich selven vernedert*, sal verhoogt worden.

7. *Vra.* Hoe veel *deelen* heeft de Rechtveerdigmaking?

Antw. Twee: namentlijk:

1. De Vryspreeking van sonden / en

2. Het Recht tot het eeuwige leven. Dan. IX: 24. Zeventig weeken zyn bestemt over uw Volk, ende over uwe heilige Stadt, om *de overtredinge* te *sluyten*, ende om *de sonden* te *verzeegelen*, ende om *de ongerechtigheit* te *versoenen* ende om *een eeuwige gerechtigheit aan* te *brengen*. Ps. XXXII: 1, 2. *Welgeluksalig* is hy, wiens *overtredinge vergeven*, wiens *sonde bedekt* is. *Welgeluksalig* is de mensche, dien de HEERE *de ongerechtigheit niet toe en reekent*; ende in wiens Geest geen bedrog en is. (Rom. V: 8 tot 10. (Maar Godt bevestigt syne liefde tegen ons, dat (Christus voor ons gestorven is, als wy noch (sondaars waren. Veel meer dan zynde nu *ge-(rechtveerdigt door syn bloed*, sullen wy door (hem *behouden* worden *van den toorn.* Want in-(dien wy vyanden zynde *met Godt versoent* zyn (door den doodt syns Soons, veel meer sullen (wy versoent zynde, *behouden* worden door syn (leven. Openb. II: 17. Die ooren heeft, die (hoore, wat de Geest tot de gemeynten segt, (Die overwint ik sal hem geven te eeten van (het Manna, dat verborgen is, ende ik sal hem (geven *eenen witten keursteen*, ende op den (keursteen *eenen nieuwen naam* geschreven, (welken niemant en kent, dan die hem ont-(fangt.)

8. *Vra.* Maar hoe kan Godt den Mensche *Vryspreeken*, daar hy tot nu toe *een Sondaar* geweest is?

Antw. Daar moet een andere Gerechtigheit tusschen beyden komen.

9. *Vra.* Welke *Gerechtigheit* is dit?

Antw. De Gerechtigheit welke Christus door sijne volmaakte gehoorsaamheit verkregen heeft. Jerem. xxiii: 6. Dit sal syn naame zyn, daar mede men hem sal noemen, de HEERE ONSE GERECHTIGHEIT. Rom iii: 25. *Welken* Godt *voorgestelt* heeft (*tot*) *een versoeninge* door het geloove in zynen bloede, tot een betooning van zyne rechtveerdigheit, door de vergeving der sonden, die te vooren geschiet zyn, onder de verdraagsaamheit Godts.

10. *Vra.* Maar hoe kan de Sondaar door de Gerechtigheit Christi *gerechtveerdigt* worden?

Antw. Zy wordt hem van Godt toe-gereekent. Rom. iv: 3. Want wat segt de Schrift? Ende Abraham geloofde Godt, en het is hem *gerekent tot rechtveerdigheit.*

† 11. *Vra.* Op wat wyse geschiedt dese *toerekeninge?*

Antw. Het gene de Sondaar misdreven heeft/ wordt gerekent als of het Christus misdreven hadde; en wat Christus gedaan en geleeden heeft/ wordt gereekent als of het de Sondaar gedaan en geleeden hadde. 2 Cor. v: 21. Want dien, die *geen sonden gekent* en heeft, heeft hy *sonden voor ons gemaakt*, op dat wy souden worden *rechtveerdigheit Godts in hem.*

12. *Vra. Waardoor* wordt de Sondaar dese rechtveerdigmakinge deelachtig?

Antw. Alleen door het Geloove. Rom. iii: 28. Wy besluyten dan, dat de mensche *door het geloove* gerechtveerdigt wordt sonder de werken der wet.

13. *Vra.* Hebben *de werken* dan geen plaats in dese rechtveerdigmakinge?

Antw. Geensins. Gal. III: 11. Dat niemandt *door de Wet* gerechtveerdigt en wordt voor Godt, is openbaar. Want de rechtveerdige sal uit den Geloove leven. Rom. XI: 6. Ende indien het *door genade* is, soo en is 't niet meer *uyt de werken*: andersins is *de genade* geen *genade* meer: Ende indien het is *uyt de werken*, soo en is 't geen *genade* meer: andersins en is *het werk* geen *werk* meer. Ps. CXLIII: 2. Ende en gaat niet in het gerichte met uwen knecht: want *niemant die leeft* sal voor uw aangesichte *rechtveerdig* zyn. Jes. LXIV: 6. Doch wy alle zyn als een onreyne, ende *alle onse gerechtigheden* zyn *als een wechwerpelyk kleedt*.

† 14. *Vra.* Heeft de Rechtveerdigmakinge niet hare *Trappen*?

Antw. Ja: Openb. XXII: 11. Die *rechtveerdig* is, dat hy noch *gerechtveerdigt* worde.

† 15. *Vra.* Welke moeten het nootsaaklykste *onderscheyden* worden?

Antw. Men maakt onderscheidt tusschen de Rechtveerdigmakinge des Sondaars, en tusschen de Rechtveerdigmakinge des Rechtveerdigen.

† 16. *Vra.* Wat *onderscheit* is 'er tusschen dese?

Antw. De eerste geschied alleen door het geloove aan de Gerechtigheit Christi. De laatste is een nader bevestiging der eersten / en de Werken vloeyen als kenteekens daarmede in. Van de eerste handelt Paulus / en van de laatste Jacobus.

HET

Het Achtiende Hoofdstuk.

Van de Heyligmakinge.

1. *Vraag.* WElk is het *vyfde* goedt van het Genade-Verbondt?

Antw. De Heyligmakinge. Ezech. XXXVI: 27. Ik sal *mynen Geest* geven in 't binnenste van u: ende ik zal maken dat gy *in myne insettingen* sult *wandelen*, en *myne rechten* sult *bewaren* ende *doen*.

2. *Vra.* Wat is *de Heyligmakinge*?

Antw. Het is het vervolg van de Bekeering: Of: Een soodanig werk van Godts Geest in de Ziele/ waar door een Bondtgenoot Godts hoe langer hoe meer van syne sonden gereynigt / en tot het goede geduurig bequaamer gemaakt wordt. Hebr. XII: 14. Jaagt den vrede na met allen, ende *de heyligmaking*, sonder welke niemant den Heere sien zal.

3. *Vra.* Wat *onderscheidt* is 'er tusschen *de Rechtveerdigmakinge*, en *de Heyligmakinge*?

Antw. De eerste neemt de schult, en de laatste de vuyligheit der sonden weg.

4. *Vra.* Zynse niet *onafscheydentlyk* met malkander *verknogt*?

Antw. Ja seekerlyk 1 Cor. VI: 11. Gy zyt afgewasschen, gy zyt *geheyligt*, gy zyt *gerechtveerdigt* in den Name des Heeren Jesu, ende door den Geest onses Godts.

5. *Vra.* Hoe veel *deelen* heeft de Heyligmakinge?

Antw. Twee: namentlyk:

1. De verdere verdrukking van de Overblyfsels der sonden; en

2. De verdere Bequaammaking tot de nieuwe Gehoorsaamheit, Tit. II: 11, 12. De Zaligmakende Genade Godts is verscheenen allen Menschen: Ende onderwyst ons, dat wy *de Godtloosheit ende de Wereldtsche begeerlykheden versakende, matiglyk, ende Rechtveerdiglyk, ende Godtzaliglyk leven* souden, in dese tegenwoordige Wereldt. 2 Cor. VII: 1. Dewyl wy dan dese belofte hebben, geliefde, laat ons *ons selven reynigen van alle besmettingen des vleeschs ende des Geests*, voleyndigende *de Heyligmakinge* in de vreese Godts. Eph. IV: 22 23, 24. (Te weten) dat gy soudet *afleggen*, aangaande de vorige wandelinge *den ouden mensche*, die verdorven word door de begeerlykheden der verleydinge: ende dat gy soudet *vernieuwt* worden *in den geest uwes gemoets*, ende *den nieuwen mensch aandoen*, die na Godt geschapen is in waare rechtveerdigheit en heiligheit.

6. *Vra.* Waardoor worden *de overblyfsels der Sonden verdrukt?*

Antw. Door den geestelyken Strydt, welken de Geloovige gedurig moeten voeren. Gal. V: 17. *Het Vleesch* begeert *tegen den Geest*, ende *de Geest tegen het Vleesch*, ende dese *staan tegen malkanderen*, alsoo dat gy niet en doet het geene gy wildet. 2 Tim. II: 3. Gy dan lydt verdrukkingen, als *een goed Krygsknecht Jesu Christi.* Hebr. XII: 1, 4. Daarom dan ook alsoo wy soo groot een wolke der getuygen rontom ons hebben leggende, laat ons *afleggen alle last*, ende *de sonde die* (*ons*) *lichtelyk omringt*, ende laat ons *met lydtsaamheit loopen de*

(*Loopbaane*, die ons voorgestelt is:) Gy en hebt noch *tot den bloede toe* niet *tegen gestaan*, *strydende tegen de sonden*. **Rom.** VII: 15 tot 19. (Want het geene ik doe, dat en kenne ik niet, (Want *het geene ik wil*, dat en *doe ik niet*, maar (*het geene ik hate* dat *doe* ik. Ende indien ik *het* (*geene doe*, dat ik *niet en wil* soo stemme ik de (wet toe, dat zy goed is. *Ik* dan en doe dat sel(ve nu *niet meer*, maar *de sonde*, die in my (woont.) Want ik weet, dat in my, dat is in mynen vleesche, geen goed en woont: want *het willen* is (wel) by my, maar *het goed te doen*, dat en vinde ik niet. Want *het goed, dat ik wil*, en *doe ik niet*, maar *het quade, dat ik niet en wil*, dat *doe* ik.

7. *Vra. Tegens wien* wordt dese stryd gevoert?

Antw. **Tegen den** Duyvel, **de** Wereldt, **en allermeest tegens ons eygen** vleesch **en** bloed.

8. *Vra.* Waarmeede?

Antw. **Met waken en bidden. Matth.** XXVI: 41. *Waakt* ende *bidt*, op dat gy niet in versoekinge en komt; de Geest is wel gewillig, maar het vleesch is swak. (**Eph.** VI: 14 tot (18. Staat dan, uwe lendenen omgort hebbende (met de waarheit, ende aangedaan hebbende (het borstwapen der gerechtigheit: En de (voeten geschoeyt hebbende met de bereyt(heit des Euangeliums des vredes. Boven al (aangenomen hebbende den schilt des geloofs, (met welke gy alle de vyerige pylen des boo(sen sult konnen uytblusschen: Ende neemt den (helm der saligheit, ende het sweert des Geests ('t welk is Godts woord: *met alle biddinge ende* (*smeekinge*, biddende tot aller tyd in den

(geest, ende tot het selve *wakende* met alle
(geduurigheit ende smeekinge voor alle de hey-
(ligen.)

9. *Vra.* Waarin bestaat *de Bequaammaking tot de nieuwe Geboorsaamheit*?

Antw. Dat men zich op het sorghvuldigste oeffent in alle goede werken. Tit. II: 14. Die hem selven voor ons gegeven heeft, op dat hy ons soude verlossen van alle ongerechtigheit, ende hem selven een eygen Volk soude reynigen, *yverig in goede werken.*

10. *Vra.* Wat behoort 'er tot *een goed werk*?

Antw. 1. Het moet uyt een waarachtig geloove geschieden. Rom. XIV: 23. Al wat *uyt den geloove* niet en is, dat is sonde.

2. Ter eeren Godts. 1 Cor. X: 31. Het zy dan dat gy lieden eet, het zy dat gy drinkt, het zy gy yet (anders) doet, doet het al *ter eeren Godts.*

3. Volgens de Wet Godts. Jes. VIII: 20. Tot *de Wet*, ende tot *het getuygenisse*, soo zy niet en spreeken na desen woorde, 't sal zyn datse geenen dageraadt en sullen hebben.

11. *Vra.* Wat is *de Wet Godts*?

Antw. Een Regelmaat van alle innerlyke en uytterlyke daaden des Menschen om daar na te leven/ en geoordeelt te worden.

12. *Vra.* Wat is *de inhoud van de Wet Godts*?

Antw. De liefde van Godt en den Evennaasten. Matth. XXII: 37 tot 40. Ende Jesus seyde tot hem, gy sult *liefhebben den Heere uwen Godt* met geheel uw herte, ende met geheel uwe ziele, ende met geheel uw verstand. Dit is het eerste ende het groot gebod, ende het

twee-

tweede, desen gelyk, (is:) Gy sult *uwen naasten liefhebben* als u selve. Aan dese twee geboden hangt de gantsche Wet ende de Propheeten.

14. *Vra.* Wat is *Godt beminnen*?

Antw. 1. Godt hoog schatten: 2. Na syne Gemeynschap begeerig zyn; 3. Na 't welbehagen Godts leven / en 4. zich in Godt verlustigen.

14. *Vra. Hoedanig* moet Godt bemint worden?

Antw. Met geheel ons herte / met geheel onse ziele, met geheel onse kracht / en met geheel ons verstandt.

15. *Vra.* Wie zyn *onsen Evennaasten*?

Antw. Alle Menschen; selfs onse vyanden; doch allermeest de Kinderen Godts.

16. *Vra. Hoedanig* moet men den Naasten beminnen?

Antw. Als zich zelfs.

17. *Vra.* Waarin bestaat *de rechte liefde des Naasten*?

Antw. Dat men daarna tracht om syne Ziele tot de Gemeynschap Godts te brengen.

18. *Vra.* Waar vinden wy *de voornaamste plichten der Wet Godts* by malkander?

Antw. In de tien Geboden.

19. *Vra.* Kan dese Wet in dit leven *volkomen onderhouden* worden?

Antw. Neen: Jac. III: 2. Wy *struykelen* alle in veele. 1 Joh. I: 8. Indien wy seggen dat wy *geen sonde* en hebben, soo verleyden wy ons selven, ende de waarheit en is in ons niet.

† 20. *Vra.* Waarom laat Godt nog geduurig *swakheden overig blyven* in de Geloovigen?

 Antw.

Antw. 1. Omse in hunne eygene oogen te vernederen.

2. Omse van de noodsakelykheit der Genade Godts te overtuygen/ en

3. Om in hun een Begeerte na het toekomende leven te verwekken.

21. *Vra.* Wat is dan *de pligt der Geloovigen* alhier?

Antw. Zy moeten de Volmaaktheit najagen, Phil. III: 12, 13, 14. Niet dat ik het alreede gekregen hebbe, ofte alreede *volmaakt* ben; maar ik *jaage daar na*, of ik het ook grypen mochte, daar toe ik van Christo Jesu ook gegrepen ben. Broeders, ik en achte niet, dat ik selve het gegrepen hebbe. Maar een ding (doe ik), vergetende 't geene dat achter is, ende streckende my tot het geene dat vooren is, *jaage* ik *na het wit*, tot den prys der roepinge Godts, die van boven is, in Christo Jesu.

† 22. *Vra. Hoe verre* kan een Geloovige in de Heyligmakinge *vorderen?*

Antw. Soo verre zich de beloften Godts uytstrekken/ en soo verre andere Heiligen mede gekomen zyn.

† 23. *Vra.* Welke *middelen* moeten 'er in 't werk gestelt worden, om in de Heyligmakinge te vorderen?

Antw. Daar toe dienen voornamentlyk dese seven middelen.

1. Een neerstige betrachting van Godts Woordt. Joh. XVII: 17. Heyligtse in uwe waarheit: *uw woord* is de waarheit.

2. Een ernstig Gebed. 1 Joh. V: 14. Ende dit is de vrymoedigheid, die wy tot hem hebben, dat so wy *yet bidden na synen wille* hy ons

ver-

verhoort. vergeleeken met 1 Thess. IV: 3. *Want dit is de wille Godts*, uwe *heyligmaking*.

3. Een geduurig sien op Christus, en allermeest op syn voorbeeldt. Hebr. XII: 3, Want *aanmerkt desen*, die sodanig een tegenspreeken van de sondaaren tegen hem heeft verdragen, op dat gy niet en verflouwt ende beswykt in uwe zielen.

4. Een geheele overgeving aan de Werkingen des H. Geestes. 1 Thess. V: 19. En bluscht *den Geest* niet uyt.

5. Een meenigvuldige vernieuwing van het Verbondt met Godt. Ps. CXIX: 106. Ik hebbe *geswooren*, ende sal het *bevestigen*, dat ik onderhouden sal de rechten uwer gerechtigheit.

6. Een dagelyksche selfs-beproeving. Ps. CXIX. 59. Ik hebbe *myne wegen bedacht*, ende hebbe myne voeten gekeert tot uwe getuygenissen.

7. Een naauwe verkeering met de Heyligen. Hebr. III: 13. Maar *vermaant malkander* alle dage, soo lange als het heden genaamt word: op dat niet ymand uyt u verhard en worde door de verleydinge der sonde.

† 24. *Vra.* Welk is *het voornaamste* van dese middelen?

Antw. Het Gebedt. Matth. VII: 7. *Biddet*, ende u sal gegeven worden: *soeket*, ende gy sult vinden: *kloppet*, ende u sal opengedaan worden. Luc. XI: 13, Indien dan gy die boos zyt, weet uwe kinderen goede gaven te geven; hoe veel te meer sal de hemelsche Vader den Heyligen Geest geven den geenen, die *hem bidden*. (Jac. IV: 2. Gy begeert, ende en hebt (niet: gy benydet ende yvert (na dingen) ende

(en

(en kondtse niet verkrygen, gy vecht ende voert
(krygh, doch gy en hebt niet om dat gy *niet*
(*en biddet.*)

25. *Vra. Hoedanig* moet het Gebed *gestelt* zyn?

Antw. **Men moet bidden:**

1. **In Ootmoedigheit. Gen.** XVIII: 27. Abraham antwoordde, ende zeyde; Siet doch, ik hebbe *my onderwonden* te spreeken tot den Heere, *hoewel ik stof ende assche ben.*

2. **Met aandachtigheit. Pred.** V: 1. Weest *niet te snel* met uwen monde, ende uw herte en *haaste niet* een woordt voort te brengen voor Godes aangesichte, want Godt is in den Hemel, ende gy zyt op der Aarde. **Ps.** LVII: 8. *Myn herte* is *bereyt* O Godt, *myn herte* is *bereyt*: ik sal singen, ende psalm-singen.

3. **Met Oprechtigheit. Ps.** XXXVIII: 10. Heere voor u is *alle myne begeerte*: ende *myn suchten* en is voor u niet verborgen.

4. **In het Geloove. Matth.** XXI: 22. Al wat gy sult begeeren in 't Gebedt, *geloovende* sult gy ontfangen. **Joh.** XIV: 13. Ende soo wat gy *begeeren* sult *in mynen name*, dat sal ik doen: op dat de Vader in den Soone verheerlykt worde. **Jac.** I: 6, 7. Maar dat hyse begeere *in gelove*, niet twyffelende; want die twyffelt is een baare der zee gelyk, die van de wind gedreven, ende op ende neer geworpen wordt. Want die mensche en meyne niet dat hy yet ontfangen sal van den Heere.

5. **Ernstig. Jac.** V: 16. *Een krachtig Gebedt* des Rechtveerdigen vermag veel, **en**

6. **Sonder ophouden.** 1 **Thess.** V: 17. Biddet *sonder ophouden.*

26.

26. *Vra. Om wat* moet men Bidden?

Antw. **Om alle Geestelyke en Lichaamlyke Behoeftens.**

27. *Vra.* Waar vinden wy *een kort begrip* daar van?

Antw. **In het** Gebedt des Heeren.

Het Negentiende Hoofdstuk.

Van de Verzegelinge.

1. *Vraag.* WElk is het *sesde* goed van het Genade-Verbondt?

Antw. **De** Verzeegeling. 2 **Cor.** 1: 21, 22. Die ons met u bevestigt in Christo, ende die ons gesalft heeft, is Godt: die ons ook heeft *Verzeegelt*, ende het onderpandt des Geestes in onse herten gegeven.

2. *Vra.* Wat is *de Verzeegeling*?

Antw. **Het is dat werk van Godts Geest/ waardoor de Geloobigen in den staat der Genade standbastig worden** bewaart, **en van dese bewaaring in hunne Zielen een soete** Verseekeringe **ontfangen.**

3. *Vra.* Hoe veele *deelen* heeft de Verzeegeling?

Antw. Twee; **namentlyk:**

1. **De standbastige** Bewaaringe, **en**
2. **De soete** Verseekeringe.

4. *Vra.* Worden de Geloovigen *standvastig bewaart* in de Genade Godts.

Antw. **Ja; Hier in is hun staat beter / dan de staat van Adam voor den Val. Jes.** LIV: 10. Bergen sullen wyken, ende heuvelen wankelen, maar *myne goedertierenheit*, en sal *van u niet*

niet wyken, ende *het Verbont mynes vredes*, en sal *niet wankelen*, zeydt de Heere uwe ontfermer.

† 5. *Vra.* Waaruyt vloeyt de standvastige bewaaring der Geloovigen?

Antw. **Uyt de gantsche Huyshouding der Hoog-gepreesenen Drie-Eenigheit in het werk der Genade.**

† 6. *Vra.* Hoedanig vloeyt deselve uyt *de huyshouding des Vaders*?

Antw. 1. **Dewyl hy de Geloovigen van Eeuwigheit** uytverkooren **heeft. Matth.** xxiv: 24. Daar sullen valsche Christi, ende valsche Propheten opstaan, ende sullen groote teekenen ende wonderheden doen, alsoo dat sy (*indien het mogelyk ware*) ook *de uytverkoorenen* souden verlyden.

2. **Dewyl hyse synen Soone heeft** gegeven. **Joh.** x: 29. Myn Vader, diese *my gegeven* heeft, is meerder dan alle, ende *niemand en kanse rucken uyt de hand myns Vaders*, **en**

3. **Dewyl hy tot derselver bewaring een Goddelyke** kragt **gebruykt. 1. Petr.** 1: 5. Die gy *in de kracht Godts bewaart* word door het geloove, *tot de saligheit*, die bereyt is om geopenbaart te worden in den laatsten tyd.

† 7. *Vra.* Hoedanig vloeyt deselve uyt *de huyshoudinge des Soons*?

Antw. 1. **Dewyl de Soon** voor **haar** geleeden **heeft. Hebr.** x: 14. *Met eene offerhande* heeft hy *in eeuwigheit volmaakt* de geene, die geheyligt worden.

2. **Dewyl hy voor haar** Bidt. **Hebr.** vii: 25. Waarom hy ook *volkomelyk* kan *salig maken* de geene, die door hem tot Godt gaan, al-

alsoo hy altyd leeft om *voor haar te bidden*, en

3. Dewyle met hem op het Allernaauwste zyn vereenigt. Matth. XVI: 18. Ende ik segge u ook, dat gy zyt Petrus, ende op *dese Petra* sal ik *myn gemeynte bouwen*, ende de poorten der helle en sullen deselve *niet overweldigen*.

† 8. *Vra.* Hoedanig vloeyt deselve uyt *de huyshouding des Heiligen Geests*?

Antw. 1. Dewyl de H. Geest standvastig by de Geloovigen blyft. Joh. XIV: 16. Ende ik sal den Vader bidden, ende hy sal u *eenen anderen Trooster* geven, op dat hy *by u blyve in der eeuwigheit*.

2. Dewyl het leven, dat hy door de Weder-geboorte werkt, het beginsel van het eeuwige leven is. Joh. IV: 14. Maar soo wie gedronken sal hebben van *het water* dat ik hem geven sal: dien en sal *in eeuwigheit niet dorsten*, maar het water, dat ik hem sal geven, sal in hem worden *een fonteyne van water, springende tot in het eeuwige leven*, en

3. Dewyl hy een onderpandt van het Hemelsche Erfdeel is. Eph. I: 14. Die *het onderpand is van onse erffenisse*, tot de verkregene verlossing, tot prys syner heerlykheit.

9. *Vra.* Konnen de Geloovigen van dese Bewaring in dit leven ook wel eenige *verzeekeringe* hebben?

Antw. Ja seekerlyk: Rom. VIII: 38, 39. Ik ben *versekert* dat noch Doodt, noch Leven, noch Engelen, noch Overheden, noch machten, noch tegenwoordige, noch toekomende dingen, noch hoogte, noch diepte, noch eenig ander Schepsel ons sal konnen scheyden van de liefde Godts, welke is in Christo Jesu onsen

sen Heere. Rom. v: 2. Door welken wy ook de toeleydinge hebben door het gelove tot dese genade, in welke wy *staan*, ende *roemen in de hoope der heerlykheit Godts.* en Cap. VIII: 16. Deselve Geest *getuygt met onsen Geest*, dat wy *kinderen Godts* zyn.

† 10. *Vra.* Hoe *menigerley* is dese Verseekeringe?

Antw. Middelbaar en onmiddelbaar.

† 11. *Vra.* Waar in bestaat *de middelbaare Verseekeringe*?

Antw. Wanneer men het geloove en andere vruchten des Geests in zich bevindt / en daar uyt een besluit maakt / dat men een Erfgenaam des Hemels is. 1 Joh. v: 10. Die *in den Soone Godts gelooft*, heeft *het getuygenisse* in hem selven: die Godt niet en gelooft, heeft hem tot een leugenaar gemaakt: dewyl hy niet gelooft en heeft het getuygenisse, dat Godt getuigt heeft, van synen Soone. Rom. VIII: 17. Indien wy *kinderen* zyn, soo zyn wy ook *Erfgenamen*: Erfgenamen Godts, ende mede Erfgenamen Christi. 1 Joh. III: 21, 22. Geliefde! indien *ons herte ons niet en veroordeelt*; soo hebben wy *vrymoedigheit tot Godt*: ende soo wat wy bidden, ontfangen wy van hem: dewyl wy *syn geboden bewaaren*, ende *doen 't geene behagelyk is voor hem.*

† 12. *Vra.* Waarin bestaat *de onmiddelbare Verseekering*?

Antw. In de Eerstelingen des Geests, die aan de Geloovigen tot hunne vertroostinge en aanmoedinge medegedeelt worden. Rom. VIII: 23. Wy selve die *de eerstelingen des Geests* hebben, wy selve (segge ik) suchten in ons selven,

ven, verwachtende de aanneminge tot kinderen (namelyk) de verlossinge onses Lichaams.

† 13. *Vra.* Wat kan men onder dese *eerstelingen des Geests* verstaan?

Antw. 1. **Een groot gesichte van de heerlykheit des Heeren.** 1 **Cor.** II: 9. Maar gelyk geschreven is; *Het geene de ooge niet en heeft gesien*, ende *de oore niet en heeft gehoort*, ende *in het herte des menschen niet en is opgeklommen*, het geene *Godt bereyt* heeft *dien*, *die hem liefhebben.* 2 **Cor.** III: 18. Ende wy alle met ongedekten aangesichte *de Heerlykheit des Heeren* (als) in een spiegel *aanschouwende*, worden (na) het selve beeld in gedaante verandert, van heerlykheit tot heerlykheit, als van des Heeren Geest.

2. **Een levendige ondervinding van de liefde Godts.** **Ps.** XXXIV: 9. *Smaakt* ende *siet*, *dat de HEERE goed is*, welgelukfalig is de man, die op Hem betrouwt. **Rom.** V: 5. Ende de hoope en beschaamt niet, om dat *de liefde Godts in onse herten uytgestort* is door den Heyligen Geest, die ons is gegeven.

3. **Een onuytspreekelyke** blydschap, **daaruyt ontstaande.** 1 **Petr.** I: 8. Den welken gy niet gesien en hebt, ende (nochtans) liefhebt: in den welken gy nu, hoewel (hem) niet siende, maar geloovende, u verheugt met *eene onuytspreekelyke en heerlyke vreugde.*

† 14. *Vra.* In welke *gelegentheden* nu, is de Heere gewoon, zich soo vriendelyk aan de Zielen te openbaaren?

Antw. 1. **Wanneerse in de** selfs-verloochen-inge **veel gevordert zyn.**

2. **Wanneerse zich gewent hebben / aan ee-**

nen nauwen omgang met Godt in het verborgene.

3. Wanneerse standvastig gebleven zyn in swaare versoekingen, en

4. In de uure des doodts.

HET TWINTIGSTE HOOFDSTUK.

Van de Verheerlyking.

1. *Vraag.* WElk is het *sevende* goedt van het Genade-Verbondt?

Antw. De Verheerlykinge. Rom. VIII: 30. Die hy Gerechtveerdigt heeft, dese heeft hy ook *verheerlykt*.

2. *Vra.* Wat is *de Verheerlykinge?*

Antw. Het is 't laatste van de Genade-werken Godts; waar door syne Bondtgenooten, eyndelyk in de volkomen besitting der Zaligheit sullen overgebraght worden, welke Christus verworven heeft.

3. *Vra.* Hoe veel *trappen* heeft dese Verheerlyking?

Antw. Voornamentlyk twee; zy sal beginnen op den dag des doodts, en voleyndt worden op den dag der opstandinge.

4. *Vra.* Hoe sal deselve beginnen *op den dag des doodts?*

Antw. Alleen naar de Ziele.

5. *Vra.* Sal dan *de Ziele* noch *overig* zyn na den doodt?

Antw. O ja; want zy is onsterffelyk. Matth. X: 28. Ende en vreest u niet voor de geene, die het lichaam dooden, ende *de ziele niet en konnen dooden:* Maar vreest veel meer hem

die beyde ziel en lichaam kan verderven in de helle. Cap. xxii: 32. Ik ben de Godt Abrahams, ende de Godt Isaacs, ende de Godt Jacobs! Godt en is niet *een Godt der dooden;* maar *der levende.*

6. *Vra.* Sullen dan de Zielen der Uytverkorenen aanstondts na hun doodt, tot hunne *Zaligheit* overgebragt worden?

Antw. Buyten twyffel. Luc. xxiii: 43. Voorwaar segge ik u, *heden* sult gy met my *in 't Paradys* zyn. 2 Cor. v: 1. Wy weten, dat soo ons aardsche huys deses Tabernakels gebroken wordt, wy *een Gebouw van Godt* hebben, een huys niet met handen gemaakt, (maar) eeuwig in de Hemelen.

† 7. *Vra.* Waarin sullen de beginselen deser geluksaligheit bestaan?

Antw. 1. In de ontbinding van het Lichaam des doodts/ en

2. In de volmaakte vereeniging met Christo. Phil. i: 23. Ik hebbe begeerte om *ontbonden* te worden, ende *met Christo* te zyn.

8. *Vra.* Sullen *de Lichaamen* ook wederom *opgewekt* worden?

Antw. O ja. Joh. v: 28, 29. De uure komt, in welke *alle die in de Graven zyn*, syne stemme sullen hooren, ende sullen *uytgaan*, die het goede gedaan hebben, tot *de opstandinge des levens*, ende die het quade gedaan hebben, tot *de opstandinge der verdoemenisse.*

† 9. *Vra.* Waarom sullen *de Lichaamen der Uytverkorenen* opstaan?

Antw. 1. Dewyl Christus opgestaan is. 1 Cor. xv: 20. Maar nu *Christus* is *opgewekt uyt den doo-*

dooden; (ende) is *de eersteling* geworden der genen, die ontslapen zyn.

2. Dewyl Christus geen volmaakte Verlosser soude zyn / indien 'er eenige van syne Uitverkoorenen in de macht des doodts bleven. 1 Cor. xv: 54. Ende wanneer dit verderffelyke sal onverderffelykheit aangedaan hebben, ende dit sterffelyke sal onsterffelykheit aangedaan hebben: als dan sal het woord geschieden, dat geschreven is, *de doodt is verslonden tot overwinninge*, en

3. Dewyl hunne Lichaamen Tempelen des H. Geests zyn geweest. Rom. viii: 11. Ende indien *de Geest, des geenen, die Jesum uyt den dooden opgewekt heeft, in u woont*, Soo sal hy die Christum uyt den dooden opgewekt heeft ook uwe sterffelyke lichaamen levendigmaken, *door synen Geest, die in u woont.*

10. *Vra. Wat voor lichaamen* sullen 'er opstaan?

Antw. Deselfde, die gestorven zyn. Job xix: 26. Als zy na myne huyt dit doorknaagt sullen hebben, sal ik *uyt myn vleesch* Godt aanschouwen.

11, *Vra.* In wat voor een *gestalte?*

Antw. Onsterffelyk en verheerlykt. 1 Cor. xv: 53. Dit verderffelyke moet *onverderffelykheit* aandoen, ende dit sterffelyke (moet) *onsterffelykheit* aandoen. 1. Cor. xv: 42 tot 44. Het (Lichaam) wordt gezaayt in verderffelykheit, het wordt opgewekt *in onverderffelykheit.* Het wordt gezaayt in oneere, 't wordt opgewekt *in heerlykheit.* Het wordt gezaayt in swakheit, het wordt opgewekt *in kracht.* Een

na-

natuurlyk Lichaam word 'er gezaayt, *een geestelyk Lichaam* wordt 'er opgewekt.

12. *Vra.* Wat sal 'er dan *na de Opstanding* volgen?

Antw. De volmaakte geluksaligheit naar Lichaam en Ziele te gelyk.

13. *Vra.* Waarin zal deselve bestaan?

Antw. In de hoogste volmaaktheit, welke de Menschelyke Natuur bequaam is/ in de gemeynschap Godts te verrijken.

14. *Vra.* Op wat wyse sal deso volmaaktheit bereykt worden?

Antw. De gantsche Nature sal tot de verheerlykinge Godts volkomen bequaam gemaakt worden.

1. Het verstandt sal volmaakt Godt/ en in Godt alles kennen. 1 Cor. XIII: 12. Wy sien nu door eenen Spiegel in een duystere reden; maar als dan (sullen wy *sien*) *aangesichte tot aangesichte:* nu kenne ik ten deele, maar als dan sal ik *kennen, gelyk ook ik gekendt ben.*

2. De wille sal volkomen eens zyn met Godt in de Liefde. Joh. XVII: 21. Op dat zy *alle een zyn*, gelykerwys gy Vader in my, ende ik in u, dat ook zy *in ons een zyn.* 1 Joh. III: 2. Geliefde nu zyn wy kinderen Godts, ende het en is noch niet geopenbaart wat wy zyn sullen. Maar wy weten, dat als hy sal geopenbaart zyn, wy *hem* sullen *gelyk wesen:* want wy sullen hem sien gelyk hy is.

3. Het geweten sal volkomen verblydt zyn in de genietinge Godts. Ps. XVII: 15. Ik sal uw aangesichte in gerechtigheit aanschouwen, ik sal *versadigt* worden *met uw Beeldt*, als ik sal opwaken.

4. Het Lichaam sal een bequaam werktuyg der Ziele/ tot de verheerlyckinge Godts zyn. Phil. III: 21. Die ons vernedert *Lichaam* veranderen sal, op dat het selve *gelykformig* worde, *synen heerlyken Lichame*, na de werkinge waardoor hy ook alle dingen hem selven kan onderwerpen.

15. *Vra.* Waarin sal *het werk der Uytverkoorenen* in den Hemel bestaan?

Antw. In een altydtduurende verheerlykinge Godts. Openb. V: 13. Ende alle schepsel dat in den hemel is, ende op de aarde, ende onder de aarde, ende die in de zee zyn, ende alles wat in dezelve is, hoorde ik seggen: *Hem, die op den throon sit, ende den Lamme, zy de dankseggingе, ende de eer, ende de heerlykheit, ende de kracht in alle eeuwigheit.*

16 *Vra.* Sal dese Gelukzaligheit niet noch vergroot worden door *de omstandigheden*?

Antw. Ja/ 1. De plaats, sal den Hemel zyn.

2. Het geselschap sal bestaan in de Engelen/ ende volmaakte rechtveerdigen.

En 3. Zy sal duuren tot in eeuwigheit. Ps. XVI: 11. Versadiginge der vreugde is by uw aangesichte, lieflykheden zyn in uwe rechterhandt *eeuwiglyk.*

† 17. *Vra.* Moet een volmaakte Zaligheit noodtsakelyk *eeuwig* duuren?

Antw. Ja: 1. Dewyl onse begeerten uytgaan tot yets dat oneindig is: en

2. Dewyl andersins de vreese van 't verlies, ook selfs de allergrootste Geluksaligheit onvolkomen soude maken.

Het Een-en-twintigste Hoofdstuk.

Van de oprechting van het Genade-Verbondt.

1. *Vraag.* IS het nu genoeg dat men alle dese heerlyke Beloften van het Genade-Verbondt *kent*?

Antw. Neen; maar daar moet ook dadelyk een Verbondt daar over met Godt opgerecht worden.

2. *Vra.* Wat *gaat* 'er *voor af* voor dese oprechting?

Antw. De voorstelling, welke Godt door syn Woordt en Geest aan een ygelyk uytverkooren Sondaar in syn herte doet/ dat hy gewillig is/ een soodanig Verbondt met hem te sluyten. Ezech. XXXIII: 11. (Soo warachtig als) ik leve, spreekt de Heere, Heere, soo ik lust hebbe in den doodt des Godtloosen! maar daar in (hebbe ik lust,) dat de Godtloose zich bekeere van synen weg, ende leve: Bekeeret u, Bekeeret u, van uwe boose wegen; want waarom soudt gy sterven, ô huys Israëls? Jes. LV: 1 tot 3. O alle gy dorstige komt tot de wateren, ende gy die geen geld en hebt, komt koopt, ende etet, ja komt koopt, sonder geld ende sonder prys, wyn ende melk. Waarom weegt gy lieden geld uyt voor het geene, dat geen brood en is? ende uwen arbeyd voor het geene, dat niet versadigen en kan? Hooret aandachtelyk na my, ende etet het goede, ende laat uwe ziele in vettigheit sich verlusten, Neygt uwe oore, ende komt tot my,

hoort, ende uwe ziele sal leven, want ik sal met u *een eeuwig verbondt* maken, (ende u geven) de gewisse weldadigheden Davids. 2 Cor. v: 20. Soo zyn wy dan gesanten van Christi wege, als of *Godt door ons bade: wy bidden van Christi wege: laat u met Godt versoenen.*

3. *Vra.* Waarin bestaat *de dadelyke Oprechting* selfs?

Antw. In de toestemming des Geloofs, die de uytverlooren Sondaar aan dit Verbondt geeft. Deut. XXVI: 17, 18. Heden hebt gy den Heere doen seggen: dat *hy u tot eenen Godt* sal zyn, ende dat gy sult wandelen in syne wegen, ende houden syne insettingen, ende syne geboden, ende syne rechten, ende dat gy syner stemme sult gehoorsaam zyn. Ende de Heere heeft u heden doen seggen, dat *gy hem tot een volk des eygendoms* sult zyn. (Hebr. IV: 14. Dewyl wy (dan eenen grooten Hoogepriester hebben, die (door de hemelen doorgegaan is, (namelyk) (Jesum den Soone Godts, soo laat ons *dese bely-(denisse vast houden.*) Jes. XLIV: 5. Dese sal seggen: *Ik ben des HEEREN*, ende die sal (sich) noemen met de naame Jacobs: ende gene sal (met) syne hand schryven (*ik ben*) *des HEEREN*, ende sich toenoemen met den naame Israëls.

4. *Vra.* Hoe veele *deelen* heeft dese toestemming?

Antw. Twee, namelyk: Een aanneminge van Godt, ende een overgeven aan hem. Het eerste siet op de Beloften, en het andere op de Eysschen van het Genade Verbondt. Hoogl. II: 16. Myn liefste is MYN, ende ik ben ZYN,

die

die weydet onder de Lelien. Jes. XLV: 23, 24. Ik hebbe geswooren by my selven, daar is een woordt der gerechtigheit uit mynen monde gegaan, ende 't en sal niet wederkeeren: Dat my *alle knie* sal *gebogen worden*, *alle tonge* my sal *sweeren*. Men sal van my seggen: Gewisselyk *in den Heere zyn Gerechtigheden*, *ende sterkte*.

5. *Vra.* Hoe kan dierhalven dese Toestemming aangemerkt worden?

Antw. Als een Geestelyk Echtverbondt tusschen Christus en de Ziele. Hos. II: 18, 19. Ende ik sal u my *ondertrouwen* in eeuwigheit: ja ik sal u my *ondertrouwen* in gerechtigheit ende in gerichte, ende in goedertierentheit, ende in barmhertigheden, ende ik sal u my *ondertrouwen* in geloove: ende gy sult den HEERE kennen.

6. *Vra.* Wanneer geschiedt dese toestemming *het allereerste*?

Antw. In het beginsel des Geloofs, soo haa 'er een oprechte begeerte na het waare Heyl in de Ziele gebooren wordt.

7. *Vra.* Hoe moet deselve *geschieden*?

Antw. 1. In de diepste armoede des Geests; en
2. In een ongeveynsde Oprechtigheit.

8. *Vra.* Wat *volgt* 'er uyt dese Toestemming?

Antw. Een recht van wederom-eyssching, waar door een Bondtgenoot de vrymoedigheit heeft om in het Gebedt / alles van synen Verbondts-Godt te eyschen / waar-toe zich deselve in dit Verbondt verpligt heeft. Ps. XXVII: 8, 9. Myn herte zeyt van uwent wegen (ofte / houdt my uw woordt voor:) *Soekt myn aangesichte*, *Ik soek uw aangesichte*, ô Heere! *verbergt uw aan-*

gesichte niet voor my. 1 Petr. III; 21. Niet (de Doop) die een afleggingë is der vuyligheit des Lichaams, maar die *een vrage* is *eener goeder Conscientie tot Godt*, door de opstandinge Jesu Christi.

Het Twee-en-Twintigste Hoofdstuk.

Van de verscheydene Huyshoudingen van het Genade-Verbondt.

1. *Vraag.* Is dese toe-eygening der Verlossing door het Genade-Verbondt *allen tyden gemeen* geweest?

Antw. Ja: Dit is de eenigste weg geweest/ waardoor men ten allen tyden Zalig geworden is. Handel. XV: 11. Wy gelooven door de Genade des Heeren Jesu Christi *Zalig* te worden, *op sulke wyze als ook zy.*

2. *Vra.* Maar is 'er *in de omstandigheden* niet eenig *onderscheit* geweest?

Antw. Ja: Het heeft Godt behaagt syne Kerke onder verscheydene Huyshoudingen te regeeren. Hebr. I: 1. Godt VOORTYDS *veelmaal*, ende *op veelerley wyse*, tot de Vaderen gesprooken hebbende door de Propheeten, heeft IN DESE LAATSTE DAGEN tot ons gesprooken door den Soone. (Eph. III: 9, 10. Ende alle te verlichten (datse mogen verstaan) welke de gemeynschap der verborgentheit zy, die *van* (*alle*) *eeuwen verborgen* is geweest in Gode, welke alle dingen geschapen heeft door Jesum Christum: op dat *nu* door de gemeynte *bekent gemaakt* worde den overheden, ende den

(mach-

(machten in den hemel de veelvuldige wysheit (Godts.)

3. *Vra.* Hoe meenigerley *Kerke* is 'er?

Antw. Tweederley: de uytwendige, en de inwendige Kerke.

4. *Vra.* Wat is de *uitwendige* Kerke?

Antw. De Gemeente der uytwendige Belyders der Waarheit/ uyt goede en quade door malkander bestaande. Matth. XXII: 10. Ende deselve dienstknechten uytgaande op de wegen, vergaderden *alle die sy vonden*, beyde *quade* ende *goede*, ende de bruyloft wierd vervult met aansittende (gasten.) 2 Tim. II: 20. Doch in een groot huys zyn niet alleen *goudene ende silvere* (*vaten:*) maar ook *houtene en aardene* (*vaten:*) en sommige *ter eere*, maar sommige *ter oneere*.

5. *Vra.* Wat is de *inwendige* Kerke?

Antw. Het is de gantsche meenigte der uytverkoorene/ welke door Christi Woordt en Geest/ uyt het gantsche Menschelyke Geslachte/ en ten allen tyden/ tot de Gemeynschap Godts geroepen/ afgescheyden/ en vereenigt worden. 1 Tim. III: 15. Op dat gy moogt weten, hoe men in *het Huys Godts* moet verkeeren, Het welke is *de gemeynte des levendigen Godts*.

6. *Vra.* Hoe word de *inwendige* Kerke *verdeelt*?

Antw. In twee deelen: 1. In de strydende, en 2. In de zeegepralende Kerke.

† 7. *Vra.* Waarom worden de Wegen Godts in syne Kerke *Huyshoudingen* genoemt?

Antw. 1. Dewyle Godt syne Kerke op een seer sagte en aangename wyse/

als

als een goedig Huysvader bestiert.

2. Dewyl de verrichtinge Godts in syn Kerke/ met de verscheydene Verrichtingen eens Huysvaders, na den verschillenden Ouderdom en de gesteltheit der Huysgenooten/ een groote overeenkomst hebben.

8. *Vra.* Hoe veel *Huyshoudingen* teld het Woord Godts op, in de strydende Kerke?

Antw. Drie 1. Onder de Belofte.
2. Onder de Wet, en
3. Onder het Euangelium.

† 9. *Vra.* Hoe konnen dese *drie Huyshoudingen* in 't algemeen *onderscheyden* worden?

Antw. Onder DE BELOFTE, was de Kerke als een onmondig Kindt; onder DE WET, als een Knaap die in tucht gehouden wierdt; en onder HET EUANGELIUM, als een volwassen Soon, die de maate van een volkomen Ouderdom bereykt heeft.

10. *Vra.* Welk is de voornaamste *grondt* van dese verscheyde Huyshoudingen geweest?

Antw. Dat het Gode behaagt heeft/ de komste van den Verlosser te verschuyven/ tot omtrent vier duysent Jaaren na de Schepping.

11. *Vra.* Volgen dan daaruyt *verscheydene Huyshoudingen?*

Antw. Ja noodsakelyk; want de staat van de geenen/ die op de dadelyke volbrachte Verlossing konnen roemen/ is veel heerlyker/ dan van de geene/ die deselve noch/ in 't vervolg verwachteden. Hebr. XI: 39, 40. Dese alle hebben door het gelove getuygenisse gehadt;

en

en hebben *de belofte niet verkregen*. Alsoo Godt *wat beters* over ONS voorsien hadde, op dat zy *sonder* ONS *niet* en souden *volmaakt* worden.

12. *Vra.* Waarom is *de komst van den Verlosser* in het Vleesch soo lang *verschoven?*

Antw. Om de Wereldt te overtuygen van de onmacht des Vleesches, en van de nootsakelykheit van den Verlosser/ als mede om de begeerte der Gelovigen daar door dies te vieriger te ontsteken.

† 13. *Vra.* Waarom noch meer?

Antw. Om de Kentekens des Verlossers, en de gesteltheit der Verlossinge, op verscheyde wysen vooraf bekent te maken; op dat de Verlosser by syne komst dies te klaarder mogte erkent/ en alsoo meerder sekerheit des Geloofs verwekt worden.

† 14. *Vra.* Waardoor is dese *bekendtmakinge* geschiedt?

Antw. 1. Door de Voorseggingen der Propheten:

En 2. Door Voorbeelden.

† 15. *Vra.* Geeft dit nu niet maar *twee afdeelingen?*

Antw. Godt heeft/ tot openbaringe van syne menigvuldige wysheit/ de tydt voor Christus wederom in twee deelen gedeelt: en onder de eerste tydt door enkele Beloften; maar in de andere door daarbyvoeging van de Mosaische Wet, de Geloovigen op Christum gewesen. Gal. III: 17, 18. *Het verbondt* dat *te vooren* van Godt *bevestigt* is op Christum, en wordt *door de Wet*, die na vierhondert ende dertig Jaaren gekomen is, niet krachteloos gemaakt,

om

om *de belofteniſſe* te niete te doen. Want indien de erffeniſſe *uyt de Wet* is, ſoo en iſſe niet meer *uyt de Belofteniſſe:* maar Godt heeftſe Abraham door *de Belofteniſſe* genadelyk gegeven.

16. *Vra.* Wanneer heeft *de tydt der Belofte* begonnen?

Antw. In het Paradys, aanſtondts met de eerſte belofte. Gen. III: 15. Ik ſal vyandſchap ſetten, tuſſchen u, ende tuſſchen deſe Vrouwe, ende tuſſchen uwen zade, ende tuſſchen haren zade: dat ſelve ſal u den kop vermorſſelen, ende gy ſult het de verſſenen vermorſſelen.

17. *Vra.* In hoe veel *deelen* kan deſe tydt bequaamlyk verdeelt worden?

Antw. In drie deelen; namentlyk:

1. Van Adam tot op Noach,
2. Van Noach tot op Abraham, en
3. Van Abraham tot op Moſes.

18. *Vra.* Hoedanig was het met *de tydt der belofte* gelegen?

Antw. Sy was onvolmaakter van de tydt van het Euangelium, maar volmaakter van de tydt der Wet.

19. *Vra.* Waar begon *de tydt der Wet*?

Antw. Op den Berg Sinai, en wel meeſt na de ſonde van het gegotene Kalf. Jerem. XXXI: 32. Niet na *'t Verbondt*, dat ik *met hare Vaderen* gemaakt hebbe, ten dage als ik hare handt aangreep om haar *uyt Egyptenlandt* uyt te voeren: Welk myn Verbondt zy vernietigt hebben, hoewel ikſe getrouwt hadde, ſpreekt de Heere.

20. *Vra.* Wat is 'er in deſen tydt noch *by de belofte* gekomen?

Antw.

Antw. Het Verbondt des Ouden Testaments?

21. *Vra.* Wat was dit voor een Verbondt?

Antw. Het was een Verdrag Godts met de Kinderen Israëls/ waar in Godt van Israël/ een naauwkeurige vervulling van de Ceremonieele Wet eyschte/ die hy door de handt van Moses gegeven hadde/ onder bedreyging van de doodt/ en met belofte van de erffelyke besitting van het Landt Canaan.

22. *Vra.* Waarom heeft Godt een soodanig Verbondt met de Kinderen Israëls opgerecht?

Antw. 1. Om hen van alle Volkeren der aarde af te scheiden, en daardoor de Openbaringe des Verlossers onder hen/ dies te klaarder en sekerder te maken.

2. Om den aardt der aanstaande Verlossing, onder veele Voorbeelden af te schaduwen. Col. II: 16, 17. Dat u dan niemant en oordeele in spyse ofte drank, ofte in 't stuk des Feest (daags,) ofte der nieuwe Maane, ofte der Sabbathen: welke zyn *een schaduwe der toekomende dingen*, maar het lichaam is *Christus*. (Hebr. IX: 8, (9. (Waarmeede) de Heylige Geest dit beduydde, dat de weg des Heyligdoms noch niet (openbaar gemaakt en was, soo lang de eerste (Tabernakel noch stand hadde, welke was (*een afbeelding voor dien tegenwoordigen tyd* in (welken gaven ende slachtofferen geoffert (wierden, die den genen, die den dienst pleeg(den, niet en konden heyligen na de conscien(tie.) en Cap. X: 1. Want *de wet*, hebbende *een schaduwe der toekomende goederen*, niet het

beeld

beeld selve der saken, en kan met deselve offerhanden, die sy alle jaaren geduuriglyk opofferen, nimmermeer heyligen de gene, die daar toe gaan.

23. *Vra.* Hoe veele *deelen* heeft dese Huyshoudinge gehadt?

Antw. Wederom drie: namentlyk.

1. Van Moses tot op David;

2. Van David tot op de Babylonische gevankenisse, en

3. Van de Babylonische gevankenisse tot op Christus.

24. *Vra. Hoedanig* was nu dese Huyshouding *gestelt*?

Antw. Sy was seer onvolmaakt. Hebr. VIII: 7. Indien dat eerste (Verbondt) *onberispelyk* geweest waare, soo en soude voor het tweede geen plaatse gesocht geweest zyn.

25. *Vra.* Waarin bestondt dese *onvolmaaktheit*?

Antw. 1. Vermits 'er door de Offerhanden noch geduyrig de gedachtenisse der sonden geschiede. Jerem. XVII: 1. *De sonde van Juda* is *geschreven* met eene ysere griffie, met het punt eenes Diamants; gegraven in de tafel van haar lieder herten, ende *aan de hoornen* uwer *altaaren.* (Hebr. X: 1 tot 3. Want de wet (hebbende een schaduwe der toekomende goe- (deren, niet het beeld selve der saken, en kan (met deselve *offerhande*, die sy *alle jaaren ge-* (*duuriglyk opofferen*, nimmermeer heyligen de (gene, die daar toe gaan. Andersins souden (sy opgehouden hebben geoffert te worden, om (dat de geene die den dienst pleegden, geen (conscientie meer en souden hebben der sonden,

(een-

(eenmaal gereynigt geweest zynde: Maar (nu (geschiet) in deselve alle jaare *weder gedachte-* (*nisse der sonden.*)

2. De maate des Geestes was seer spaarsaam. Joh. VII: 39. Ende dit seyde hy van den Geest, den welken ontfangen souden die in hem geloven. Want *de Heylige Geest en was noch niet*, overmits Jesus noch niet verheerlykt en was. Waaruit. voortquam / dat

3. De kennisse ook minder was. 2 Cor. III: 15. Maar tot den huydigen (dag) toe, wanneer Moses gelesen word, ligt *een deksel* op haar herte.

4. Als mede de Heyligmakinge. Deut. XXIX: 4. Maar de HEERE en heeft u lieden *niet gegeven een herte om te verstaan*, noch *oogen om te sien*, noch *ooren om te hooren*, tot op desen dag.

5. Ende de Vertroostinge. Hebr. II: 15. Ende verlossen soude alle de geene, die met *vreese des doodts* door al haar leven der dienstbaarheit onderworpen waren.

6. Zy leefden in groote Dienstbaarheit. Rom. VIII: 15. Want gy en hebt niet ontfangen *den Geest der dienstbaarheit* wederom tot vreese. Soowel onder de veelvuldige Insettingen; als onder de Vaders des Vleesches. Gal. IV: 1, 2, 3. Doch ik segge, soo lange tyd de erfgenaam een kind is: soo en verschilt hy niets van *een dienstknecht*, hoewel hy een Heere is van alles. Maar hy is *onder voogden* en *versorgers* tot den tyd van den Vader te voren gestelt. Alsoo wy ook, doe wy kinderen waren, soo waren wy *dienstbaar* gemaakt *onder de eerste beginselen der werelt.*

7. De Middelmuur des afscheydsels tusschen de Jooden en Heydenen was noch in wesen. Eph. II: 14, 15. Want hy is onse vrede, die dese beyde een gemaakt heeft, ende *den middelmuur des afscheydsels* gebroken hebbende, heeft hy *de vyandschap* in syn vleesch te niete gemaakt, (namelyk) *de wet der geboden in insettingen* (*bestaande*;) op dat hy die twee soude in sich selven tot eenen nieuwen mensche scheppen, vrede maakende.

8. De gantsche Huyshouding was onbestendig.

26. *Vra.* Wanneer heeft *de tydt van het Euangelium* begonnen?

Antw. Met de verschyninge Christi in het Vleesch/ en voornamentlyk met de uytstortinge des H. Geestes.

27. *Vra.* Wat *verandering* is daar in voorgevallen?

Antw. Het Oude Testament is afgeschaft, en in desselfs plaats het Nieuwe Testament ingevoert.

† 28. *Vra.* Waarin bestondt *het Nieuwe Testament*?

Antw. In verscheyde Beloften en Goederen, die uyt de dadelyke volbragte versoeninge vloeyden: welke dese laatste Huyshoudinge volmaakter van de voorgaande maakten: Jerem. XXXI: 33, 34. Dit is *'t Verbondt*, dat ik *na die dagen* met den huyse Israëls maken sal, spreekt de Heere: Ik sal myne Wet in haar binnenste geven, ende sal die in haar herte schryven: Ende ik sal hen *tot eenen Godt* zyn, ende zy sullen my *tot een Volk zyn*. Ende zy en sullen niet meer, een ygelyk synen naa-

sten,

ken, ende een ygelyk synen broeder leeren, seggende: Kennet den HEERE, want zy sullen my alle kennen, van haren klynsten af, tot haren grootsten toe, spreekt de HEERE, want ik sal hare ongerechtigheit vergeven, ende harer sonden niet meer gedenken.

29. *Vra.* Welke zyn *de Goederen van het Nieuwe Testament?*

Antw. 1. Een volkomene Vergevinge der Sonden. Rom. III: 25. Welken Godt voorgestelt heeft (tot) een versoeninge door het gelove in synen bloede, tot een betoninge van syne rechtveerdigheit, door *de vergevinge der sonden*, die *te voren geschiet* zyn, *onder de verdraagsaamheit Godts*, en Cap. VIII: 1. Soo en is 'er dan *nu* geen verdoemenisse voor den geenen, die in Christo Jesu zyn, die niet na den vleesche en wandelen, maar na den Geest.

2. Een rujme uytstortinge des H. Geests, Joel. II: 28. Ende daar na sal het geschieden, dat ik *mynen Geest* sal *uytgieten* over allen vleesche, ende uwe Sooneh ende uwe dochteren sullen propheteeren: uwe ouden sullen droomen droomen, uwe Jongelingen sullen gesichten sien. Waaruyt volgt:

3. Een rujme maate der Kennisse van de Goddelijke verborgentheden. Rom. XVI: 25, 26. Hem nu die machtig is u te bevestigen, na myn Euangelie, ende de prediking Jesu Christi, na *de openbaring der verborgentheit*, die (*van*) *de tyden der eeuwen verswegen* is geweest. Maar *nu geopenbaart* is, ende door de Prophetische schriften, na het bevel des eeuwigen Godts, tot gehoorsaamheit des geloofs onder alle de Heydenen *bekent* is gemaakt.

4. **Een hooge trap in de** Heyligmakinge. **Zach.** XII: 8. Te dien dage sal de HEERE de Inwoonders van Jerusalem beschutten: ende die onder haar struykelen soude, sal to dien dage zyn *als David*: ende het huys Davids sal zyn *als Goden*, als *de Engel des HEEREN* voor haar aangesichte. (2 **Cor.** III: 3. Als die open-(baar zyt geworden, dat gy een brief Christi (zyt, ende door onsen dienst bereyt, die ge-(schreven is, niet met inkt, maar *door den* (*Geest des levendigen Godts*, niet in steene ta-(felen, maar *in vleesche tafelen des herten.*)

5. **Een overvloedige** Vertroostinge **in het gewEeten. Jes.** LXI: 1, 2, 3. De Geest des Heeren HEEREN is op my, om dat de HEERE my gesalft heeft, om *een blyde boodschap* te brengen den sachtmoedigen: hy heeft my gesonden om te verbinden de gebrokene van herten, om de gevangene vryheit uyt te roepen, en den gebondenen opening der gevangenisse. Om uyt te roepen het jaar van het welbehagen des HEEREN, ende den dag der wrake onses Godts: om alle treurige te *troosten*. Om den treurigen Zions te beschikken, dat hen gegeven worde cieraat voor assche, *vreugden olie* voor treurigheit, het gewaat des lofs voor eenen benauwden geest; op dat sy genaamt worden eykenboomen der gerechtigheit, eene plantinge des HEEREN, op dat hy verheerlykt worde.

6. **Een volkome** Vryheit. **Gal.** IV: 26. Maar Jerusalem dat boven is, dat is *vry*, welk is onser aller moeder. **Soo wel van alle Instellingen van den Levitischen Godsdienst / als van alle Heerschappye over de gewetens.** (**Gal.**

II:

(II: 14, 15. Maar als ik sag dat sy niet regt en
(wandelden na de waarheit des Euangeliums,
(seyde ik tot Petrum in aller tegenwoordigheit.
(Indien gy, die een Joode zyt, na de Heyden-
(sche wyse leeft, ende niet *na de Joodsche wyse*,
(waarom noodsaakt gy de Heydenen *na de*
(*Joodsche wyse* te leven? Wy zyn van natuure
(Jooden, ende niet sondaars uyt de Heydenen.)

7. Vreede met alle Menschen. Eph. II: 17, 18. Ende komende heeft hy door het Euangelium *vreede* verkondigt u die verre waart, ende dien, die naby waren; want door hem hebben wy beyde den toegang door eenen Geest tot den Vader.

8. **De gantsche Huyshouding is** bestendig, **en bloeyt an/ in de Eeuwigheit.** Dan. II: 44. Doch in de dagen van die Koningen, sal de Godt des hemels een Koninkryke verwekken, dat *in der eeuwigheit niet* en sal *verstoort* worden: ende dat Koninkryke en sal geenen anderen volke overgelaaten worden: het sal alle die Koninkryken vermalen, ende te niete doen: maar selve sal 't *in alle eeuwigheit bestaan.*

30. *Vra.* Hoe soude dese tydt bequamelyk konnen *verdeelt* worden?

Antw. **In** seven Tydt-kringen, **volgens het getal van de** seven Zegelen **in de Openbaringe van Johannes.**

HET DRIE-EN-TWINTIGSTE HOOFDSTUK,

Van de Zegelen des Genade-Verbondts.

1. *Vraag.* TOt nu toe gesien hebbende *de innerlyke toe-eygeninge der Zaligheit*, die Christus heeft verworven: Geschied 'er dan ook niet *een uytterlyke toe-eygeninge* van deselve?

Antw. **Ja: Door de Beloften des Euangeliums, en de soo genoemde H. Sacramenten.**

2. *Vra.* Door wien worden deselve *voorgestelt* en *bedient*?

Antw. **Door de Leeraars in de Kerke.** 1 Cor. IV: 1. Alsoo houde ons een (yder) mensche, als *dienaars Christi*, ende *uytdeelders der verborgentheden Godts*?

3. *Vra.* Is dan *het Ampt der Leeraars* een *insettinge Godts*?

Antw. **Ja seekerlyk.** Eph. IV: 11, 12. **Hy (Christus)** *heeft gegeven* sommigen tot *Apostelen*, ende sommige tot *Propheten*, ende sommige tot *Euangelisten*, ende sommige tot *Herders* ende *Leeraars.* Tot de volmakinge der Heyligen, tot het Werk der bedieninge, tot opbouwinge des Lichaams Christi.

4. *Vra.* Wat wordt door *de Sacramenten* verstaan?

Antw. **Seekere heylige Teekens en Zegels der Beloften van het Genade-Verbondt/ van Godt ingestelt/ tot versterking van het Geloove/ vermaning aan den doodt Christi/ en vereeniging der Geloovigen.**

† 5. *Vra.* Waarom zyn het *Teekens*?

Antw.

Antw. Dewyle deselve yets betekenen dat Geestelyk en onsigtbaar is; en wel soo / datse het selve niet alleen te binnen brengen / maar ook een overeenkomst daar van in zich hebben. Gen. XVII: 11. Ende gy sult het vleesche uwer voorhuit besnyden, ende (dat) sal tot *een teeken* zyn des verbondts tusschen my ende u. Exod. XII: 13. Ende dat bloed sal u lieden tot *een teeken* zyn aan de huysen daar gy inne zyt: wanneer ik het bloed sie, sal ik u lieden voorby gaan: ende daar en sal geen plaage onder u lieden ten verderve zyn, wanneer ik Egyptenland slaan sal.

† 6. *Vra.* Waarom zyn het te gelyk *Zegels*?

Antw. Dewyle sy het geene datse beteekenen meede bevestigen en toe-eygenen / aan de geenen die deselve op een betamelyke wyse gebruyken. Rom. IV: 11. Ende hy heeft het teeken der besnydenisse ontfangen (tot) *eenen zegel* der rechtveerdigheit des geloofs, die (hem) in de voorhuyd (was toegereekent:) op dat hy soude zyn een vader van alle die geloven in de voorhuyd zynde, ten eynde ook haar de rechtveerdigheit toegerekent werde.

† 7. *Vra.* Waarin bestaat der selver *Heyligheit*?

Antw. In drie saken:

1. Datse tot een Heilig gebruyk zyn afgescheyden;

2. Datse Heilige saken voorstellen / en

3. Datse met een Heylige vreese en eerbiedigheit moeten bedient / en aangenoomen worden.

8. *Vra.* Wat *beteekenen* en *verzegelen* de Sacramenten?

Antw. Alle beloofde Goederen van het Genade-Verbondt, Rom. IV: 11. Hy heeft het

teeken der besnydenisse ontfangen, (tot) *eenen Zegel der rechtveerdigheit des geloofs*, die (hem) in de voorhuyd (was toegerekent :) op dat hy zoude zyn een Vader van alle die geloven in de voorhuyd zynde, ten eynde ook haar *de rechtveerdigheit* toegerekent werde.

9. *Vra.* Wie kan de Sacramenten *instellen?*

Antw. Godt alleen. 1 Cor. XI: 23. Ik hebbe *van den Heere* ontfangen, 't geene ik ook u overgegeven hebbe.

† 10. *Vra.* Waarom?

Antw. 1. Om datse een gedeelte van den Godtsdienst zyn / waarin Godt alle menschelyke insettingen verfoeyt.

2. Om dat Godt een Heere van het Verbondt is / en alleen die goederen geeft / waar van de Sacramenten Zegels zyn.

† 11. *Vra.* Hoe veelderley *oogmerken* heeft Godt gehad by de insetting der Sacramenten?

Antw. Voornamentlyk drieerhande:

1. Om het Gelove te versterken, vermits het selve door het sichtbare tot het onsichtbare opgeleydt wordt.

2. Om de Gedagtenis van Christi Kruysdoodt te bewaren. 1 Cor. V: 7. *Ons Pascha* is voor ons geslachtet, (namelyk) *Christus*. Rom. VI: 3. Weet gy niet, dat soo veele als wy *in Christum Jesum gedoopt* zyn, wy *in synen doodt gedoopt* zyn. 1 Cor. XI: 26. Want soo dikwils als gy dit *broodt* sult *eeten*, ende dese *drinkbeeker* sult *drinken*, soo verkondigt *den doodt des Heeren*, tot dat hy komt. Gal. III: 1. O! gy uytsinnige Galaters, wie heeft u betovert, dat gy de waarheit niet en soud gehoorsaam zyn; den welken *Jesus Christus* voor de oogen

te

te voren *geschildert* is geweest, *onder u gekruyst* zynde? en

3. Om de Gelovigen onder malkander te vereenigen. 1 Cor. XII: 13. Wy *alle* zyn door eenen Geest *tot een Lichaam gedoopt*, het zy Joden, het zy Grieken, het zy Dienstknechten, het zy Vryen: ende wy zyn *allen tot eenen Geest gedrenkt.*

12. *Vra.* Heeft niet een ygelyke *Huyshouding* hare bysondere *Sacramenten* gehadt?

Antw. Ja.

13. *Vra.* Welk was het voornaamste Sacrament *onder de tydt der Beloften*?

Antw. De Regenboog, waar van de beteekenis noch in wesen is. Gen. IX: 12, 13. Godt zeyde: Dit is *het teeken des Verbondts*, dat ik geeve tusschen my, en tusschen u lieden, ende tusschen alle levendige Ziele, die met u is, *tot eeuwige geslachten. Mynen Booge* hebbe ik gegeeven in de Wolken, die sal zyn tot *een teeken des Verbondts*, tusschen my ende tusschen de Aarde. (Ps. LXXXIX: 38. Hy sal (eeuwiglyk bevestigt worden, gelyk de maane, (ende *de getuyge in den hemel is* getrouw. Jes. (LIV: 8. Want dat sal my zyn (als) *de wateren* (*Noachs*, doe ik swoer, dat *de wateren Noachs* (niet meer over de aarde en souden gaan: alsoo (hebb' ik geswooren, dat ik niet (meer) op u (toornen, noch u schelden en sal.)

14. *Vra.* Welke waren de voornaamste gewoonlyke Sacramenten *onder de tydt der Wet*?

Antw. De Besnydenis, en het Paasch-Lam. Gen. XVII: 11. Gy sult het vleesch uwer voorhuyd *besnyden;* en dat sal *een teeken* zyn *des Verbondts* tusschen my ende tusschen u. Exod.

XII: 13, 14. *Het bloedt* sal u lieden tot *een teeken* zyn aan de huysen daar gy inne zyt: wanneer ik het bloedt sie, sal ik u lieden voorby gaan: ende daar en sal geen plage onder u lieden ten verderve zyn. Ende desen dag sal u lieden wesen ter gedachtenisse, ende gy sult hem den Heere tot een feest vieren; gy sult hem vieren onder uwe geslachten tot eene eeuwige insettinge.

15. *Vra.* Waren 'er ook niet eenige *buytengewoonlyke Sacramenten* onder het Oude Testament?

Antw. Ja: als de Wolk-Colom, de doortogt door de Roode Zee, het Manna, en de Steenrotse in de Woestyne. 1 Cor. X: 1 tot 4. Ik en wil niet, Broeders, dat gy onwetende zyt, dat onse Vaders alle *onder de Wolke*, waren, en alle *door de Zee doorgegaan* zyn; Ende alle *in Mosen gedoopt* zyn *in de Wolke*, ende *in de Zee*: Ende alle deselve *geestelyke spyse* gegeten hebben: Ende alle den selven *geestelyke drank* gedronken hebben: Want zy dronken uyt de geestelyke *Steenrotse* die volgde; ende *de Steenrotse* was *Christus*.

16. *Vra.* Welke zyn de gewoonlyke Sacramenten *van het Nieuwe Testament*?

Antw. De H. Doop, en het H. Avondtmaal.

† 17. *Vra.* Waarin zyn *de Sacramenten des Nieuwen Testaments*, van *de Sacramenten des Ouden Testaments* onderscheyden?

Antw. Zy zyn: 1. Veel ligter in hare Bedieninge; 2. Veel klaarder in hare Beteekenis; en 3. Veel trooftryker in hare verzegeling.

† 18. *Vra.* Hoe veele *klippen* moet men by de Leere van de Sacramenten myden?

Antw.

Antw. Twee: 1. Der geenen / die denselven te veel toeschryven / en het teeken met de beteekende saak vermengen: 2. Der geenen / die haar te weinig toeschryven / en se voor enkele teekens houden.

Het Vier-en-Twintigste Hoofdstuk.

Van den Heyligen Doop.

1. *Vraag.* WElk is het *eerste* Sacrament van het Nieuwe Testament?

Antw. De Heylige Doop.

2. *Vra.* Welk is *het uytterlyke teeken* in den Heyligen Doop?

Antw. Het Water, en wel reyn Water. Hebr. x: 22. Het lichaam gewasschen zynde met *reyn Water.*

3. *Vra.* Hoedanig geschiedt *de behandeling* met dit teeken?

Antw. In de eerste Kerke geschiedde een gantsche Indompeling; maar nu is het een enkele besprenging, welke nogtans de indompeling te binnen brengt / nademaal het bovenste deel van het hooft besprengt wordt.

4. *Vra.* Wat betekent het, *in de Naame Godts des Vaders, des Soons, en des H. Geests* gedoopt te worden?

Antw. 1. Op bevel van den Drie-eenigen Godt.

2. In de kracht Godts.

3. Op het getuygenis Godts / en

4. Op het Verbondt met den Drie-eenigen Godt.

5. *Vra.* Welke verborgentheit wordt 'er in den Doop *beteekent* en *verseegelt?*

Antw. Alle goederen van het Genade-Verbondt, waardoor het werk Godts in de Ziele begint.

6. *Vra.* Wat beteekent *het Water?*

Antw. Christi Bloedt en Geest. Jes. LV: 1. ô Alle gy dorstige, komt tot *de Wateren.* Jes. XLIV: 3. Ik sal *water* gieten op den dorstigen, ende *stroomen* op het drooge: Ik sal *mynen Geest* op uw Zaat gieten, ende *mynen Zeegen* op uwe nakomelingen. Ezech. XXXVI: 25. Ik sal *reyn Water* op u sprengen, ende gy sult reyn worden: van alle uwe onreynigheden, ende van alle uwe drekgoden sal ik u reynigen.

† 7. *Vra.* Wat *overeenkomst* is 'er tusschen *het Water*, en tusschen *het Bloedt*, ende *den Geest Christi?*

Antw. 1. Het water is nootsakelyk tot het onderhouden van het natuurlyk leven, en Christi Bloedt en Geest tot het geestelyke leven.

2. Het Water is een overvloedig Element / en de vruchten van het Bloedt en den Geest Christi / zyn in een overvloedige Maate / onder de dagen van het Nieuwe Testament / uytgegooten.

3. Het Water lescht den dorst des Lichaams; en Christi Bloedt en Geest lescht den dorst der Ziele.

4. Het Water reynigt de vuyligheit des Lichaams; en Christi Bloedt en Geest reynigt de vuyligheit der Ziele / 't welke de sonden zyn / Zach. XIII: 1. Ten dien dage sal 'er *een fontyne* geopent zyn voor het huys Davids, ende voor de inwoonders van Jerusalem, *tegen de sonde*, ende *tegen de onreinigheit.* Jes. LV: 4.

De

De Heere sal *afwasschen den drek* der Dochteren Zions, ende *de bloetschulden* Jerusalems verdryven uyt het midden derselver, door *den Geest* des Oordeels, ende door *den Geest* der uytbrandinge. 1 Joh. 1: 7. *Het bloed Jesu Christi* syns Soons *reynigt* ons *van alle sonden.* 1 Cor. VI: 11. Ende dit waart gy sommige: maar gy zyt *afgewasschen*, maar gy zyt geheyligt, maar gy zyt gerechtveerdigt, *in den naame des Heeren Jesu*, ende *door den Geest onzes Godts.*

8. *Vra.* Wat beteekent *de indompeling*, of de *besproeyinge*, in, of met water?

Antw. De genaderyke werkingen van het bloed en den Geest Christi, waardoor het werk Godts in de Ziele begonnen wordt.

9. *Vra.* Welke zyn dese *werkingen?*

Antw. Voornamentlyk de vergevinge der Sonden, en de Wedergeboorte. Handel. II: 38. Bekeert u, ende een ygelyk van u werde *gedoopt* in den naame Jesu Christi, *tot vergevinge der sonden.* Handel. XXII: 16. Staat op, ende laat u *doopen*, ende uwe *sonden afwasschen.* Tit. III: 5. Hy heeft ons Zalig gemaakt na syne barmhartigheit, door *het bad der Wedergeboorte*, ende *de vernieuwinge des Heyligen Geests.*

10. *Vra.* Welke *overeenkomst* is 'er tusschen *de Indompeling*, en tusschen *de Wedergeboorte*, en *vergevinge der Sonden?*

Antw. Gelyk de indompeling in het water / een verbeelding van de doodt, en de daar-uyttrekking uyt het water / een verbeelding van de Opstandinge is; alsoo is de vergevinge der son-

sonden, gelyk een geestelyke doodt, en een geestelyke Opstandinge.

† 11. *Vra.* Wat *overeenkomst* is 'er tusschen *de doodt*, en *de opstandinge met de vergevinge der sonden?*

Antw. Daardoor wordt de kragt des doodts, en der opstandinge Christi toe-geëygent. Col. III: 3. Want gy zyt *gestorven*, ende uw *leven* is verborgen *met Christo* in Gode.

† 12. *Vra.* Wat *overeenkomst* is 'er tusschen *de doodt*, en *de opstandinge* met *de Wedergeboorte?*

Antw. Daardoor wordt de oude Mensche gedoodt, en de nieuwe Mensche levendig gemaakt. Rom. VI: 4, 5, 6. Wy zyn dan met hem *begraven* door *den Doop* in *den doodt*, op dat gelykerwys *Christus uyt den dooden opgewekt* is tot de heerlykheit des Vaders, alsoo ook wy *in nieuwigheit des levens* wandelen souden. Want indien wy met hem eene plante geworden zyn, *in de gelykmakinge syns Doodts*, soo sullen wy het ook zyn (*in de gelykmakinge syner*) *Opstandinge*. Dit wetende, dat *onsen ouden mensch* met (hem) *gekruysigt* is, op dat het Lichaam der Sonde te niete gedaan worde, op dat wy niet meer de sonde en dienen. Col. II: 12, 13. Zynde *met hem begraven* in *den doop*, in welken gy ook *met* (*hem*) *opgewekt* zyt door het geloove der werkinge Godts, die hem uyt den dooden opgewekt heeft. Ende hy heeft u als gy *dood* waart in de misdaden, ende (in) de voorhuyd uwes vleeschs, *mede levendig gemaakt met hem*, alle (uwe) misdaaden u vergevende. Gal.

III: 27. Want so veele als gy *in Christum gedoopt* zyt, hebt gy *Christum aangedaan.*

13. *Vra.* Worden de Goederen der Genade in den Doop *alleen* maar *beteekent?*

Antw. Neen; maar se worden daar in mede verzeegelt.

14. *Vra.* Hoe veelderhande *verzeegelingen* zyn 'er?

Antw. Tweederhande; voornamentlijk aan de zyde van Godt, en daar na ook aan de zyde van den geenen die gedoopt wordt.

15. *Vra.* Hoedanig geschiedt de verzeegelinge *aan Godts zyde?*

Antw. Soo / dat Godt, als met eede bevestigt / dat hy de Ziele door Christus Bloedt en Geest soo seekerlijk sal reynigen, als de gedoopt wordende met water wordt besproept. 1 Pet. III: 21. Het tegenbeeldt, (van het water) de Doop (die met het water der Sondvloedt een selfde beteekenis hadt;) *behoudt ons* nu ook; niet die een afegginge is der vuyligheit des Lichaams, maar die *een vraage* is *eener goeder conscientie tot Godt.*

16. *Vra.* Hoedanig geschiedt de verzeegeling *aan de zyde van den geenen die gedoopt wordt?*

Antw. Soodanig / dat deselve door het Geloove dese betuiging van den Drie-Eenigen Godt aanneemt, en belooft, zich als een Bondtgenoot te gedraagen Handel. VIII: 36, 37. De Kamerling zeyde: Siet daar water wat verhindert my gedoopt te worden? Ende Philippus zeyde, indien gy *van gantscher herten gelooft*, soo is 't geoorlooft. Ende hy antwoordende, zeyde: Ik *geloove* dat Jesus Christus de Soone Godts is.

† 17.

†. 17. *Vra.* Maar hoe konnen *de jonge Kinderen* dese toestemminge des Geloofs geven?

Antw. 1. Sy worden in het Geloove van hunne Ouders aangemerkt. 1 Cor. VII: 14. De ongelovige Man is geheyligt door het Wyf, ende het ongelovige Wyf is geheiligt door den Man. Want anders waren *uwe Kinderen* onreyn: maar nu zyn zy *heylig*.

2. Zy moeten de toestemming van hunne Ouders bevestigen, wanneerse de Jaaren van verstandt bereykt hebben / andersins blyft den doop krachteloos aan hen.

† 18. *Vra.* Waarom heeft Godt gewildt, dat de Verbondt-Zeegels, soo wel onder het Oude, als onder het Nieuwe Testament, aan *de jonge Kinderen* gegeven souden worden?

Antw. 1. Om de geloovige Ouders over 't vroege afsterven van hunne Kinderen te vertroosten.

2. Om ons te leeren / dat onse gantsche levens tydt, van onse eerste Jeugdt af aan / Gode opgeoffert moet worden. Pred. XII: 1. Gedenkt aan uwen Schepper *in de dagen uwer Jongelingschap*.

Het Vyf-en-Twintigste Hoofdstuk.

Van het Heylige Avondtmaal.

1. *Vraag.* **W**Elk is het *tweede* Zeegel van het Nieuwe Testament?

Antw. Het heylige Avondtmaal.

2. *Vra.* Welke zyn *de uytterlyke Teekens* in het Avondtmaal?

Antw. Broodt en Wyn.

3. *Vra.* Hoedanig werdt *het broodt behandelt*?

Antw. Het broodt werdt door den Dienaar genomen, gezeegent, gebrooken, en aan de Disgenoten gegeven; welke het aanneemen en eeten.

4. *Vra.* Hoedanig werdt *de Wyn behandelt*?

Antw. Dese werdt mede door den Dienaar genomen, ingeschonken, gesegent en gegeven; de Disgenooten neemen hem aan, en drinken daar van.

5. *Vra.* Met welke *woorden* heeft de Heere Christus de verborgentheit van het H. Avondtmaal gelieven uyt te leggen?

Antw. 1. Doen hy by het broodt zeyde / Neemt, Eetet, dat is myn Lichaam, dat voor u gebroken wordt.

2. En by den Wyn: Dese Drinkbeeker is het Nieuwe Testament in mynen bloede.

6. *Vra.* Hoe moeten dese woorden begrepen worden?

Antw. Dat *is*, is soo veel als / dat *beteekent* myn Lichaam.

† 7. *Vra.* Waarmede kan men de waarheit deser uytlegginge bewysen?

Antw. 1. Vermits soodanige verkorte spreekwysen in alle Taalen gevonden worden / en voornamentlyk in de Heylige Schriftuur seer gebruykelyk zyn. Als; Matth. XIII: 38. De Akker IS de Wereldt: ende het goede Zaat ZYN de Kinderen des Koninkryks: ende het onkruydt ZYN de Kinderen des boosen. Openb.

 XVII:

XVII: 9, 10, 12. De seven hoofden ZYN seven bergen, op welke de vrouwe sit: Ende ZYN (ook) seven Koningen. Ende de tien hoornen, die gy gesien hebt, ZYN tien Koningen.

2. Dewyle 'er ook gedurig soodanige spreekwysen van de Sacramenten onder het Oude Testament zyn gebruykt geworden. Gen. XVII: 10. Dit IS myn Verbondt, dat gy lieden houden sult; tusschen my ende tusschen u, ende tusschen uwen Zade na u: Dat al wat manlyk is, u besneden worde. Exod. XII: 11. Staat 'er van het Paasch-Lam: Het IS des Heeren Pascha, en 1 Cor. X: 4. De Steenrotse WAS Christus.

3. Dewyle men de Tegenstrevers kan vraagen; Offe ook gelooven, dat de Drinkbeeker wesentlyk het Nieuwe Testament is.

8. *Vra.* Welke verborgentheit wordt 'er in het H. Avondtmaal *beteekent* en *verzeegelt*?

Antw. Alles, wat de Geloovigen tot bevorderinge van het werk der Genade, in hunne Ziele nodig hebben: Waar toe voornamentlyk vereyscht wordt.

1. Een naauwe vereeniging met Christus, en
2. De Gemeenschap met andere Heyligen.

1 Cor. X: 16, 17. De *Drinkbeeker* der Danksegginge, dien wy (danksegende) Zeegenen, is die niet *een gemeynschap des bloedts Christi*? Het *broodt* dat wy breeken, is dat niet *een gemeynschap des Lichaams Christi?* Want *een broodt* (is het, soo) zyn wy veele *een Lichaam*, dewyle wy *alle eenes broodts deelachtig* zyn.

† 9. *Vra.* Wat *onderscheit* is 'er tusschen *den H. Doop* en *het H. Avondtmaal?*

Antw.

Antw. De Doop is een Sacrament van het begin der Genade / maar het Avondtmaal van de voortgang in deselve.

10. *Vra.* Wat beteekent *het broodt*?

Antw. Het Lichaam Christi of Christus selfs / en syne gantsche gehoorsaamheit, die hy in het Lichaam betoont heeft. (Hebr. x: 5. (Daarom komende in de Wereldt, segt hy: (Slacht-offer ende Offerhande en hebt gy niet (gewilt, maar gy hebt my *het Lichaam* toebe-(reydt.) Joh. vi: 51. Het *broodt* dat ik geven sal, is *myn Vleesch*, het welke ik geven sal voor het leven der wereldt.

11. *Vra.* Wat beteekent *de Wyn*?

Antw. 1. Christi bloedt, dat is / syn bloedig lyden. Matth. xxvi: 28. Dat is *myn bloedt*, het (*bloedt*) *des Nieuwen Testaments*, het welke voor veele vergoten wordt, tot vergevinge der sonden.

2. Het Nieuwe Testament, en de heerlyke goederen van het selve in het bysonder. Luc. xxii: 20. Dese Drinkbeeker (is) *het Nieuwe Testament* in mynen bloede, 't welke voor u vergooten wordt.

† 12. *Vra.* Zyn dese heerlyke saken ook wel meermaals onder het Sinnebeeldt van *broodt* en *wyn* afgebeeldt?

Antw. Ja. Gen. xiv: 18. Melchizedek Koning van Salem bracht voort *broodt* ende *wyn*: ende hy was een Priester des Alderhoogsten Godts. Prov. ix: 5. Komt, eetet van myn *broodt*, ende drinket van *den wyn*, dien ik gemengt hebbe.

† 13. *Vra.* Wat *overeenkomst* is 'er tusschen *het broodt*, en *het Lichaam Christi*?

† 17. *Vra.* Maar hoe konnen *de jonge Kinderen* dese toestemminge des Geloofs geven?

Antw. 1. Sy worden in het Geloove van hunne Ouders aangemerkt. 1 Cor. VII: 14. De ongelovige Man is geheyligt door het Wyf, ende het ongelovige Wyf is geheiligt door den Man. Want anders waren *uwe Kinderen* onreyn: maar nu zyn zy *heylig*.

2. Sy moeten de toestemming van hunne Ouders bevestigen, wanneerse de Jaaren van verstandt bereykt hebben / anders blyft het doop krachteloos aan hen.

† 18. *Vra.* Waarom heeft Godt gewildt, dat de Verbondt-Zeegels, soo wel onder het Oude, als onder het Nieuwe Testament, aan *de jonge Kinderen* gegeven souden worden?

Antw. 1. Om de geloovige Ouders over 't vroege afsterven van hunne Kinderen te vertroosten.

2. Om ons te leeren / dat onse gantsche levens tydt, van onse eerste Jeugdt af aan / Gode opgeoffert moet worden. Pred. XII: 1. Gedenkt aan uwen Schepper *in de dagen uwer Jongelingschap*.

Het Vyf-en-Twintigste Hoofdstuk.

Van het Heylige Avondtmaal.

1. *Vraag.* WElk is het *tweede* Zeegel van het Nieuwe Testament?

Antw. Het heylige Avondtmaal.

2.

2. *Vra.* Welke zyn *de uytterlyke Teekens* in het Avondtmaal?

Antw. Broodt en Wyn.

3. *Vra.* Hoedanig werdt *het broodt behandelt*?

Antw. Het broodt werdt door den Dienaar genomen, gezeegent, gebrooken, en aan de Disgenoten gegeven; welke het aanneemen en eeten.

4. *Vra.* Hoedanig werdt *de Wyn behandelt*?

Antw. Dese werdt mede door den Dienaar genomen, ingeschonken, gesegent en gegeven; de Disgenooten neemen hem aan, en drinken daar van.

5. *Vra.* Met welke *woorden* heeft de Heere Christus de verborgentheit van het H. Avondtmaal gelieven uyt te leggen?

Antw 1. Doen hy by het broodt zeyde / Neemt, Eetet, dat is myn Lichaam, dat voor u gebroken wordt.

2. En by den Wyn: Dese Drinkbeeker is het Nieuwe Testament in mynen bloede.

6. *Vra.* Hoe moeten dese woorden begrepen worden?

Antw. Dat *is*, is soo veel als / dat *beteekent* myn Lichaam.

† 7. *Vra.* Waarmede kan men de waarheit deser uytlegginge bewysen?

Antw. 1. Vermits soodanige verkorte spreekwysen in alle Taalen gebonden worden / en voornamentlyk in de Heylige Schriftuur seer gebruykelyk zyn. Als; Matth. XIII: 38. De Akker IS de Wereldt: ende het goede Zaat ZYN de Kinderen des Koninkryks: ende het onkruydt ZYN de Kinderen des boosen. Openb.

 XVII:

Antw. 1. Het broodt is een vrugt der aarde: en Christus mede na syne Menschelyke natuure. Jes. IV: 2. Te dien dage sal des HEEREN SPRUYTE zyn tot cieraat ende tot heerlykheit, ende *de vrucht der aarde* tot voortreffelykheit, ende tot vercieringe den geenen, die het ontkomen sullen in Israël.

2. Het broodt moet eerst gemaalen, gekneedt en gebakken worden/ voor dat het bequaam wordt tot een spyse; en Christi Lichaam moeste door lyden tot een spyse toegestelt worden.

3. Het broodt is de allernoodtsaakelykste spyse van het Lichaam; en het eene dat na de Ziele noodig is/ bestaat daar in/ dat men deel heeft aan Christo. Luc. x: 42. Maar *een ding* is *nodig:* doch Maria heeft het goede deel uytgekoren, 't welke van haar niet en sal weggenomen worden.

4. Het broodt is een seer voedsaame en versterkende spyse voor het lichaam; en de selfde kragt openbaart Christus in de Ziele. Joh. VI: 51. Ik ben dat *levende broodt*, dat uyt den hemel nedergedaalt is; soo ymandt van dit broodt eet, die sal *in der eeuwigheit leven.* Ende *het broodt*, dat ik geven zal, is *myn vleesch*, het welk ik geven zal *voor het leven der werelt.*

† 14. *Vra.* Welke *overeenkomsten* zyn 'er tusschen *de wyn* en *het bloedt Christi*?

Antw. 1. De wyn is een vrugt van den Wynstok; en de gantsche verdienste/ en alle goederen daaruyt voortvloeyende/ komen alleen uyt Christo voort. Joh. XV: 1. Ik ben *de waare wynstok*, ende myn Vader is de Landtman.

2. De wyn moet geperst worden/ voor dat

hy een bequaame dranck wordt; en Christus moeste eerst geperst worden onder den toorn Godts, voor dat ons syne Weldaden volkomen konden meede-gedeelt worden.

3. De wyn lescht den dorst des lichaams; en de goederen van Christi verdiensten den dorst der Zielen. Ps. XXXVI: 9. Sy worden *dronken* van de vettigheit uwes huyses; ende gy *drenktse* uyt de beeke uwer wellusten.

4. De wyn verheugt des Menschen herte; maar de verdiensten Christi verheugen de Ziele noch veel meer. Hoogl II: 4. Hy voert my in 't wynhuys; ende *de liefde* is *syne baniere* over my.

5. De wyn maakt spraaksaam; en de overvloedt der goederen van Christi verdiensten / openen den mondt tot den lof Godts.

† 15. *Vra.* Waarom worden *broodt* en *wyn* by malkander gevoegt?

Antw. Om daar door de volmaaktheit uyt te drukken van het heyl / dat Christus verworven heeft / waar door alle begeerten der Ziele vervult worden. Ps. XXIII: 1, 2. De HEERE is myn herder *my en sal niets ontbreken*. Hy doet my nederleggen in grasige weyden: hy voert my sachtkens aan seer stille wateren. Ps. XXXIV: 10, 11. Vreest den Heere, gy syne heyligen, want die hem vreesen, en *hebben geen gebrek*. De jonge Leeuwen lyden armoede, ende hongeren, maar die den Heere soeken, hebben *geen gebrek van eenig goedt*.

† 16. *Vra.* Waarom wordt *het broodt* en *de wyn*, yder *affonderlyk* toegedient?

Antw. Om daar meede te beteekenen / dat Christi vleesch en bloedt aan het hout des

25. *Vra.* Worden dese verborgentheden in het H. Avondtmaal *allean* maar *beteekent?*

Antw. Neen; maar se worden mede Verzeegelt.

26. *Vra.* Hoedanig geschiedt dese *verzeegeling?*

Antw. Wederom op Tweederhande wysen: namentlijk aan de kant van Godt, en aan die van de Disgenooten.

27. *Vra.* Hoedanig geschiedt de Verzegelinge *aan de zyde van Godt?*

Antw. Soo, dat Godt, gelijk als met eenen Eedt bevestigt, dat alle dese goederen en weldaaden, den Geloovigen, soo seeker toebehooren, als zy deese uyterlijke teekens gebruyken en genieten.

28. *Vra.* Moet 'er dan nu ook een Verzeegelinge *aan de kant van de Disgenooten* geschieden?

Antw. Wel seekerlijk: Openb. III: 20. Siet ik staa aan de deure, ende ik kloppe: indien ymant myne stemme sal hooren, ende de deure open doen, ik sal tot hem inkomen, ende *ik* sal *met hem Avondtmaal houden*, ende *hy met my.*

29. *Vra.* Waarin bestaat nu dese *Verzeegeling?*

Antw. 1. Dat men zich dese beloften met een volkomen geloove toe-eygent; 't welke het Sacramenteele Eeten is, en

2. Dat men zich verbindt, om alle plichten der liefde, omtrent Christus en syne Gemeente, te vervullen, welke uyt deese vereeniginge voortvloeyen.

HET

HET SES-EN-TWINTIGSTE HOOFDSTUK.

Van het rechte gebruyk des Heyligen Avondtmaals.

1. *Vraag.* WAt moeten de Disgenooten des Heeren allermeest *besorgen?*

Antw. Datse een soo heylige en geestelyke spyse recht mogen gebruyken. 1 Cor. XI: 29. Want die *onweerdig eet* ende *drinkt*, die *eet* ende *drinkt hem selven een Oordeel*, niet onderscheydende het Lichaam des Heeren. Matth. XXII: 11, 12, 13. Als de Koning ingegaan was, om de aansittende (Gasten) te oversien, sag hy aldaar eenen mensche *niet gekleedt* (zynde) *met een Bruylofts-kleedt*: Ende zeyde tot hem: Vriendt, hoe zyt gy hier ingekomen, *geen Bruylofts-kleedt* (*aan*) *hebbende?* Ende hy verstomde. Doe zeyde de Koning tot de Dienaars: Bindet syne handen en voeten, neemt hem weg, ende werpt (hem) uyt in de buytenste duysternisse: Daar sal zyn weeninge ende knersinge der tanden.

2. *Vra.* Wat behoort 'er tot *het rechte gebruyk van het H. Avondtmaal?*

Antw. Dat men voor, onder, en na het gebruyk daar van, eenige plichten waarneemt.

3. *Vra.* Waar op moet men acht geven *voor* het gebruyk van het H. Avondtmaal?

Antw. Voorzal op een naauwkeurige beproevinge van zich selfs. 1 Cor. XI: 28. De mensche *beproeve hem selven*, ende eete alsoo van het broodt, ende drinke van den drinkbeeker.

† 4. *Vra.* Waar omtrent moet men *zich beproeven?*

Antw. Omtrent twee saaken:

1. Of men in den staat der Genade is? en

2. By. aldien men daar in is/ hoe verre men daar in gevordert is?

5. *Vra.* Waaruyt kan men weeten, of men *in den staat der genade* is?

Antw. Uyt de volgende drie saaken:

1. Wanneer men een mishagen aan zich selfs heeft/ van wegens syne sonden. Ps. LI: 10. De Offerhanden Godts zyn *een gebrooken geest; een gebrooken ende verslagen herte*, en sult gy ô Godt, niet verachten.

2. Wanneer men het beginsel van het waare Geloove heeft/ bestaande in een vierige begeerte na den Heere Jesus. Matth. v: 6. Zalig (zyn) die *hongeren* ende *dorsten (na) de gerechtigheit:* Want zy zullen versaadigt worden.

3. En wanneer men een oprecht voorneemen heeft om Godt te dienen. Ps. XXIV: 3, 4, 5. Wie zal klimmen op den Berg des Heeren? Ende wie sal staan in de plaatse zyner Heyligheit? Die *rein van handen*, ende *suyver van herten* is, die syne Ziele niet op en heft tot ydelheit, ende die *niet bedriegelyk en sweert:* die sal den zeegen ontfangen van den Heere, ende Gerechtigheit van den Godt synes heyls.

6. *Vra* Wie wordt 'er dan, volgens deese kenteekens van de Tafel des Heeren *uytgesloeten?*

Antw. Alle onweetende, dwaalgeesten, geveynsden, en onboetveerdigen. 1 Cor. XI: 29. Want *die onweerdiglyk eet ende drinkt*, die eet ende drinkt hem selven een oordeel, niet

onder-

onderscheydende het lichaam des Heeren. Matth. VII. 6. Geeft het Heylige *den honden* niet; noch en werpt uwe Peerlen niet voor *de Swynen:* op dat zy niet t'eeniger tydt deselve met haar voeten en vertreeden, ende (haar) omkeerende u en verscheuren.

† 7. *Vra.* Waar door kan men weeten, *hoe verre* men in den staat der Genade *gevordert* is?

Antw. Wanneer men ondersoekt:

1. Of men geoeffende sinnen heeft ontfangen in het woordt der waarheit?

2. Of men meerder licht bespeurt heeft in het Geloove?

3. Of men tegens syne boesem-sonden meer heeft gewonnen?

4. Of men in de liefde tot Godt, den Heere Jesus, en al het goede, vieriger geworden is.

8. *Vra.* Wat moet 'er op een soodanig ondersoek *volgen?*

Antw. Een vernieuwing van het verbondt met Godt.

9. *Vra.* Wat moet 'er *onder* het gebruyk van het H. Avondtmaal waargenoomen worden?

Antw. De Ziele moet zich, door een krachtige neyginge, tot den Heere Jesus in den Hemel verheffen; om zich aldaar met hem te vereenigen, terwyle het Lichaam met de Zeegelen vereenigt wordt. Dit was de reeden, waarom men den Disgenooten in de eerste Kerke pleeg toe te roepen: *Heft uwe herten opwaarts.*

10. *Vra.* Wat moet 'er *na* het gebruyk van het H. Avondtmaal geschieden?

Antw. Men moet zich wederom beproeven en ondersoeken, welke heylige beweegingen men

men onder het gebruyk van het H. Avondtmaal beſpeurt heeft.

† 11. *Vra.* Maar, wat moet men doen, by aldien men deſelve *weinig* of *gantſch* niet gevoelt hadde?

Antw. 1. Men moet de ſchuldt daar van alleen aan ſyne eygene onwaardigheit geeven / en berouw daar over hebben; en

2. Men moet den moed niet laten ſakken / maar op een nadere openbaaring van de Genade Godts wachten.

12. *Vra.* Wat moet 'er verder *na* het gebruyk van 't H. Avondtmaal geſchieden?

Antw. Men moet zich de nieuwe herhaalde verplichting aan ſynen Verbondts - Godt geduurig te binnen brengen, en met deeſe Geeſtelyke ſpyſe verſterkt zynde / van kracht tot kracht voortgaan, tot dat men by Godt in Zion komt.

AMEN.

DER HOOFD-STUKKEN.

EERSTE
WAARHEYDS-MELK
VOOR
ZUYGELINGEN,
In Ouderdom en Verstandt.

Vraag. WAt zyt gy?
Antw. Een Mensch.
Vra. Waar uyt bestaat *de Mensch*?
Antw. Uit Lichaam en Ziel.
Vra. Wat is *de Ziel?*
Antw. Een Geest.
Vra. Wat is *een Geest*?
Antw. Een denkend Wezen / bestaande uit Verstandt en wille.
Vra. Wie is *het Edelste*, de Ziele of het Lichaam?
Antw. De Ziele.
Vra. Waarom?
Antw. Om datse onsterflyk is.
Vra. Wat moet dan uwe *grootste begeerte* zyn?
Antw. Dat ik na Ziel en Lichaam eeuwig gelukzalig zyn mooge.
Vra. Waarin bestaat *de Zaligheit*?
Antw. In de bevryding van alle quaadt / en in de genieting van het hoogste Goedt.
Vra. Welke is *het hoogste quaadt*?
Antw. De Zonde.

Vra. Welk is *het hoogste Goedt?*

Antw. De Gemeynschap van Godt.

Vra. Waar uyt kan men *Godt leeren kennen?*

Antw. Uyt het Boek der Natuur, en uyt de H. Schriftuur.

Vra. Wat is *Godt?*

Antw. Een allervolmaaktste Geest, Een in Wesen, en Drie-Eenig in Persoonen.

Vra. Welke zyn Godts voornaamste *Volmaaktheeden?*

Antw. Zyn Alwetendheit, Wysheit, en Heyligheit.

Vra. Welke noch meer?

Antw. Zyn Goedtheit, Almacht, Bestendigheit, en Eeuwigheit.

Vra. Bewys my eens dat Godt *Een in* Wezen zy?

Antw. Deut. vi. 4. Hoort Israël, de Heere onse Godt, is EEN eenig Heere.

Vra. Hoe worden die *drie Persoonen* in Godts Woordt genoemt?

Antw. Godt de Vader, Godt de Soon, en Godt de H. Geest.

Vra. Bewys my eens dat Godt *Drie Eenig* in Persoonen is?

Antw. 1 Joh. v: 7. *Drie* zyn 'er die getuigen in den Hemel; *de Vader*, *het Woord*, en *de H. Geest*, en dese *Drie* zyn *een.*

Vra. Waar uit *leert* men Godts volmaaktheden nader *kennen?*

Antw. Uyt syne werken.

Vra. Wat heeft Godt gedaan eer de Wereldt geschapen was?

Antw. Hy heeft een Raadts-besluyt genomen over alles wat geschieden soude.

Vra. Wanneer heeft Godt syn Raadts-Besluyt *uytgevoert*?

Antw. In de Tyd.

Vra. Wat is *in den Beginne des Tyds* geschiedt?

Antw. Godt schiep den Hemel en de Aarde.

Vra. Waar uyt?

Antw. Uyt niets.

Vra. Waar door?

Antw. Door het enkel behel syns willens.

Vra. In hoe veel *dagen* schiep Godt Hemel en Aarde?

Antw. In ses dagen.

Vra. Wat schiep Godt *op den sesden dag*?

Antw. Den Mensche.

Vra. Waar uyt schiep Godt *des Menschen Lichaam*?

Antw. Uyt een klunt Aarde.

Vra. Hoe schiep Godt *des Menschen Ziele*?

Antw. Hy blies den Adem des levens in syne Neusgaten, en alsoo wierdt de Mensche tot *een leevendige Ziele*.

Vra. *Hoe* heeft Godt den Mensche geschapen?

Antw. Goedt en na zyn Evenbeeld.

Vra. In wat voor een deel des menschen was *Godts Beeldt*?

Antw. Meest in de Ziele.

Vra. Waar in bestondt *Godts Evenbeeldt*?

Antw. In wysheit des verstandts / en Heyligheit des willes.

Vra. Waar in bestaat de waare *wysheit*?

Antw. In de kennisse Godts.

Vra. Waar in bestaat de waare *Heyligheit*?

Antw. In de Liefde Godts.

Vra.

Vra. Hoe wierden *de beyde eerste Menschen* genoemt?

Antw. Adam en Eva.

Vra. Waar *woonden* die?

Antw. In het Paradys.

Vra. Wat hadde hen Godt *gebooden*?

Antw. Zy souden niet eeten van den Boom der kennisse des goeds ende des quaads.

Vra. Hebben zy dit gebodt *gehouden*?

Antw. Neen; zy hebben van desen Boom gegeten.

Vra. Door wiens *aanporring*?

Antw. Door die van den Duyvel, in de gedaante eener Slange.

Vra. Wat is daar op *gevolgt*.

Antw. Zy hebben zich zelfs / en alle hunne Naktoomelingen elendig gemaakt.

Vra. Waar in bestaat des menschen *elende*?

Antw. In twee stukken: 1 In de Sonde, en 2. in de straffe der sonde.

Vra. Wat is de *sonde*?

Antw. De overtreding van Godts Wet.

Vra. Hoe *veelerley* sonde is 'er?

Antw. Tweederley: Erfsonde, en daadelyke sonde.

Vra. Wat is *de Erfsonde*?

Antw. De aangeboorene verdorventheit / waar door wy onnut zyn tot eenigen goede / en geneygt tot allen quaade.

Vra. Bewys eens dat wy *in sonden gebooren* worden?

Antw. Ps. LI: 7. Siet ik ben *in ongerechtigheyt gebooren*: ende *in sonde* heeft my myne moeder *ontfangen*.

Vra. Welke is *de daadelyke sonde*?

Antw. De dagelyksche overtredinge der Wet / met gedagten / woorden en werken.

Vra. Hoe dikwils maakt men zich aan daadelyke sonden schuldig?

Antw. Dat is niet te tellen. Ps. XIX: 13. *Wie soude de afdwalingen verstaan?* reynigt my van *de verborgene afdwalingen.*

Vra. Wat heeft men door de sonde *verdient?*

Antw. De straffe.

Vra. Hoe *meenigerley* is de straffe?

Antw. Tweederley: Tydelyke, en eeuwige.

Vra, Bewys eens dat Godt *eeuwig* wil *straffen?*

Antw. Openb. XIV: 11. De rook van haare pyniginge gaat op *in alle eeuwigheit.*

Vra. Welk sal *de voornaamste eeuwige straffe* zyn?

Antw. De afscheidinge van Godts gemeenschap / en de onderbindinge synes Toorns.

Vra. Heeft de mensch *by zich selfs* eenige kragt, om uit dese elende te ontkomen?

Antw. Geheel geene. Matth. XVI: 26. Wat sal een mensche geven tot lossinge van zyne Ziele?

Vra. Wie is dan de eenige *Verlosser?*

Antw. Onse Heere Jesus Christus.

Vra. Bewys dit?

Antw. Hand. IV: 12. *De zaligheit* en is *in geenen anderen.* Want daar en is ook onder den Hemel *geen andere naam*, die onder de menschen gegeven is, door welken wy moeten *zalig* worden.

Vra. Wat beteekent de naame JESUS?

Antw. Een Zaligmaaker.

Vra. Wat beteekent de naame CHRISTUS?

Antw.

Antw. Een Gesalfde.

Vra. Hoe veele *Natuuren* heeft onse Verlosser?

Antw. Twee, De Goddelyke en de menschelyke Natuure.

Vra. Hoe veele *Ampten* heeft onse Verlosser?

Antw. Drie, Hy is Propheet, Hooge-Priester, en Koning.

Vra. Wat doet hy als *Propheet?*

Antw. Hy maakt den weg der Zaligheit bekent.

Vra. Wat heeft hy gedaan als *Hooge-Priester?*

Antw. Hy heeft door syne offerhande aan 't Kruys de Zaligheit verworven.

Vra. Wat doet hy als *Koning?*

Antw. Hy heerschet over syn Volk/ en eygent hun de Zaligheit toe.

Vra. In hoe veele *Staaten* is onse Verlosser geweest?

Antw. In twee Staaten: In de staat der Vernederinge en der Verhooginge.

Vra. *Wanneer* heeft zyne *Vernederinge* begonnen?

Antw. Doen hy uyt de Maget Maria Mensch wierdt/ en de gestalte van een dienstknecht aannam.

Vra. Hoe is hy *noch meer* vernedert?

Antw. Door syn zwaar Lyden aan Lichaam en Ziele.

Vra. Wat heeft hy *na den Lichame* geleden?

Antw. Den vervloekten doodt des Kruyces.

Vra. Wat heeft hy *in de Ziele* geleden?

Antw. Den strengen Toorn Godts.

Vra. Wat is op Christus lyden *gevolgt?*

Antw. Hy is op den selfden dag begraven.

Vra. Hoedanig *is* Christus *verhoogt?*

Antw. Hy is opgestaan ten derden dage/ opgevaren ten Hemel/ en heeft zich aan Godts Regterhandt geset.

Vra. Hoedanig *sal* hy noch meer *verhoogt worden?*

Antw. Hy zal wederkomen ten Oordeel.

Vra. Wanneer sal dat *Oordeel* gehouden worden?

Antw. Ten Jongsten Dage.

Vra. Waar over?

Antw. Over alle gedagten/ woorden en werken aller menschen.

Vra. Bewys dat eens?

Antw. 2 Cor. v: 10. Wy alle moeten geopenbaart worden voor den Rechterstoel Christi, op dat een ygelyk wegdrage het geene door het lichaam *geschiedt*, na dat hy *gedaan* heeft, het zy goedt, het zy quaadt.

Vra. Hoedanig heeft de Heere Christus *de Zaligheit verworven?*

Antw. Hy heeft door syn volmaakte Gehoorsaamheit/ aan Godts Regtveerdigheit/ in plaatze des Sondaars betaalt.

Vra. Hoe kondt gy bewysen, dat Christus *in plaatse des Sondaars* gehoorsaam geworden is?

Antw. Jes. LIII: 5. Hy is *om onse overtredingen* verwondet, *om onse ongerechtigheden* is hy verbryselt; De straffe, die ons den vrede aanbrengt, was op hem, ende door zyne striemen is *ons genesinge* geworden.

Vra. Wat heeft dese betaaling *gewrogt?*

Antw. Godt is ten vollen met den Sondaar versoent.

Vra. Wat noch meer?

Antw. Het gewelt des Satans is te niet gedaan.

Vra. Wat noch verder?

Antw. De Ingang tot het Leven is geopenbaart.

Vra. Hebben *alle menschen* deel aan dese vruchten van Christus betaalinge?

Antw. Neen: maar alleen eenige weynigen, die door den H. Geest met Christus vereenigt worden.

Vra. Bewys dit?

Antw. Rom. VIII: 9. Soo ymant *den Geest Christi* niet en heeft, die en komt hem niet toe.

Vra. Hoedanig geschiedt *de vereeniginge met Christus?*

Antw. Door het Geloove.

Vra. Is *'t Geloove* nodig ter Zaligheit?

Antw. Ja, Hebr. XI: 6. Sonder *Geloove* is het onmogelyk *Gode* te behaagen.

Vra. Wat is het waare *Geloof?*

Antw. Een aanneminge van Christus, als de eenige oorsaake der Gerechtigheit en Zaligheit.

Vra. Waardoor wordt het Geloove gewrogt?

Antw. Door een verstandige erkentenisse der Goddelyke waarheden.

Vra. Hoedanig moet Christus *aangenomen* worden?

Antw. Alleen en Geheel.

Vra. Wat is dat te seggen, *Christus alleen* aannemen?

Antw. Dat is, met verloochening zyns selfs en aller Schepselen.

Vra. Wat is dat gezegt, *Christus geheel* aannemen?

Antw. Dat is / in alle syne Ampten / als Propheet / Hooge-Priester en Koning.

Vra. Wanneer word Christus als *Propheet* aangenomen?

Antw. Als men begeert / van hem geleert te worden.

Vra. Wanneer wordt Christus aangenomen als *Hooge-Priester*?

Antw. Als men begeert door zyne gehoorsaamheit met Godt versoent te worden.

Vra. Wanneer wordt Christus aangenoomen als *Koning*?

Antw. Als men begeerig is hem te gehoorsamen.

Vra. Hoe veele *trappen* heeft het waare Geloove?

Antw. Twee: In den aanvang een swak, in den voortgang een sterker Geloove.

Vra. Waar in bestaat *het swakke Geloove*?

Antw. In een begeeren en toevlucht-nemen tot Christus.

Vra. Waar in bestaat *het sterke Geloove*?

Antw. In een Kinderlyk vertrouwen.

Vra. Welke is de voornaamste *vrugt* des Geloofs?

Antw. De Rechtveerdigmakinge des armen Sondaars voor Godt.

Vra. Bewys dit?

Antw. Hand. XIII: 39. Door dezen wordt een ygelyk, die gelooft, *gerechtveerdigt.*

Vra. Hoe kan men door het geloove voor Godt *gerechtveerdigt* worden?

Antw.

Antw. Om dat men door het selve Christus Gerechtigheit / als zyne Eigene / aangrypt.

Vra. Wat doet *'t Geloove* noch meer?

Antw. Het reynigt het herte.

Vra. Waar door?

Antw. Door de waare Bekeeringe.

Vra. Hoe word *de Bekeeringe* anders genoemt?

Antw. De Weder-geboorte, en Heiligmakinge.

Vra. Wat *onderscheid* is 'er tusschen die beyde?

Antw. De weder-geboorte siet meer op den aanvang der Bekeeringe / en de Heyligmaakinge op den voortgang derselven.

Vra. Bewys eens dat de Wedergeboorte *noodsakelyk ter Zaligheit* is?

Antw. Joh. III: 3. Jesus antwoordde ende zeyde tot hem: Voorwaar, voorwaar, segge ik u, ten zy dat ymant *wederom geboren* worde, hy en kan *het Koninkryke Godts niet sien.*

Vra. Hoe veele *deelen* heeft deselve?

Antw. Twee: Het afwyken van 't quaade / en 't overgaan ten goede.

Vra. Hoe worden dese deelen anders genoemt?

Antw. De Afsterwinge des Ouden / en de Opstandinge des Nieuwen Menschen.

Vra. Waar in bestaat *de afstervinge des ouden Mensches*?

Antw. In een droefheit over de sonde.

Vra. Waar in noch meer?

Antw. In een ernstige haat tegens alle sonden.

Vra.

Vra. Waar in bestaat *de Opstandinge des nieuwen Mensches*?

Antw. In een lust aan Gods Wet.

Vra. Waar in noch meer?

Antw. In een begeerte en neerstigheit / om na alle Geboden Godts te wandelen.

Vra. Wat eischt *Godts Wet*?

Antw. Liefde Godts / en des Naasten.

Vra. Wat wil het seggen, *Godt lief te hebben*?

Antw. I. Godt hoog te agten. II. Begeerte hebben om met Godt vereenigt te zyn. III. Doen wat Godt welbehaaglyk is. . In Godt zich verlustigen.

Vra. *Hoedanig* moet men *Godt lief hebben*?

Antw. Met geheel syn Herte / met geheel syne Ziele / met geheel syn Verstand / en met alle kragten.

Vra. Wie zyn *onse Naasten*?

Antw. Alle menschen / selfs onse vyanden / doch meest Gods kinderen.

Vra. *Hoedanig* moet men *synen Naasten lief hebben*?

Antw. Als zich zelfs.

Vra. Konnen wy dese Geboden *volkomentlyk houden*?

Antw. Neen: Onse Geestelyke vyanden syn ons daar in tot gedurige hinderpaalen.

Vra. Welke syn die?

Antw. De Duyvel / de Werelt / en ons eigen Vleesch en Bloedt.

Vra. Welke is *de slimste Vyandt*?

Antw. Ons vleesch en bloet.

Vra. Hoedanig moeten wy tegen onse Geestelyke vyanden *stryden*?

Antw. Met waaken en bidden.

Vra.

Vra. Wat voor *eygenschappen* behooren tot een regt *gebedt*?

Antw. Men moet bidden in ootmoedigheit/ met aandagt en oprechtigheit.

Vra. Wat behoort 'er noch meer toe om wel te bidden?

Antw. Men moet in het geloove/ yverighlyk/ en sonder ophouden/ bidden.

Vra. Hoe lang duurt de Geestelyke strydt?

Antw. Soo lang als dit Leven.

Vra. Soude een geloovige dus niet *kleinmoedig* worden?

Antw. Neen. Godt heeft belooft hem volstandig te bewaaren.

Vra. Bewys dit?

Antw. Joh. x: 28. Zy en zullen *niet verlooren gaan in der eeuwigheit*, ende *niemant* en sal deselve *uit myne handt rukken.*

Vra. Waar door wordt een Geloovige in syn strydt meest *versterkt*?

Antw. Door de hoope des beloofden Genadenloons.

Vra. Begint die reeds *in dit Leven*?

Antw. Ja: door den Troost des H. Geests, dien de Geloovigen in haare ziele bevinden.

Vra. Maar wanneer sal die *volkomen* uitgedeelt worden?

Antw. In 't eeuwige leven.

Vra. Wanneer sal dat *beginnen?*

Antw. Op den dag des Doodts.

Vra. Wanneer sal het tot *syn hoogste Toppunt* komen?

Antw. Op den dag der opstandinge.

Vra. Waar in sal het bestaan?

Antw.

Antw. In eene volmaakte Kennisse/ Liefde/ en genietinge Godts.

Vra. Sal niet ook *het lichaam* aan dese Zaligheit deel hebben?

Antw. Ja: Het sal aan het verheerlykte lichaam van Jesus Christus gelykformig zijn.

Vra. Waar sal de Zaligheit genooten worden?

Antw. In den Hemel.

Vra. In wat *geselschap*?

Antw. In het geselschap aller Heilige Engelen / en uytverkoorene Zielen.

Vra. Wat sal daar uw *werk* zyn?

Antw. Godt te prysen in der eeuwigheit.

Vra. Is dese *weg der saligheit* reeds *van den beginne* bekendt geweest?

Antw. Ja: Godt heeft hem reeds in 't Paradys geopenbaart.

Vra. Met welke woorden?

Antw. Gen. III: 15. Ik sal vyandschap setten tusschen u, ende tusschen dese Vrouwe, ende tusschen uwen zaade, ende tusschen haaren zaade: dat selve sal u den kop vermorselen, ende gy sult het de Versenen vermorselen.

Vra. Aan welke is *de weg der Zaligheit* daar na *geopenbaart*?

Antw. Aan de Heylige Aarts-Vaderen, voor en na de Zundvloet.

Vra. Welke zyn daar van *de voornaamste*?

Antw. Abraham/ Isaac/ en Jacob.

Vra. Hoedanig is die Openbaringe verder geschiedt?

Antw. Door de Propheeten des Ouden Testaments.

Vra. Wie was *de voornaamste* daar van?

Antw. Moses.

Vra.

Vra. Maar wanneer is de weg der Zaligheit *op het klaarste* vertoont geworden?

Antw. In de tydt des Nieuwen Testaments, na dat de H. Geest is uitgestort geworden.

Vra. Waar door is dese Leere bevestigt?

Antw. Door de Heylige Sacramenten.

Vra. Wat zyn *Sacramenten*?

Antw. Heylige Teekenen en Zegelen des Genade-Verbondts/ door Godt ingestelt/ om de beloften des Euangeliums den Geloovigen nader toe te eigenen.

Vra. Welke waren de voornaamste *Sacramenten van het Oude Testament*?

Antw. De Besnydenisse/ en het Paasch-lam.

Vra. Welke zyn die van het *Nieuwe Testament*?

Antw. De Heilige Doop/ en het H. Avondtmaal.

Vra. Wat beteekent *het water* in den Doop?

Antw. Christi Bloedt en Geest.

Vra. Wat beteekent *de besprenging* met het water?

Antw. De reiniging der Ziele/ door de vergevinge der sonden en de wedergeboorte.

Vra. Waar toe wordt men door den Doop *verbonden*?

Antw. Om Godt/ als syn Bondtgenoot/ in syn geheele leven aan te hangen en te dienen.

Vra. Wie heeft *het H. Avondtmaal* ingestelt?

Antw. Onse Heere Jesus Christus in de nagt toen hy verraden wierdt.

Vra Wat beteekent het *Broodt* en *Wyn* in 't H. Avondtmaal?

Antw. Christi Lichaam en Bloedt.

Vra.

Vra. Wat beduydt *het breken des Broods*, en 't *vergioten des Wyns?*

Antw. Dat Christi Lichaam aan 't Kruys-hout gebroken / en syn bloedt vergoten is.

Vra. Wat beteekent het *eeten* en *drinken?*

Antw. Het waare Geloove / waar door Christus met de ziele moet vereenigt worden.

Vra. Waarom genieten *veele* van *een* Broodt en van *eenderley* Wyn?

Antw. Om dat *veele* Geloovigen aan den *eenen* Christus gemeynschap hebben.

Vra. Wordt dese gemeynschap met Christus en den Geloovigen in 't H. Avondtmaal alleen *beteekent?*

Antw. Neen / zy wordt ook *verzegelt?*

Vra. Wat is dat te seggen?

Antw. De waare Geloovigen krygen daar door een bevestiging / dat zy aan Christus en alle de goederen syner verdienste deel hebben.

Vra. Welke zynse die alleen het H. Avondmaal *weerdig* genieten?

Antw. I. Die zich zelven over haar sonden mishagen.

II. Die een begin des waaren Geloofs hebben.

III. En die een oprecht voornemen hebben om Godt te dienen.

E Y N D E.